

Kauno technologijos universitetas

Ekonomikos ir verslo fakultetas

**Pajamų nelygybės priklausomybės nuo mokesčių sistemos
Lietuvoje vertinimas**

Magistro baigiamasis projektas

Ovidijus Andrulis

Projekto autorius

doc. dr. Daiva LASKIENĖ

Vadovė

Kaunas, 2021

Kauno technologijos universitetas

Ekonomikos ir verslo fakultetas

Pajamų nelygybės priklausomybės nuo mokesčių sistemos Lietuvoje vertinimas

Magistro baigiamasis projektas

Ekonomika (**6211JX040**)

Ovidijus Andrulis

Projekto autorius

doc. dr. Daiva LASKIENĖ

Vadovė

prof. dr. Vaidas Gaidelys

Recenzentas

Kaunas. 2021

Kauno technologijos universitetas

Ekonomikos ir verslo fakultetas

Ovidijus Andrulis

Pajamų nelygybės priklausomybės nuo mokesčių sistemos Lietuvoje vertinimas

Akademinio sąžiningumo deklaracija

Patvirtinu, kad:

1. baigiamąjį projektą parengiau savarankiškai ir sąžiningai, nepažeisdama(s) kitų asmenų autoriaus ar kitų teisių, laikydamasi(s) Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo nuostatų, Kauno technologijos universiteto (toliau – Universitetas) intelektinės nuosavybės valdymo ir perdavimo nuostatų bei Universiteto akademinės etikos kodekse nustatytų etikos reikalavimų;
2. baigiamajame projekte visi pateikti duomenys ir tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti teisėtai, nei viena šio projekto dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar elektroninių šaltinių, visos baigiamojo projekto tekste pateiktos citatos ir nuorodos yra nurodytos literatūros sąrašė;
3. įstatymų nenumatytų piniginių sumų už baigiamąjį projektą ar jo dalis niekam nesu mokėjęs (-usi);
4. suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo ar kitų asmenų teisių pažeidimo faktui, man bus taikomos akademinės nuobaudos pagal Universitete galiojančią tvarką ir būsiu pašalinta(s) iš Universiteto, o baigiamasis projektas gali būti pateiktas Akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybai nagrinėjant galimą akademinės etikos pažeidimą.

Ovidijus Andrulis

Patvirtinta elektroniniu būdu

Ovidijus Andrulis. Pajamų nelygybės priklausomybės nuo mokesčių sistemos Lietuvoje vertinimas. Magistro baigiamasis projektas. Vadovė doc. dr. Daiva LASKIENĖ; Kauno technologijos universitetas, ekonomikos ir verslo fakultetas.

Studijų kryptis ir sritis (studijų krypčių grupė): Ekonomika. Socialiniai mokslai.

Reikšminiai žodžiai: pajamų nelygybė, mokesčių sistema, neapmokestinamas pajamų dydis, gyventojų pajamų mokestis.

Kaunas, 2021. 72 p.

Santrauka

Pajamų nelygybė ir šiandien yra opi Lietuvos ekonomikos tema. Pagal pajamų nelygybės rodiklius Lietuva, nors ir gerina savo padėtį, tačiau vis dar yra Europos Sąjungos valstybių dugne. Pastaraisiais metais pagrindinis pajamų nelygybės problemos sprendimo būdas Lietuvoje yra išmokų politikos pakeitimai nukreipti būtent į šios problemos sprendimą, tačiau mokesčių politikos keitimo sprendimų nesiimama. Tokių sprendimų vengiama imtis, kadangi jie yra sudėtingi, gali turėti neigiamą įtaką kitiems ekonomikos veiksniams ir, be abejo, vengiama neigiamos visuomenės nuomonės ir pasipriešinimo.

Tyrimo objektas – mokesčių sistemos poveikis pajamų nelygybei.

Tyrimo tikslas – atlikti mokesčių sistemos pokyčių poveikio pajamų nelygybei vertinimą Lietuvos pavyzdžiu.

Uždaviniai tikslui pasiekti:

1. Atlikti pajamų nelygybės, mokesčių sistemos ir pajamų nelygybės priklausomybės nuo mokesčių sistemos problemos analizę.
2. Išanalizuoti pajamų nelygybės priklausomybės nuo mokesčių sistemos teorinius sprendimus.
3. Atlikti mokesčių sistemos sprendimų nutaikytą į pajamų nelygybės mažinimą modeliavimą ir vertinimą.

Gyventojų pajamų mokestis yra vienintelis mokestis Lietuvos mokesčių sistemoje, darantis tiesioginę įtaką pajamų nelygybei. Lietuvoje taikomas proporcinis gyventojų pajamų mokesčio tarifas, tačiau proporcingumą keičia progresyvumas, kai į GPM tarifo apskaičiavimą gyventojų įtraukiamas kitas Lietuvos mokesčių sistemoje taikomas rodiklis - neapmokestinamųjų pajamų dydis. Šis rodiklis apskaičiuojamas pagal kasmet performuojamą formulę, kurios pagrindinis principas yra neapmokestinamojo pajamų dydžio augimas mažėjant gyventojų pajamoms už darbą ir atvirkščiai – NPD mažėjimas atlyginimui augant. Mažesnis NPD reiškia mažesnę lengvatą gyventojų pajamų mokesčiui. Minimalus atlyginimas garantuoja maksimalų NPD.

Įvertinus situaciją, jei nebūtų NPD, pajamų nelygybės rodiklis (Gini koeficientas) būtų net iki 5% didesnis negu realiu atveju ir tai įrodo tiesioginį ryšį tarp pajamų nelygybės ir mokesčių sistemos. Siekiant rasti tinkamesnį negu realų mokesčių sistemos sprendimą nutaikytą į pajamų nelygybės mažinimą, panaudoti 6 skirtingi mokesčių sistemos sprendimai su iš viso 8 skirtingais variantais. Vienas sprendimų modelis buvo sukurtas, kaip mokesčio tarifų apskaičiavimo pagrindą laikant

vidutinį darbo užmokestį Lietuvoje, antrasis modelis buvo formuojamas naudojantis jau egzistuojančiomis NPD taikymo formulėmis jas modifikuojant. Praktiškai visi sprendimai parodė teigiamą poveikį mažinant pajamų nelygybę, tačiau daugumos sprendimų poveikis buvo gana nereikšmingas (iki 5% mažesnis Gini koeficientas). Geriausius rezultatus parodė sprendimai susiję su GPM tarifo didinimu.

Ovidijus, Andrulis. Assessment of the Dependence of Income Inequality on the Tax System in Lithuania. Master's Final Degree Project / supervisor dr. Daiva Laskienė; School of Economics and Business, Kaunas University of Technology.

Study field and area (study field group): Economics. Social Science.

Keywords: income inequality, tax system, non-taxable income, income tax.

Kaunas, 2021. 72 p.

Summary

Income inequality still is a sensitive topic in the Lithuanian economy. Lithuania, according to the indicators of income inequality, still is at the bottom of European Union even though the situation is improving. In recent years, the main way to solve the problem of income inequality in Lithuania was to change the benefits policy, which is aimed at solving this problem, but no decisions are made to change the tax policy. These decisions are avoided because they are complex, can have a negative impact on other economic factors and, of course, negative public opinion and opposition is avoided.

Research object - the impact of the tax system on income inequality.

The aim of research - assess the impact of changes in the tax system on income inequality on the example of Lithuania.

Objectives to achieve the goal:

1. Perform an analysis of the problem of income inequality, tax system and dependence of income inequality on the tax system.
2. Analyze the theoretical solutions of the dependence of income inequality on the tax system.
3. Perform modeling and evaluation of tax system solutions aimed at reducing income inequality.

Income tax is the only tax in the Lithuanian tax system that has a direct impact on income inequality. In Lithuania a proportional income tax rate is applied, but proportionality is changed by progressivity, when another indicator applied in the Lithuanian tax system is included in the calculation of the PIT rate - the amount of non-taxable income. This indicator is calculated according to an annually reformatted formula, the main principle of which is the increase of the amount of non-taxable income with the decrease of the person's income from work and vice versa - the decrease of the non-taxable income with the increase of wages. A lower non-taxable income means less relief for income tax. The minimum wage guarantees the maximum non-taxable income.

In the absence of an non-taxable income, the income inequality rate (Gini coefficient) would be up to 5% higher than in the real case, proving a direct link between income inequality and the tax system. In order to find a more appropriate than real tax system solution aimed at reducing income inequality, 6 different tax system solutions with a total of 8 different options were used. One solution model was developed as a basis for calculating tax rates by considering the average wage in Lithuania, the second model was formed using the existing non-taxable income application formulas by modifying them. Virtually all decisions showed a positive effect in reducing income inequality, but the impact of most decisions was rather insignificant (up to 5% lower Gini coefficient). Decisions related to the increase of the PIT tariff showed the best results.

Turinys

Lentelių sąrašas	8
Paveikslų sąrašas	9
Santrumpų sąrašas	10
Įvadas.....	12
1. Pajamų nelygybės priklausomybės nuo šalies mokesčių sistemos problemos analizė	13
1.1. Pajamų nelygybės priklausomybės nuo šalies mokesčių sistemos problematika.....	13
1.2. Pajamų nelygybės priklausomybės nuo šalies mokesčių sistemos iširtumas	16
2. Pajamų nelygybės priklausomybės nuo šalies mokesčių sistemos teoriniai sprendimai.....	18
2.1. Pajamų nelygybės teorinė analizė.....	18
2.1.1. Pajamų nelygybės samprata ir ją sąlygojantys veiksniai.....	18
2.1.2. Pajamų nelygybės įvertinimo metodai.....	23
2.1.3. Pajamų nelygybės socialinis ir ekonominis poveikis	29
2.2. Valstybės mokesčių sistemos teoriniai aspektai	30
2.2.1. Valstybės mokesčių sistema, funkcijos, reikšmė valstybei	31
2.2.2. Mokesčių klasifikacija, turinys ir apmokestinimo principai	36
2.3. Ryšys tarp pajamų nelygybės ir valstybės mokesčių sistemos	42
3. Pajamų nelygybės priklausomybės nuo šalies mokesčių sistemos sprendimų vertinimo tyrimo metodologija	45
4. Pajamų nelygybės priklausomybės nuo šalies mokesčių sistemos sprendimų vertinimo tyrimo rezultatai	47
4.1. Pajamų nelygybės ir mokesčių sistemos, nutaikytos į pajamų nelygybės mažinimą, esamos situacijos Lietuvoje vertinimas	47
4.2. Mokesčių sistemos sprendimų modeliavimas ir jų poveikio pajamų nelygybei Lietuvoje vertinimas	52
Išvados	69
Literatūros sąrašas	70

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Įtaką pajamų nelygybei darantys veiksniai globaliu mastu.	21
2 lentelė. Palma santykio ir Gini koeficiento palyginimas (Cobham, Sumner, 2013).	27
3 lentelė. Prancūzijos vyriausybės pajamos ir skola 1700 m. ir 2020 m. (Fillipe Norberg, Kathryn Norberg, TVF)	31
4 lentelė. Mokesčių sistemos sampratos.....	32
5 lentelė. NPD apskaičiavimo koeficientai (2011-2020).....	50

Paveikslų sąrašas

1 pav. Gini koeficientas ES šalyse (Galvin, 2019).....	16
2 pav. Ekonominę nelygybę sudarantys veiksniai (O'Connor ir Straunton, 2015).....	18
3 pav. 1 lygumo. Socialinę ekonominę nelygybę sąlygojantys veiksniai (Rakauskienė, 2017, p. 58)	19
4 pav. 2 lygumo. Socialinė ekonominė nelygybė. Klasifikacija / tipologija (Rakauskienė, 2017, p. 58)	20
5 pav. 3 lygumo. Socialinės ekonominės nelygybės pasekmės šalies ekonominei ir socialinei pažangai ir gyventojų gyvenimo kokybei (Rakauskienė, 2017, p. 59).....	20
6 pav. Ekvivalentinės piniginės pajamos pajamų kvintilinėse grupėse 2018 metais. (Lietuvos statistikos departamentas 2019 m.).....	24
7 pav. Lorenco kreivė (Zaiontz, 2020 m.).....	25
8 pav. Gini koeficiento palyginimas su Palma santykiu (Cobham, Sumner, 2013).....	28
9 pav. Valstybės funkcijos (Buškevičiūtė, 2007).....	34
10 pav. Mokesčių turinys (Ruškytė, Rutkauskas, Navickas, 2012).....	36
11 pav. Mokesčių klasifikacija (Aleknavičienė, 2005).....	39
12 pav. Apmokestinimo principai (Ruškytė, Rutkauskas, Navickas, 2012).....	40
13 pav. Vidutinės gyventojų pajamos kvintiliuose 2011-2019 metais.....	47
14 pav. Kasmetinis vidutinių gyventojų pajamų kvintiliuose kitimas 2012-2019 metais.....	48
15 pav. Gini koeficientas Lietuvoje 2011-2019 metais (pagal EU-SILC ir ECHP apklausas).....	48
16 pav. Gini koeficientas Lietuvoje 2011-2019 metais (pagal EU-SILC ir ECHP apklausas ir pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis).....	49
17 pav. GPM kitimas 2011-2020 metais.....	52
18 pav. Vidutinės gyventojų pajamos kvintiliuose 2014-2019 metais (perskaičiuotas pajamų mokestis į proporcinį 20%).....	52
19 pav. Kasmetinis vidutinių gyventojų pajamų kvintiliuose kitimas 2015-2019 metais (perskaičiuotas pajamų mokestis į proporcinį 20%).....	53
20 pav. Gyventojų pajamų pokytis pakeitus gyventojų pajamų mokestį į proporcinį 20% (2014-2019 m.).....	53
21 pav. Gyventojų pajamų, gaunamų ne už darbą, metinis pokytis kvintiliuose (2015-2019).....	54
22 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius proporcinį pajamų mokesčio tarifą 20% (2014-2019 m.).....	55
23 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius proporcinį pajamų mokesčio tarifą 20% ir taikant NPD (2014-2019 m.).....	55
24 pav. Vidutinis atlyginimas Lietuvoje (2014-2019 m.).....	56
25 pav. Gyventojų pajamų pokytis pakeitus gyventojų pajamų mokestį pritaikius 1.1. sprendimą (2014-2019 m.).....	57
26 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius 1.1. sprendimą lyginant su realiu Gini koeficientu (2014-2019 m.).....	57
27 pav. Gyventojų pajamų pokytis pakeitus gyventojų pajamų mokestį pritaikius 1.2. sprendimą (2014-2019 m.).....	58
28 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius 1.2. sprendimą lyginant su realiu Gini koeficientu (2014-2019 m.).....	59
29 pav. Gyventojų pajamų pokytis pakeitus gyventojų pajamų mokestį pritaikius 1.3. sprendimą (2014-2019 m.).....	60

30 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius 1.3. sprendimą lyginant su realiu Gini koeficientu (2014-2019 m.).....	60
31 pav. Gyventojų pajamų pokytis pakeitus gyventojų pajamų mokestį pritaikius 2 sprendimą (2014-2019 m.).....	61
32 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius 2 sprendimą lyginant su realiu Gini koeficientu (2014-2019 m.).....	62
33 pav. Gyventojų pajamų pokytis pakeitus gyventojų pajamų mokestį pritaikius 3 sprendimą (2014-2019 m.).....	62
34 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius 3 sprendimą lyginant su realiu Gini koeficientu (2014-2019 m.).....	63
35 pav. Gyventojų pajamų pokytis pakeitus gyventojų pajamų mokestį pritaikius 4 sprendimą (2014-2019 m.).....	64
36 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius 4 sprendimą lyginant su realiu Gini koeficientu (2014-2019 m.).....	64
37 pav. Gyventojų pajamų pokytis pakeitus gyventojų pajamų mokestį pritaikius 5 sprendimą (2014-2019 m.).....	65
38 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius 5 sprendimą lyginant su realiu Gini koeficientu (2014-2019 m.).....	65
39 pav. Gyventojų pajamų pokytis pakeitus gyventojų pajamų mokestį pritaikius 6 sprendimą (2014-2019 m.).....	66
40 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius 6 sprendimą lyginant su realiu Gini koeficientu (2014-2019 m.).....	66
41 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius 2016 metų modifikuotą NPD apskaičiavimo formulę pagal 6 sprendimą lyginant su realiu Gini koeficientu (2014-2019 m.).....	67

Santrumpų sąrašas

Santrumpos:

ES – Europos Sąjunga

UNRISD – Jungtinių Tautų socialinės plėtros tyrimų institutas

EBPO - ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija

GPM – gyventojų pajamų mokestis

NPD – neapmokestinamųjų pajamų dydis

EU-SILC – European Union Statistics on Income and Living Conditions (liet. – Europos Sąjungos pajamų ir gyvenimo sąlygų statistika)

ECHP – European Community Household Panel (liet. - Europos bendrijos namų ūkių grupė)

LLRI – Lietuvos Laisvosios Rinkos Institutas

VDU – vidutinis darbo užmokestis

PVM – pridėtinės vertės mokestis

Įvadas

Tyrimo aktualumas. Lietuvoje pajamų nelygybė yra viena didžiausių socialinių problemų, mokesčių sistema yra vienas iš svarbiausių veiksnių darančių įtaką pajamų nelygybei. Pasaulyje šiai problemai spręsti taikomi įvairūs būdai, o Lietuvoje dominuoja sprendimai susiję su vyriausybės išmokomis ir papildoma našta mokesčių mokėtojams, tačiau mokesčių sistemos sprendimai galimai padėsiantys mažinti pajamų nelygybę, nėra įgyvendinami.

Augant šalies ekonomikai, auga ir gyventojų pajamos, tuo pačiu auga vyriausybės surenkami mokesčiai į šalies biudžetą, leidžia valstybei suteikti išmokas toms socialinėms grupėms, kurioms to labiausiai reikia, taip sumažinant pajamų nelygybę. Ši grandinė atrodo logiška, tačiau realybė kiek kitokia. Nuo 2008 metų krizės, Lietuvos ekonomika stabiliai auga, tačiau pajamų nelygybė auga taip pat. Taip nutinka dėl to, nes mažas pajamas gaunantys gyventojai patenka į užburtą ratą ir negali iš jo ištrūkti, kadangi jų gaunamų pajamų kartais neužtenka net būtinosioms gyvenimo sąlygoms užtikrinti.

Lietuvos banko valdybos pirmininko, Vito Vasiliausko, teigimu, pirmiausias ir svarbiausias sprendimas, kurio turėtų imtis vyriausybė, yra mokesčių sistemos pertvarka, nukreipta į pajamų nelygybės mažinimą. Lietuva neturi kitos išeities, kaip galėtų auginti išmokas pensininkams ar kitiems skurstantiems žmonėms, kaip tik didinti mokestines pajamas. Tačiau mokesčių užkraunama dar didesnė našta, uždėbantiems mažas pajamas, gali lemti atvirkštinį poveikį – pajamų nelygybės augimą. Dėl šios priežasties, privaloma rasti optimalius sprendimus, kaip padidinti vyriausybės pajamas dar labiau nepadidinant pajamų nelygybės šalyje.

Tyrimo problema: mokslinėje literatūroje su mokesčių pajamų nelygybei daroma įtaka susiję tyrimai yra analizuojami retrospektyviai. Norint pritaikyti tinkamus mokesčių sistemos sprendimus Lietuvoje, reikia atlikti tiek teorinę, tiek mokesčių sistemos sprendimų praktinio taikymo modeliavimą ir analizę.

Tyrimo objektas – mokesčių sistemos poveikis pajamų nelygybei.

Tyrimo tikslas – atlikti mokesčių sistemos pokyčių poveikio pajamų nelygybei vertinimą Lietuvos pavyzdžiu.

Uždaviniai tikslui pasiekti:

1. atlikti pajamų nelygybės, mokesčių sistemos ir pajamų nelygybės priklausomybės nuo mokesčių sistemos problemos analizę;
2. išanalizuoti pajamų nelygybės priklausomybės nuo mokesčių sistemos teorinius sprendimus;
3. atlikti mokesčių sistemos sprendimų nutaikytų į pajamų nelygybės mažinimą modeliavimą ir vertinimą.

1. Pajamų nelygybės priklausomybės nuo šalies mokesčių sistemos problemos analizė

Šiame skyriuje bus išanalizuota pajamų nelygybės, mokesčių sistemos ir pajamų nelygybės priklausomybės nuo šalies mokesčių sistemos problematika. Pajamų nelygybės problematikos analizė atliekama pasinaudojant šio socialinio reiškimo kitimo istorijoje bei sąsajų su esama padėtimi šalyse apžvalga. Mokesčių sistemos problemos analizė bus atliekama pasinaudojant įvairių šalių mokesčių sistemų pavyzdžių analize vertinant jų efektyvumą bendru požiūriu. Pajamų nelygybės priklausomybės nuo šalies mokesčių sistemos problemos analizė atliekama, remiantis skirtingų šalių mokesčių sistemos aspektų, darančių teigiamą ar neigiamą įtaką pajamų nelygybei, analize ir šios problemos ištirtumo apžvalga.

1.1. Pajamų nelygybės priklausomybės nuo šalies mokesčių sistemos problematika

Pajamų nelygybės problematika

Dažnu atveju diskusijose apie socialinę nelygybę, kaip pagrindinis įtaką tam darantis rodiklis išskiriama pajamų nelygybė. Pajamų nelygybė skaitine prasme parodo pajamų dydžio skirtumus tarp įvairių socialinių sluoksnių. Neretai pajamų nelygybė neteisingai sulyginama su ekonomine nelygybe vertinant pajamų diferenciaciją ne tik pagal gaunamas pajamas, bet prie to pridedant ir turimą turtą. Toks požiūris iškreipia esamą gyventojų gyvenimo lygio suvokimą, kadangi vyresni žmonės per gyvenimą sukaupę turtą, atsiduria ekonomiškai aukštesnėje pozicijoje visuomenėje, negu jauni žmonės uždirbantys daugiau, tačiau neturintys sukaupę turto, bet dėl gaunamų didesnių pajamų galintys sau leisti aukštesnį pragyvenimo lygį.

Pajamų nelygybė tiek praeityje, tiek šiuo metu yra didelė problema. Istorikai šią problemą randa jau prieš 11 tūkstančių metų. Pietų Mesopotamijoje, Egipte, Pompėjoje ir kitose tais laikais dominuojančiose šalyse pajamų nelygybė pradėjo ryškėti, žmonėms pradėjus dirbti žemę ir užsiauginti produkciją prekybai. Tuomet atsirado atskirtis tarp paprastų darbininkų ir žemdirbių. Bėgant laikui pajamų nelygybė niekur nedingo. Skirtingais istoriniais laikotarpiais visame pasaulyje pajamų nelygybė tiek mažėjo tiek augo, tačiau niekada nebuvo atkreipiamas dėmesys į tai, laikant tai socialine norma.

Naujaisiais laikais, stiprėjant pasaulinei prekybai, pajamų nelygybė pradėjo augti dar labiau. Pradėjus vykdyti prekybą su rytų Azijos šalimis (Indija, Kinija) bei atradus Ameriką ir visus joje slypėjusius turtus suklestėjo naujas socialinis sluoksnis – pirkliai. Taip vieni su kitais pradėję prekiauti žmonės pastebimai išaugino savo pajamas sąskaita tų žmonių, kurie dirbo paprastus žemės ūkio darbus. Tokios vis augančios pajamų nelygybės niekas nekontroliavo. Tačiau istorijoje pastebima, kad atitinkamais laikotarpiais, pajamų nelygybė smarkiai sumažėdavo. Austrų istorikas W. Scheidel'is 2017 metais viename iš savo straipsnių konstatavo, jog nuo akmens amžiaus, dalykai mažinę pajamų nelygybę yra smurtas, gamtinės katastrofos, komunistų reforma, pasauliniai karai bei maras. Tai tik įrodo, kad tiesioginio pajamų nelygybės kontroliavimo nebuvo, o jos mažėjimas susijęs tik su pasaulinėmis katastrofomis (Scheidel, 2017).

Pirmosios tikslinės kovos su pajamų nelygybe pastebimos tik XX amžiaus pradžioje. Kova su pajamų nelygybe tada buvo labai panaši į dabartinę, tačiau tuo metu kova buvo nukreipta ne į nelygybės mažinimą, tačiau į turtingųjų ir valdančiųjų pasipelnymą. M. Johnston'as būtent į tai ir apeliuoja savo straipsnyje apie pajamų nelygybės istoriją JAV teigdamas, kad 1913 metais palaikant agrarines ir populistines partijas, pajamų mokestis buvo įvestas siekiant susirinkti duoklę iš žmonių prisidengiant

teisingumu ir sąžiningumu. Šis pavyzdys tik įrodo, pajamų nelygybės problemos sudėtingumą ir tuo pačiu kovos su ja metodų teisingo įgyvendinimo sudėtingumą (Johnston, 2019).

Šiandieniam pasauliui be pajamų nelygybės turbūt neįmanoma. Vyraujanti kapitalistinė pasaulėžiūra grindžiama laisvąja rinka ir kiekvieno individo galimybėmis užsidirbti pačiam pagal savo fizines ir intelektines galimybes. Kapitalistinei sistemai būdinga, jog investicijoms, kainoms, pasiskirstymui, pajamoms bei gamybai įtaką daro ne šalies valdžia, bet laisvoji rinka. Tai sudaro nekontroliuojamas sąlygas augti pajamų diferenciacijai, tiek privačių asmenų, tiek verslo segmentų lygmeniu.

Pastarųjų metų tendencijos rodo vis augančią pajamų diferenciaciją ir šios problemos sprendimui skiriamas itin didelis dėmesys. Tačiau dėmesys ir sprendimai priimami pajamų nelygybės mažinimui Lietuvoje, remiantis Eurostat duomenimis, nėra sėkmingi, ką ir rodo pastarųjų metų tendencijos:

- pajamų nelygybės rodikliai Lietuvoje per 6 metus (2011 - 2017) pakilo 6,4 procentiniais punktais
- pajamų nelygybės rodikliai Lietuvoje atsilieka nuo išsivysčiusių Europos Sąjungos šalių nuo 5 iki 10 procentinių punktų.
- Europos Sąjungoje Lietuva yra antra pagal pajamų nelygybės rodiklius šalis po Bulgarijos.

Nors prognozės 2017 buvo pozityvios – iki 2021 metų, tikėtasi, kad pajamų nelygybė sumažės 5 procentiniais punktais, lyginant su 2017 metais, tačiau realybė yra kiek kitokia, ir šiandienos situacija projektuoja ne tik į pajamų nelygybės nemažėjimą, bet ir į augimą. Tai yra vienas iš didžiausių iššūkių visų šalių vyriausybėms.

Pandemija didina ir taip didelę atskirtį tarp mažiau kvalifikuotų darbuotojų ir darbuotojų su aukštesne profesine kvalifikacija gaunamų pajamų. Tarptautinio valiutos fondo tyrimų skyriaus vadovo M. Nabaro, teigimu, pandemija labiau paveikė žemesnės kvalifikacijos darbuotojus negu aukštesnės kvalifikacijos darbuotojus, kadangi pastarieji turi galimybę dirbti iš namų, o žemesnės kvalifikacijos darbuotojai – ne. Tai lemia žemesnės kvalifikacijos darbuotojų pajamų sumažėjimą, o iš to seka pajamų diferenciacijos šuolis (Nabar, 2020).

Mokesčių sistemos problematika

Šalies mokesčių sistema yra mokestinių prievolių toje šalyje sistema orientuota į tikslingą jų panaudojimą siekiant užtikrinti tinkamas sąlygas gyventi tos šalies piliečiams. Nors mokesčiai ir mokesčių sistema yra socialiai orientuoti ir yra naudojami šalies piliečių socialiniam gerbūviui auginti optimaliai įgyvendinant mokesčių surinkimą ir paskirstymą šalyje, tačiau neretai šalims tenka susidurti su problema, kad tiek mokesčių surinkimas, tiek paskirstymas nėra įgyvendinamas optimaliai, arba nėra socialiai orientuotas.

Žvelgiant į Lietuvos mokesčių sistemos problematiką, galime rasti ne vieną trūkumą, kuris daro tiek tiesioginę, tiek netiesioginę neigiamą įtaką Lietuvos gyventojų socialinės gerovės augimui. Lietuvos banko valdybos pirmininkas, Vitas Vasiliauskas, 2020 metų kovo mėnesį išskyrė penkias pagrindines Lietuvos mokesčių sistemos problemas (Vasiliauskas, 2020):

- santykinai žemos valdžios sektoriaus mokestinės pajamos

- dideli mokesčių atotrūkiai: šešėlis, mokesčių slėpimas, išimtys, lengvatos
- netolygus (darbo pajamų) apmokestinimas ir socialinės garantijos pagal veiklos formas
- pajamų struktūroje santykinai maža kitų (pvz., turto) mokesčių dalis
- santykinai mažas mokesčių ir socialinio draudimo sistemos efektyvumas mažinant pajamų nelygybę.

Su dauguma šių problemų susiduria didžioji dalis Europos valstybių. Pavyzdžiui, galingiausiose Europos valstybėse, tokiose, kaip Prancūzija ar Vokietija, mokesčių sistema ir tuo pačiu mokesčių perskirstymas, taip pat yra probleminė sritis šalies valdyme.

Prancūzija yra viena iš Europos Sąjungos lyderių, bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui yra dvigubai didesnis negu Lietuvos. Tačiau mokesčių sistema joje yra sudėtingesnė ir daug komplikotesnė negu Lietuvoje ir tai lemia atitinkamas problemas, tokias, kaip investicinio patrauklumo sumažėjimas ir iš to sekančios mažėjančios investicijos šalyje. Prancūzijos advokatė besispecializuojanti mokesčių teisėje, F. Combourieu, teigia, jog Prancūzijos mokesčių sistema yra tokia komplikauta, kad kiekvienais metais vyriausybė turi pergaltoti ir pakeisti apie 20% viso įstatymų kodekso. Taip pat, Combourieu teigimu, mokesčių sistemos problemos šalyje siejasi su tuo, kad vyriausybė nebendruoja su teisininkais ir ekspertais kurdamas mokesčių įstatymus, o toks nesusikalbėjimas lemia mokesčių sistemos nestabilumą (Combourieu, 2012).

Skuboti ir neišdiskutuoti vyriausybės sprendimai kelia problemas bet kurios šalies viduje bet kurioje srityje. Ne išimtis ir mokesčių sistemoje, mokesčių įstatymuose. Daugybė mokesčių įstatymų yra priimami neišdiskutuotai, kadangi politinė diskusija yra labai lėta ir gili, o norint pasiekti proveržį kurioje nors srityje, privaloma atlikti sprendimus efektyviai ir greitai. Lietuvos pavyzdys priimant mokesčių sistemos sprendimus rodo, kad ilgai diskutuojami, bet nepriimami sprendimai, ne visada atneša naudą šalies gyventojams, kai sprendimai dėl kertinių mokesčių sistemos pakeitimų yra diskutuojami 10 metų, tačiau poslinkio toje srityje nerandama ir diskusija perkeliama į ateinančius metus.

Pajamų nelygybės priklausomybės nuo šalies mokesčių sistemos problematika

Problema, kokią įtaką ir kaip šalies mokesčių sistema daro pajamų nelygybei šalyje, yra aktuali greičiausiai visų šalių vyriausybėms ir visada ieškoma būdų, kaip pajamų nelygybės problemą sukontroliuoti pasitelkiant vienokius ar kitokius metodus. Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekonomistų teigimu, pagrindiniai pajamų nelygybei įtaką darantys mokesčiai yra gyventojų pajamų ir turto mokesčiai. Šių mokesčių tarpusavio ryšio problematika yra tiesiogiai susijusi su pajamų nelygybe. Mokesčių sistemos pakeitimai nukreipti į pajamų nelygybės mažinimą, yra sudėtingiausiai priimami sprendimai susiję su pajamų nelygybės mažinimu, kadangi tokie sprendimai vienaip ar kitaip užkrauną našta visuomenei ir privalo būti optimaliai subalansuoti prieš jų įvedimą (LLRI, 2019).

Lietuvos situacija tiek su mokesčių sistema, tiek su pajamų nelygybe, kaip jau minėta anksčiau, yra gana sudėtinga ir problematiška. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2020 metais pateiktame trumparaštyje teigiama, kad pajamų nelygybė pastaraisiais metais sumažės dėl palankių ekonominių ir socialinių veiksnių:

- užimtumo didėjimas
- nedarbo mažėjimas

- minimalaus mėnesinio atlygio didėjimas
- pensijų indeksavimo
- piniginių išmokų reformų, tokių, kaip dosnesnė nedarbo draudimo išmokų sistema, vaiko pinigai, dosnesnės papildomos išmokos šeimai, neįskaitytinų pajamų socialinės paramos sistemoje atsiradimas ir kt.

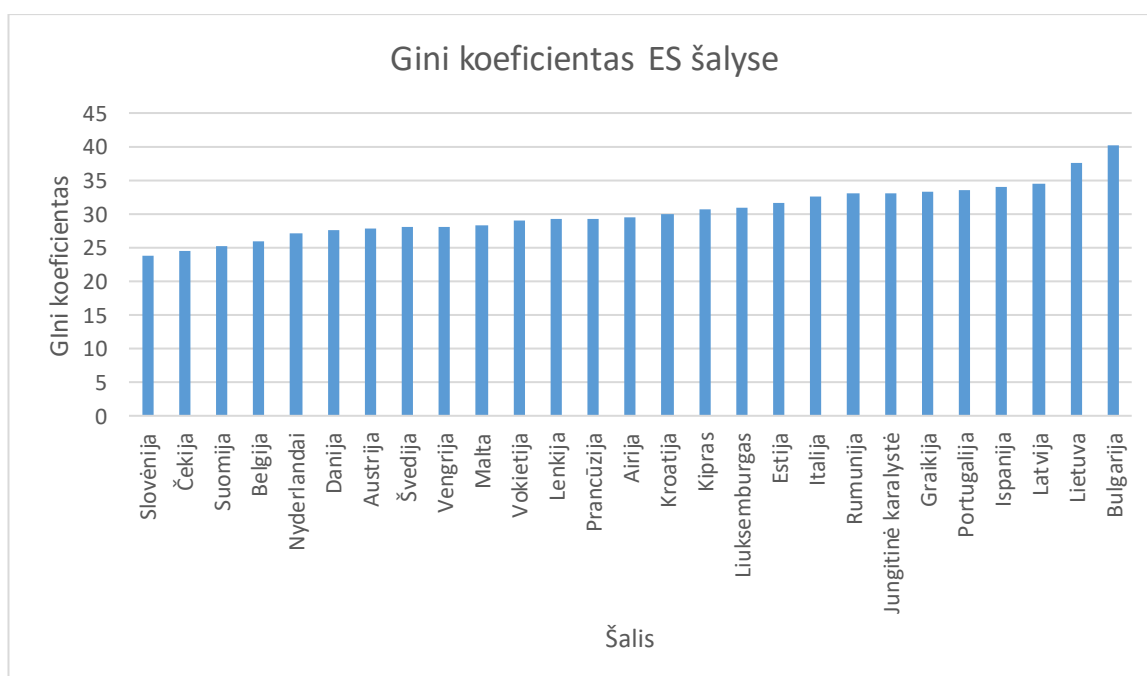
Šioje vietoje susiduriame su problema, kad dauguma sprendimų siejasi su vyriausybėmis išlaidomis, tačiau mokesčių sistemos pakeitimų skirtų pajamų nelygybei mažinti, susijusių su vyriausybės pajamomis nematome. Tai nurodo vyriausybės kryptį į vyriausybės pajamų perskirstymo pakeitimus, o sprendimų dėl mokestinės naštos sumažinimo gyventojams, gaunantiems mažas pajamas iš darbo, nėra ir tai yra viena didžiausių problemų susijusių su pajamų nelygybe šiandien Lietuvoje.

Stebint pastarųjų metų situaciją, akivaizdu, jog mokesčių sistemos pakeitimų išvengti neįmanoma. Lietuvos laisvosios rinkos instituto vyriausiosios ekspertės, Ievos Valeškaitės (2020), teigimu, norint skolintis, koronaviruso krizės suvaldymui, ir tuo pačiu toliau didinti pensijas, algas ir išmokas, vyriausybė privalės didinti ir mokesčius. Šioje vietoje susiduriame su problema, kaip kuo efektyviau patenkinti mokesčių didinimo poreikį, tuo pačiu sumažinant pajamų nelygybę arba bent išlaikant esamas tendencijas kylančias iš augančių vyriausybės išlaidų (Valeškaitė, 2020).

1.2. Pajamų nelygybės priklausomybės nuo šalies mokesčių sistemos ištirtumas

Pajamų nelygybės problema labai plačiai ištirta tiek Lietuvos, tiek ir užsienio mokslininkų. Dažniausiai pajamų nelygybės tyrimai siejasi su istorinio kitimo analize arba su esamos padėties įvairiose šalyse palyginamąja analize.

Lietuvos pajamų nelygybės problemos dažniausiai stebimos Europos Sąjungos šalių kontekste. Remiantis Kembridžo universiteto mokslininko, R. Galvin'o (2019), atliktu tyrimu apie pajamų nelygybės skirtumus Europos Sąjungoje, matome, kad Lietuva 2019 metais pagal Gini koeficientą Europos Sąjungoje buvo antra, pagal didžiausią pajamų nelygybę, šalis (žr. 1 pav.) (Galvin, 2019).

1 pav. Gini koeficientas ES šalyse (Galvin, 2019)

Panašius pajamų nelygybės rodiklių tyrimus Lietuvoje yra atlikę Šiaulių universiteto mokslininkai R. Čiegis (2019), A. Dilius (2019) bei L. Diliuvienė (2019) analizuodami pajamų nelygybės poveikį ekonomikos augimui įvairiais kanalais, kaip aplinkos ar kreditų rinkos netobulumo.

Mokesčių sistema taip pat labai dažnai sutinkama tyrimų kryptis tiek pasaulio tiek Lietuvos mokslinėje literatūroje. Mokesčių sistemos efektyvumą tiriantys Lietuvoje mokslininkai tokie, kaip V. Darmavičiūtė (2016), I. Koncevičienė (2012) ar M. Priovelis (2012), prieina prie bendros išvados, jog Lietuvos mokesčių sistema yra elastinga ir didžioji dalis mokesčių surenkami pagal numatytus planus. Problemos atsiranda pereinant prie mokesčių surinkimo efektyvumo vertinimo. Mokslininkų daroma išvada - Lietuvoje 6% - 7% visų surenkamų mokesčių yra surenkama iš daug labai smulkių mokesčių, kurie daro įtaką administravimo kaštų išaugimui. Galiausiai autoriai konstatuoja, kad, neskaitant didelių mokesčių administravimo kaštų mažinimo, pagrindinė mokesčių sistemos pakeitimų kryptis turėtų būti pajamų pasiskirstymo netolygumo mažinimas.

Dažniausiai mokslininkai savo tyrimuose apie pajamų nelygybę mažinančius veiksnius teigia, jog pagrindinis sprendimas norint sumažinti pajamų nelygybę per mokesčių sistemą yra progresyvaus pajamų mokesčio taikymas (Paulus, Figari ir Sutherland, 2009; Ferriere, 2014). Tačiau tyrimų apie visos mokesčių sistemos sprendimų daromą tiek tiesioginę, tiek netiesioginę įtaką pajamų nelygybei Lietuvoje nėra.

2. Pajamų nelygybės priklausomybės nuo šalies mokesčių sistemos teoriniai sprendimai

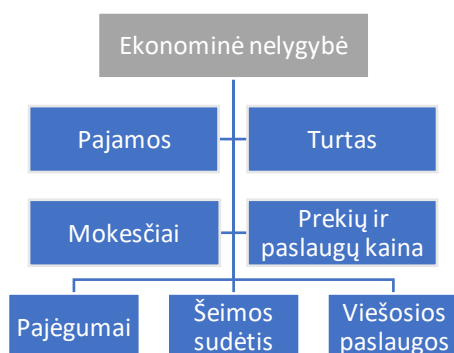
Šiame skyriuje apžvelgiami ir analizuojami įtaką pajamų nelygybei darančių veiksnių, pajamų nelygybės ekonominio bei socialinio poveikio, mokesčių sistemos ir ryšio tarp pajamų nelygybės ir valstybės mokesčių sistemos teoriniai sprendimai. Pajamų nelygybės teorinių sprendimų analizė atlikta apžvelgiant pajamų nelygybės koncepciją, atliekant ją apibūdinančių rodiklių apžvalgą ir pajamų nelygybės rodiklių kitimo poveikio analizę. Pajamų nelygybei įtaką darančių veiksnių teorinių sprendimų analizei, atliktas mokslinės literatūros, susijusios su įvairių ekonominių veiksnių poveikiu pajamų nelygybės rodikliams, analizė ir vertinimas. Pajamų nelygybės daromas socialinis ir ekonominis poveikis įvertintas išanalizavus pajamų nelygybės sukeltas problemas. Valstybės mokesčių sistemos apžvalgoje pateikta detalus mokesčių sistemos turinys, mokesčių klasifikacija bei apmokestinimo principai. Mokesčių analizėje taip pat apžvelgta mokesčių prasmė, funkcijos bei reikšmė valstybei. Galiausiai, atliktas ryšio tarp pajamų nelygybės ir valstybės mokesčių sistemos Lietuvoje teorinių sprendimų vertinimas, išskiriant Lietuvos mokesčių sistemos sudedamąsias dalis, darančias tiesioginę įtaką pajamų nelygybei.

2.1. Pajamų nelygybės teorinė analizė

2.1.1. Pajamų nelygybės samprata ir ją sąlygojantys veiksniai

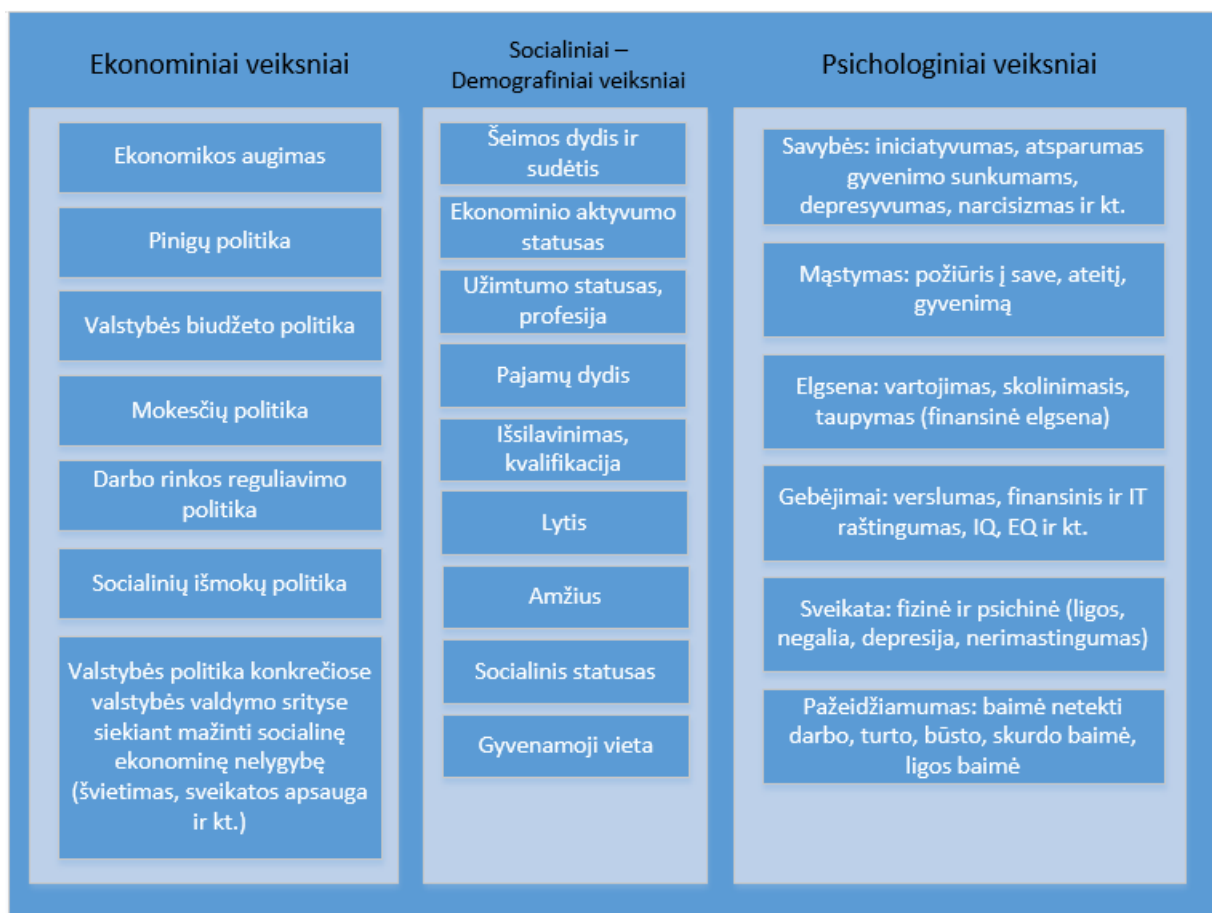
Ekonominė lygybė ir nelygybė literatūroje pateikiamos kaip viena kitai priešingos koncepcijos. Šios koncepcijos supaprastintai suvokiamos kaip lygios, gerą ir blogą ar teisingą ir neteisingą pajamų pasiskirstymą apibūdinančios sąvokos, tačiau praktikoje susiduriama su šiek tiek kitokia situacija. Ekonominės nelygybės koncepcija yra daug sudėtingesnė už ekonominės lygybės koncepciją. J. A. Charles-Coll (2011) aprašydamas ekonominės nelygybės koncepciją, pastebėjo, jog ekonominė lygybė iš etinės pusės skamba kaip elementariai teigiamas dalykas: visi gyventojai gauna vienodas pajamas, visi gyventojai moka vienodus mokesčius, visų gyventojų sukauptas turtas ir gyvenimo gerovė turėtų būti vienoda, tačiau tokį požiūrį į absoliučią lygybę sukuria labai demonizuojama ekonominės nelygybės koncepcija ir ekonominė lygybė nebūtinai reiškia visapusišką šalies gerovę.

Ekonominės nelygybės koncepcijos apibrėžimas yra labai platus ir abstraktus. Ekonominės lygybės atveju, turime aiškų visko dalinimą į lygias dalis. Ekonominės nelygybės atveju atsiranda daugybė kintamųjų galinčių nulemti ekonominių netolygumų pasiskirstymą šalyje. Kintamuosius, kurie daro įtaką ekonominei nelygybei, išskyrė O'Connor ir Straunton (2015), teigdami, jog ekonominė nelygybė susidaro ne tik iš gaunamų pajamų ir turimo turto netolygumų, bet ir daug kitų socialinių veiksnių lemiančių šalies ekonominę gerovę. O'Connor ir Straunton išskirti ekonominę nelygybę sudarantys veiksniai pateikti 2 paveiksle:

2 pav. Ekonominę nelygybę sudarantys veiksniai (O'Connor ir Straunton, 2015)

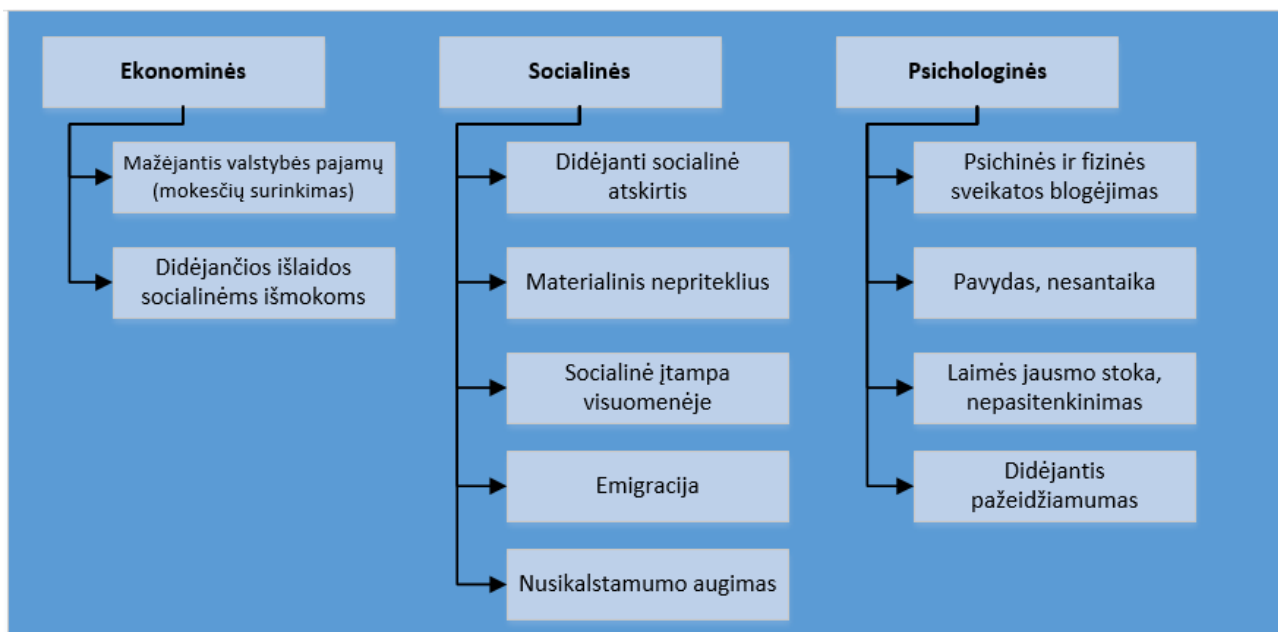
Mykolo Romerio universiteto ekonomistė O. G. Rakauskienė (2017), išanalizavusi mokslinę literatūrą apie socialinę ekonominę nelygybę, susistemino ir aprašė jos sampratą ir struktūrą. Socialinės ekonominės nelygybės sampratą ir struktūrinį pagrindimą sudaro 3 lygmenys. Pirmame lygmenyje išskiriami veiksniai darantys įtaką ar sukeliančius ekonominę nelygybę. Antrajame lygmenyje pateikimas socialinės ekonominės nelygybės turinys ir struktūra. Trečiame lygmenyje išskiriamos pasekmės ekonominei pažangai, gyvenimo kokybės bei socialinės gerovės augimui. Visi šie lygmenys pateikti 3, 4 ir 5 paveiksluose (Rakauskienė, 2017):

3 pav. 1 lygumo. Socialinę ekonominę nelygybę sąlygojantys veiksniai (Rakauskienė, 2017, p. 58)

PAJAMŲ DIFERENCIJACIJA:	VARTOJIMO DIFERENCIJACIJA:	SANTAUPŲ IR SKOLŲ DIFERENCIJACIJA:	MATERIALIŲ GYVENIMO SĄLYGŲ DIFERENCIJACIJA
<ul style="list-style-type: none"> - Darbo užmokestis - Dividendai - Pensijos - Socialinės išmokos - Pašalpos - Stipendijos - Rentos ir kt. 	<ul style="list-style-type: none"> - Išlaidos maistui - Išlaidos būstui - Išlaidos švietimui, kultūrai, polisiui - Išlaidos sveikatai - Išlaidos ilgalaikio vartojimo prekėms ir kt. 	<ul style="list-style-type: none"> - Indėliai bankuose - Santaupos „Rankose“ - Paskolos - Skolos - Įsipareigojimai 	<p>1) Turtas</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nekilnojamasis turtas (gyvenamasis būstas, žemė ir kt.) - Kilnojamasis turtas (transporto priemonės, įrenginiai ir kt.) - Finansinis turtas (akcijos, obligacijos, banko indėliai, vekseliai ir kt.) - Kitas turtas (meno kūriniai, juvelyriniai dirbiniai ir kt.) - Nematerialinis turtas (licencijos, prekės ženklai ir kt.) <p>2) BŪSTAS IR GYVENIMO SĄLYGOS JAME:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Patogumai būste - Apsirūpinimas ilgalaikio vartojimo prekėmis - Būsto perpildymas

4 pav. 2 lygumo. Socialinė ekonominė nelygybė. Klasifikacija / tipologija (Rakauskienė, 2017, p. 58)

5 pav. 3 lygumo. Socialinės ekonominės nelygybės pasekmės šalies ekonominei ir socialinei pažangai ir gyventojų gyvenimo kokybei (Rakauskienė, 2017, p. 59)

Pajamų nelygybė, bendru požiūriu, yra gaunamų pajamų dydžio skirtumai tarp įvairių socialinių sluoksnių ar grupių. 2001 metais Lietuvos Banko ekonomistai G. M. Pajuodienė ir A. Šileika išskyrė Lietuvoje susiformavusias socialines grupes pagal pajamas:

- žemutinis sluoksnis
- tarpinis sluoksnis
- vidurinis sluoksnis
- aukštutinis sluoksnis.

Autoriai šias grupes išskyrė remdamiesi namų ūkio gaunamų pajamų santykiu su vidutinėmis namų ūkių pajamomis Lietuvoje. Žemutinio sluoksnio grupei priskiriami namų ūkiai uždirba iki 50 % pajamų vidurkio, tarpinio sluoksnio – nuo 50 % iki 100 %, vidurinio sluoksnio – 100-175 % ir aukštesnio sluoksnio – daugiau už 175 % nuo pajamų vidurkio. Pagal pajamas suskirstydami gyventojus į socialines grupes, autoriai siekė surasti optimalios vidurinėsios klasės poziciją tarp visų gyventojų, teigdami, jog šios klasės vešėjimas užtikrintų šalies socialinės lygybę. Tačiau jų tyrimas parodė, jog tuo metu Lietuvoje vidurinioji klasė buvo toli nuo vakarų šalių lygio.

Namų ūkių gaunamų pajamų skirtumams įtaką daro daugybė veiksnių, tiek globaliu, tiek valstybiniu, tiek atskirų individų mastu. M. Leung 2015 metais aprašydamas pajamų nelygybei įtaką darančius veiksnius, išskyrė penkias priežastis, nuo kurių pasaulyje priklauso gyventojų gaunamų pajamų dydis (Leung, 2015):

- atlyginimus nustato/reguliuoja darbo rinka – gaunamų pajamų dydis priklauso nuo darbo rinkos paklausos.
- gyventojų išsilavinimo lygis – dažniausiai gyventojai su aukštesniu išsilavinimo lygiu gauna didesnes pajamas.
- technologijų plėtra – vis daugiau mažiau išsilavinusių gyventojų darbų gali atlikti kompiuteris.
- lytis – skirtingos fizinės galimybės, lemia nekvalifikuotų gyventojų pajamų skirtumus pagal lytį.
- asmeninės savybės – darbdaviai linkę mokėti didesnius atlyginimus motyvuotiems, imliems ir veržliems darbuotojams.

Visgi, mokslinėje literatūroje išskiriami dar daugiau veiksnių darančių įtaką pajamų nelygybei. Globaliu mastu pajamų nelygybę sąlygojantys veiksniai pateikti 1 lentelėje:

1 lentelė. Įtaką pajamų nelygybei darantys veiksniai globaliu mastu.

Veiksny	Apibūdinimas	Autoriai
Darbo rinka	Pajamos priklauso nuo darbo rinkos paklausos, pajamų dydis priklauso nuo kvalifikacijos ir patirties, tai lemia gaunamų pajamų skirtumus darbo rinkoje.	Stiglitz, (2012), Leung, (2015)
Išsilavinimas	Gaunamų pajamų skirtumai atsiranda dėl skirtingų galimybių mokytis, taip pat dėl didelės kvalifikuotų darbuotojų paklausos darbo rinkoje.	Becker, (2007); Murphy, (2007); Bossworth, (1999); Burtless, (1999)
Ekonominis liberalizmas	Mažinamas verslo reguliavimas lemia didesnę pajamų diferenciaciją	Schmitt, (2008); Zipper (2008)
Lytis	Neskaitant pajamų skirtumų dėl atliekamų darbų fizinių savybių poreikio, kai kuriose šalyse taip pat vyrauja pajamų diskriminacija dėl lyties.	Lukas, (2007)
Rasė	Kai kuriose pasaulio šalyse, tokiose kaip JAV, skirtingų rasių gyventojų gaunami darbo atlyginimai skirtingai,	Brady, (2017); Burton, (2017)

	apeliuojant į skirtingą jų darbo patirtį, kuri „priklauso“ nuo rasės.	
Informacinės technologijos	Žemos kvalifikacijos darbuotojų poreikis sumažėja dėl technologijų plėtros. Dėl to jie netenka darbo ir jų pajamos atitinkamai taip pat sumažėja.	Rottman, (2014); Basu (2017)
Globalizacija	Globalios prekybos plėtra lemia išsivysčiusių šalių mažai kvalifikuotos darbo jėgos poreikio sumažėjimą ir tuo pačiu gaunamų pajamų sumažėjimą, o besivystančių šalių mažai kvalifikuotos darbo jėgos paklausos augimą ir gaunamų pajamų didėjimą.	Hickel, (2018)
Mokesčiai	Mokesčių sistema lemia pajamų nelygybės mastus, progresiniai mokesčiai pagal gaunamas pajamas gali sumažinti atskirtį tarp mažiausias ir didžiausias pajamas gaunančių gyventojų.	Alesina, (1994); Rodrick (1994)
Ekonomikos išsivystymas	Mažiau ekonomiškai išsivysčiusiose šalyse, dėl mažų pajamų ir mažo sukaupto turto pajamų nelygybė yra maža. Šalies ekonomikai vis labiau vystantis ir jos gyventojams pradėjus kaupti turtą, pradeda augti ir ryškėti pajamų nelygybė	Kuznets, (1970)
Turto koncentracija	Didesnes pajamas gaunantys gyventojai gali sukaupti didesnę turtą, sukaupe didesnę turtą, jie gali tą turtą investuoti ir įgyti dar didesnes pajamas. Mažesnes pajamas gaunantys asmenys neturi galimybės sukaupti turto, dėl to jie lieka tame pačiame pajamų lygyje ir pajamų skirtumai išauga.	Piketty, (2013)

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis nagrinėta literatūra

Visi 2 lentelėje pateikti veiksniai darantys įtaką pajamų nelygybės augimui yra įvertinti globaliu mastu, tačiau tiek tiesioginių, tiek netiesioginių veiksnių, nuo kurių priklauso ekonominė nelygybė galime išskirti ir valstybiniu bei atskirų individų lygmeniu. Blažienė ir Zabarauskaitė (2011) aprašė dažniausiai literatūroje išskiriamus pajamų nelygybę sąlygojančius veiksnius:

- 1) protinių ir fizinių sugebėjimų skirtumai tarp gyventojų. Šiuo aspektu pajamų nelygybei įtaką gali daryti žmogaus įgimtos ar įgytos savybės, o tai tiesiogiai ir netiesiogiai lemia žmogaus galimybes dirbti vienokį ar kitokį darbą bei gauti didesnes ar mažesnes pajamas;
- 2) investicijos į žmogiškąjį kapitalą. Šis aspektas yra įgyvendinamas valstybiniu lygmeniu. Valstybė, investuodama į savo gyventojų žinių ir gebėjimų ugdymą, sudaro jiems galimybes gauti ne tik didesnę darbo užmokestį ar dirbti geresnį darbą, tačiau taip pat, kaip grąžą valstybė gauna nedarbo rizikos sumažėjimą;
- 3) darbo kiekis ir jo pobūdis. Šioje vietoje atkreipiamas dėmesys į tai, kad žmonės darbą vertina nevienodai. Darbo trukmė ir specifiška yra skirtinga, o tai taip pat lemia pajamų skirtumus;
- 4) disponuojamo turto nevienodumas. Pajamų nelygybei didelę įtaką turi sukauptas ar kitaip įgytas turtas. Paveldėjus turtą, bendras disponuojamas turtas labai išauga. Taip pat didesnis turtas leidžia jį „įdarbinti“ investuojant, o tai dar labiau didina pajamų skirtumus;

- 5) rizika. Rizikingai investuojamos santaupos gali atnešti didesnes pajamas negu saugios bankų palūkanos. Tačiau tuo pačiu rizikingos investicijos gali ir neatsipirkti, o galiausiai ir būti nuostolingos.

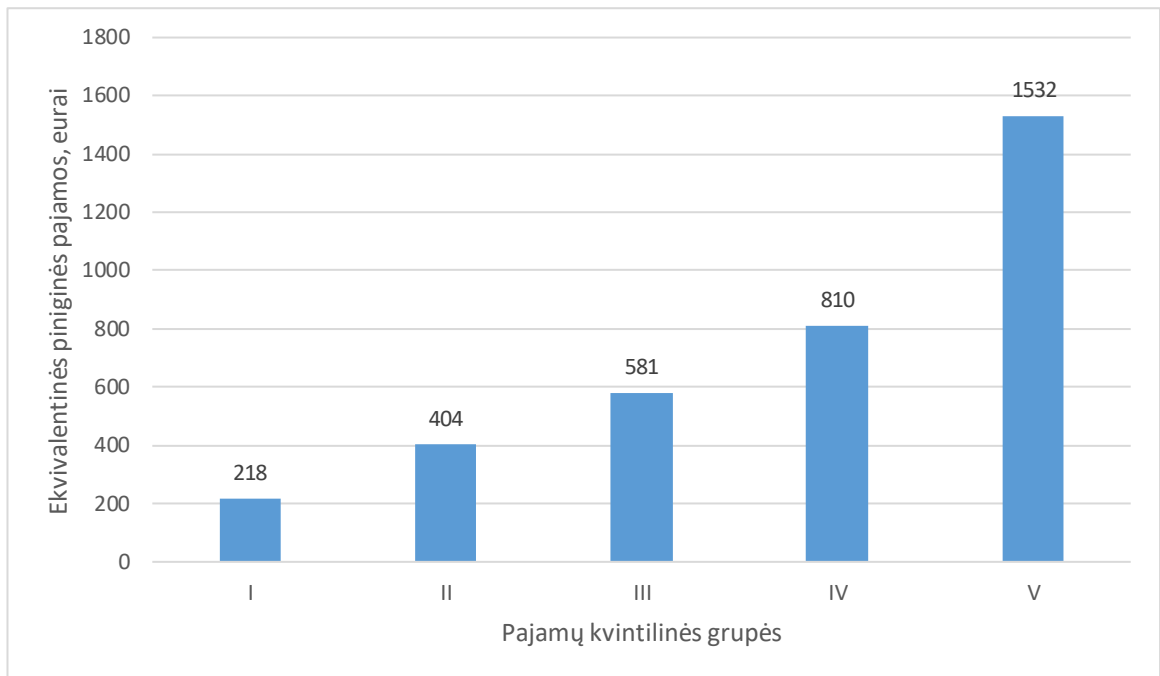
Apibendrinami veiksniai darančius įtaką pajamų nelygybei pažvelkime į paskutiniųjų 20 metų pajamų nelygybės augimą lėmusias priežastis, kurias išskyrė Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO) bei Jungtinių Tautų socialinės plėtros tyrimų institutas (UNRISD). EBPO išskyrė keturias pagrindines priežastis, lėmusias pastarųjų metų pajamų nelygybės augimą. Pirmoji priežastis, tai namų ūkių struktūros pokyčiai. Išaugęs vienišų namų ūkių skaičius bendroje namų ūkių statistikoje. Dėl to nors ir vieno gyventojų vidutinis gaunamas atlyginimas auga, tačiau tolygiai su atlyginimų augimu, neauga vieno namų ūkio gaunamų pajamų lygis. Antrasis veiksnys įtakojęs pajamų nelygybės augimą pastaraisiais metais yra auganti atlyginimų atskirtis tarp pilną darbo dieną dirbančių asmenų, kylanti iš spartaus technologijų pokyčių, globalizacijos ir darbo rinkos institucijų vykdomos politikos. Trečioji EBPO išskirta pajamų nelygybę paskatinusi priežastis – augantys netolygumai tarp pajamų, gaunamų iš turimo kapitalo bei savarankiškai dirbančių asmenų gaunamų pajamų. Paskutinioji priežastis – augantis nepilną darbo dieną dirbančių ar trumpalaikės sutartis turinčių gyventojų skaičius. UNRISD mokslininkų teigimu, pastarųjų dešimtmečių pajamų nelygybės augimas buvo sąlygotas: finansų ir prekybos liberalizacijos, nesuderintos stabilizavimo politikos, regresinių mokesčių režimų bei darbo rinkos politikos priemonių, padidinusių neformalaus ir nesaugaus užimtumo augimą (Blažienė, Zabarauskaitė, 2011).

2.1.2. Pajamų nelygybės įvertinimo metodai

Mokslinėje literatūroje sutinkama daugybė pajamų nelygybės įvertinimo metodų. Čiulevičienė ir Čiulevičius (2006), išanalizavę ir susisteminę nelygybės matavimo metodologiją, išskyrė tris pagrindines grupes nelygybei matuoti:

1. struktūrinių koeficientų (duomenų suskirstymas į kvantilius: kvartiliai, kvintiliai, deciliai);
2. grafinis (Lorenco kreivė);
3. specialiųjų koeficientų (Gini koeficientas, Palmos santykis, Theil indeksas, Atkinson indeksas, Hoover koeficientas).

Labiausiai paplitęs ir, greičiausiai, paprasčiausias būdas pamatyti pajamų skirtumus šalyje yra gyventojų suskirstymas į kvantilius. Jis leidžia įvertinti gyventojų gaunamų pajamų pasiskirstymo netolygumus. Kaip jau minėta anksčiau yra trys kvantilių rūšys: kvartiliai, kvintiliai ir deciliai. Decilinis vertinimo būdas gaunamas padalinus gyventojus į 10 lygių dalių pagal jų gaunamas pajamas, taip gaunant 10 grupių, kurių pirmoji parodo mažiausiai uždirbančiųjų namų ūkių mėnesinių pajamų vidurkį, o paskutinė – daugiausiai uždirbančiųjų namų ūkių pajamų vidurkį. Skirstant namų ūkius į kvintilius logika išlieka ta pati, tik šiuo atveju gyventojai skirstomi į 5 grupes. Atitinkamai skirstant į kvartilius, gyventojai skirstomi į 4 grupes. 2018 metų Lietuvos kvintilinis ekvivalentinių piniginių pajamų pasiskirstymo grafikas matomas 3 paveikslėlyje. Iš grafiko galime daryti išvadą, jog 1 kvintilio gyventojų pajamų vidurkis siekia 218 eurus, o 5 kvintilio (didžiausias pajamas gaunančių gyventojų) gaunamų pajamų vidurkis – 1532 eurai. Remiantis tokia statistika galima lyginti įvairių gyventojų grupių pajamų skirtumus.

6 pav. Ekvivalentinės piniginės pajamos pajamų kvintilinėse grupėse 2018 metais. (Lietuvos statistikos departamentas 2019 m.)

Lietuvos Statistikos departamentas namų ūkių tyrimuose kvantilių Q_1 , Q_3 , q_1 , q_4 , D_1 , D_9 apskaičiavimui remiasi santykiniais dažniais $f_{kvantilio}$ ir sukauptais santykiniais dažniais $f'_{kvantilio-1}$ iki atitinkamo intervalo (Čiulevičienė, Čiulevičius, 2006):

$$kvantilis = x_{kvantilio\ min} + h_{kvantilio} \frac{N - f'_{kvantilio-1}}{f_{kvantilio}}, \quad (1)$$

čia N – atitinkamo kvantilio dalis procentais.

Pajamų nelygybės įvertinimui naudojamų struktūrinių koeficientų formulės:

$$Kvartilinis\ diferenciacijos\ koeficientas\ K_Q = \frac{Q_3}{Q_1} \quad (2)$$

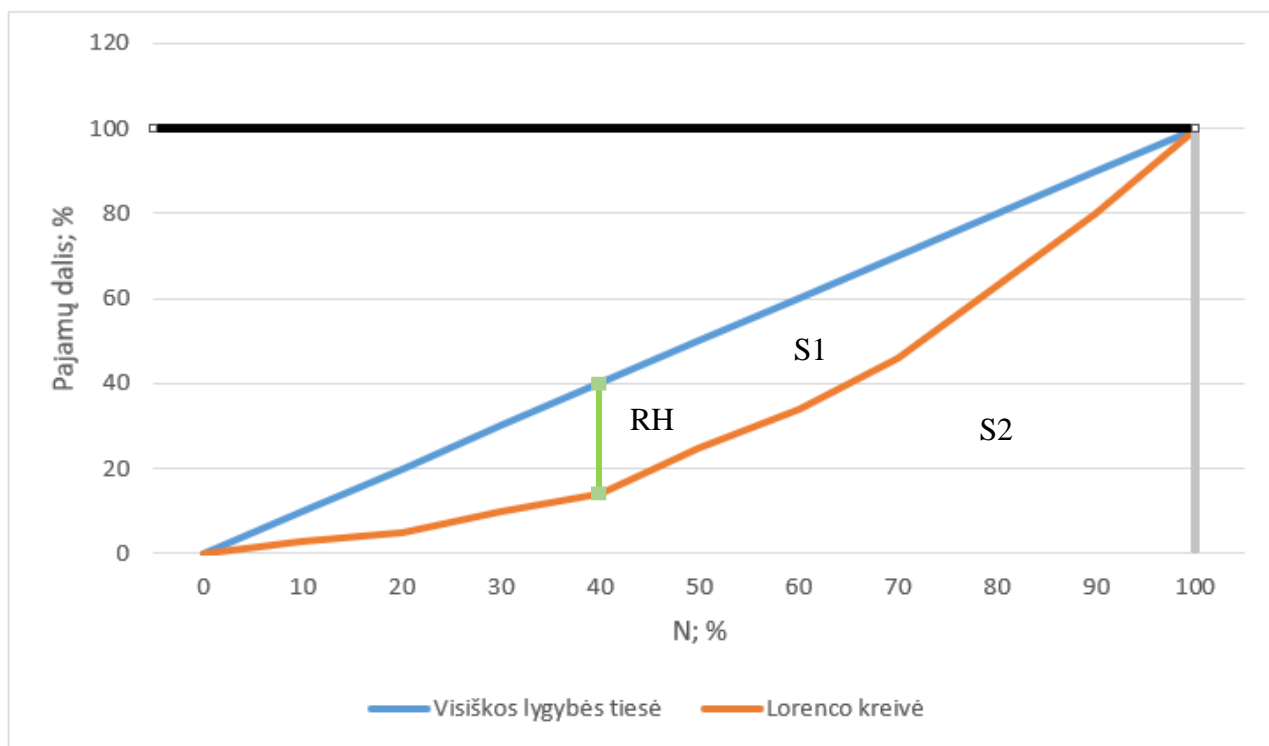
$$Kvintilinis\ diferenciacijos\ koeficientas\ K_Q = \frac{q_4}{q_1} \quad (3)$$

$$Decilinis\ diferenciacijos\ koeficientas\ K_Q = \frac{D_9}{D_1} \quad (4)$$

Struktūrinių koeficientų vertinimą ir interpretavimą galime laikyti vienu paprasčiausių būdų aprašyti pajamų nelygybę šalyje. Apibendrinant analizuotą mokslinę literatūrą galima teigti, jog struktūrinius koeficientus lengva apskaičiuoti, įvertinti, aprašyti ir suprasti. Taip pat vienas iš privalumų naudojant struktūrinius koeficientus yra tai, jog jiems įtakos nedaro infliacija. Tačiau šis pajamų nelygybės vertinimo metodas taip pat turi nemažai trūkumų. Pirmiausia, vertinant pajamų skirtumus yra vertinami tik kraštutiniai deciliai (aukščiausio ir žemiausio kvantilio santykis). Problemų kelia ir tai, jog šiuo vertinimo metodu nėra nustatyto priimtino rodiklio ribos, o tai neleidžia tinkamai palyginti turimų duomenų. Na ir galiausiai, mokslinėje literatūroje kaip trūkumai išskiriami išsamų individualių duomenų poreikis bei stebinių svorio neįvertinimas (Čiulevičienė, Čiulevičius, 2006).

Grafiniam pajamų nelygybės matavimui naudojama Lorenco kreivė. Lorenco kreivė parodo realaus pajamų pasiskirstymo skirtumus su idealiu pajamų pasiskirstymu. 7 paveiksle pateikta grafiškai pajamų nelygybę atvaizduojanti Lorenco kreivė. Lorenco kreivei atvaizduoti vertikaliuoje ašyje atidedama gyventojų gaunamų pajamų dalis nuo bendrų pajamų procentais, o horizontalioje gyventojų skaičius procentais.

7 pav. Lorenco kreivė (Zaiontz, 2020 m.)

7 paveiksle pavaizduotame grafike matome mėlyną tiesę, kuri nurodo idealaus pajamų pasiskirstymo lygį. Oranžine kreivė atspindi realų pajamų pasiskirstymą. Pilka tiesė vaizduoja visišką nelygybę. Iš šio grafiko galime sudaryti bendrą išvadą – kuo Lorenco kreivė labiau nutolusi nuo visiškos lygybės tiesės arba kuo ji arčiau visiškos nelygybės tiesės, tuo didesni pajamų pasiskirstymo netolygumai vyrauja šalyje. Dubauskas (2013) aprašė Lorenco kreivės parodomų pajamų skirtumų skaitinės išraiškos, Gini koeficiento, įvertinimą pasinaudojant Lorenco kreivės grafiku. Gini koeficientas apskaičiuojamas, kaip plotų santykis tarp S1 ir S2 kur:

S1 – Plotas ribojamas visiškos lygybės tiesės ir Lorenco kreivės,

S2 – Plotas ribojamas visiškos lygybės tiesės ir visiškos nelygybės tiesės.

Iš šio skaičiavimo galime daryti išvadą, jog Lorenco kreivei artėjant prie visiškos lygybės tiesės, S1 plotas mažėja, mažėja Gini koeficientas ir tuo pačiu pajamų nelygybė. Lorenco kreivei artėjant prie visiškos nelygybės tiesės, S1 plotas auga, Gini koeficientas didėja, pajamų nelygybė auga. Iš šio skaičiavimo taip pat matome, kad Gini koeficientas kinta nuo 0 iki 1, kur 0 reiškia visišką lygybę, o 1 – visišką nelygybę

Mokslinėje literatūroje taip pat sutinkama keletas kitokių Gini koeficiento apskaičiavimo formulių. Čiulevičiaus ir Čiulevičienės (2006) pateikta formulė tinkama apskaičiuoti Gini koeficientą, kai turime vidutinės gyventojų gaunamas pajamas deciliuose:

$$G = \frac{\sum_{i=1}^n (2i-n-1)x_i}{n^2 \bar{x}_i}, \quad (5)$$

čia i – decilio eilės numeris;

n – decilių skaičius ($n=10$);

$\bar{x}_i$ – vidutinių gaunamų pajamų deciliuose aritmetinis vidurkis.

Blažienės (2002) teigimu, Gini koeficientas laikomas esminiu, kai jo reikšmė yra didesnė už 0,3, o procentinė išraiška viršija 30%. Blažienė (2002) ir Zabarauskaitė (2012) pateikė formulę apskaičiuoti Gini koeficientą:

$$G = \frac{10000 - \sum f_i (\Phi_i + \Phi_{i-1})}{10000} \quad (6)$$

Čia f_i – namų ūkio konkrečių pajamų grupių lyginamieji svoriai;

Φ_i – pajamų lyginamųjų svorių iki i -tosios grupės suma;

Φ_{i-1} – pajamų lyginamųjų svorių iki $i-1$ grupės suma.

Remiantis turima statistika ir laikant, jog kiekviename kvintilyje ar decilyje gyventojai gauna lygias pajamas, Gini koeficientą galime paskaičiuoti pagal formulę (Barro, 1999):

$$G = 0,8 \times (1 - 2Q_1 - 1,5Q_2 - Q_3 - 0,5Q_4) \quad (7)$$

čia Q_i – pajamų dalis, kurią gavo i – tasis kvintilis.

Kaip pagrindiniai Gini koeficiento privalumai literatūroje išskiriami (Čiulevičius, Čiulevičienė, 2006):

- visuotinis priėmimas. Dauguma pasaulio nelygybę apibūdinančios statistikos yra vertinama būtent remiantis Gini koeficientu. Tai palengvina analizę, lyginimą ir interpretavimą;
- Gini koeficientas apima visus duomenis;
- patrauklus intuityviam interpretavimui.

Čiulevičiaus ir Čiulevičienės (2006) pateikiami Gini koeficiento trūkumai:

- poreikis turėti išsamius individualius duomenis;
- apskaičiuojami sudėtingiau negu struktūriniai koeficientai;
- tarptautiniuose tyrimuose kyla galimybė susidurti su duomenų palyginimo problema, kadangi Gini koeficientas gali būti vertinamas įtraukiant tik pinigines pajamas, tačiau gali būti vertinamas įtraukiant ir natūrines.

Sekantis rodiklis, kurį galima įvertinti pasinaudojant Lorenco kreive yra Robin Hudo indeksas (žr. 5 pav.). Šis rodiklis dar kitaip vadinamas Hoover koeficientu. Robin Hudo indeksas parodo maksimalų vertikalų atstumą tarp absoliučios lygybės linijos ir Lorenco kreivės. Šis rodiklis parodo, kokią gaunamų pajamų dalį namų ūkiai, gaunantys didesnes negu vidutines pajamas, turėtų perduoti namų ūkių nariams, kurių gaunamos pajamos yra mažesnės už vidutines, kad visos namų ūkių gaunamos

pajamos pasiskirstytų tolygiai (Čiulevičius, 2006; Čiulevičienė, 2006; Blažienė, 2011; Zabarauskaitė, 2011).

Robin Hudo indekso apskaičiavimo formulė (Blažienė, 2011; Zabarauskaitė, 2011):

$$RH = \frac{\sum_{i=1}^r |\Phi_i - f_i|}{2} \quad (8)$$

čia f_i – namų ūkių lyginamosios dalys;

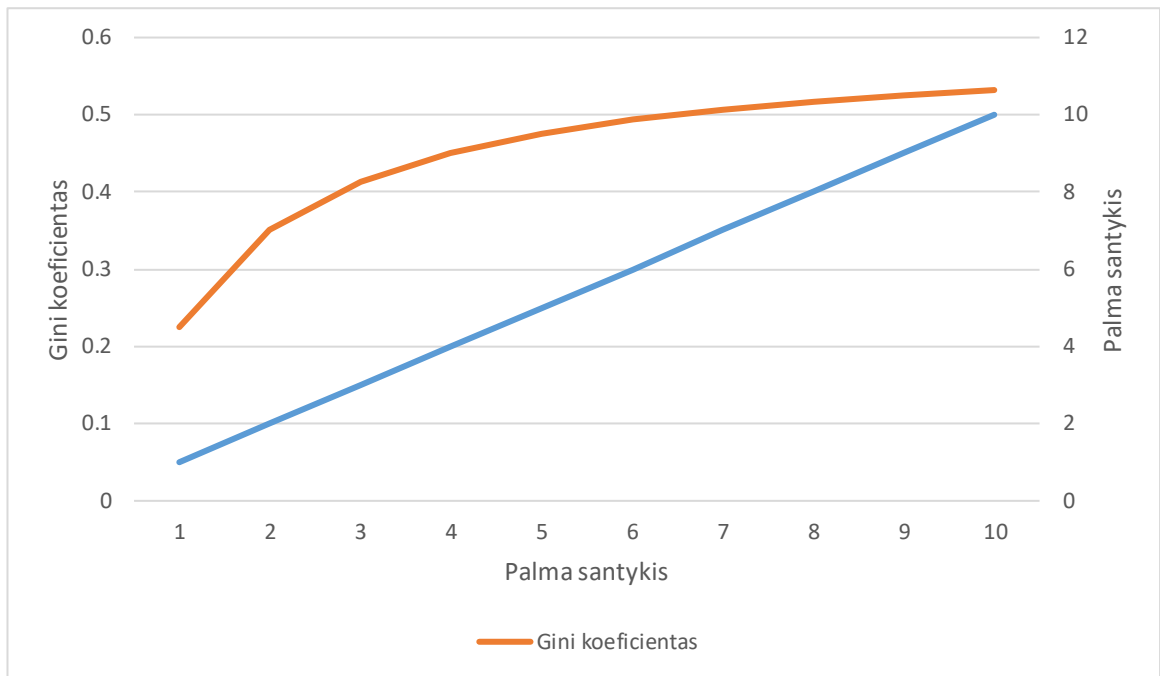
Φ_i – kiekvienos namų ūkių grupės piniginių pajamų lyginamosios dalys;

r – namų ūkių grupių skaičius.

Kitas anksčiau jau minėtas, tačiau rečiau sutinkamas rodiklis apibūdinantis pajamų nelygybę, tai Palmos santykis. Palmos santykis bendru požiūriu yra Gini koeficiento alternatyva, tačiau šiuo atveju pajamų skirtumai vertinami įtraukiant ne visus decilius, o paskutinį, aukščiausias pajamas gaunančių namų ūkių decilį ir pirmus keturis mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių decilius, taip pašalinant viduriniąją klasę – nuo 4 iki 9 decilių, kurių suminis pajamų lygis yra stabilus ir sudaro apie 50% visų pajamų. Tokiu būdu pašalinus viduriniąją klasę, išvengiama jos poveikio pajamų nelygybės vertinimui. Neigiamą vidurinėsios klasės poveikį Gini koeficientui galime matyti 8 paveiksle, sudarytame pagal 1 lentelę, kurį aprašė Alex Cobham ir Andy Sumner (2013) pasinaudodami Jose Gabriel Palma (2010) idėjomis:

2 lentelė. Palma santykio ir Gini koeficiento palyginimas (Cobham, Sumner, 2013):

Decilis	Pajamų dalis (%)									
1	6,25	4,17	3,13	2,5	2,08	1,79	1,56	1,39	1,25	1,14
2	6,25	4,17	3,13	2,5	2,08	1,79	1,56	1,39	1,25	1,14
3	6,25	4,17	3,13	2,5	2,08	1,79	1,56	1,39	1,25	1,14
4	6,25	4,17	3,13	2,5	2,08	1,79	1,56	1,39	1,25	1,14
5	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
6	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
7	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
6	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
9	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
10	25	33,33	37,5	40	41,67	42,86	43,75	44,44	45	45,45
Palma	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Gini	0,225	0,35	0,413	0,45	0,475	0,493	0,506	0,517	0,525	0,532

8 pav. Gini koeficiento palyginimas su Palma santykiu (Cobham, Sumner, 2013)

Iš 8 paveiksle pateikto grafiko matome, kad keičiantis gaunamų pajamų santykiui tarp didžiausias pajamas gaunančių namų ūkių decilio ir keturių mažiausias pajamas gaunančių namų ūkių decilių gaunamų pajamų sumos didėjant, Gini koeficientas didėja netolygiai. Kai Palma santykis pasiekia 5 kartų lygį, Gini koeficientas pradeda augti lėtai. Palma santykiui augant iki 10, Gini koeficientas toliau auga lėtai. Iš to galime padaryti išvadą, kad Gini koeficientas neatspindi tiesioginio pajamų skirtumo tarp didžiausias ir mažiausias pajamas gaunančių asmenų, kadangi į pajamų nelygybės vertinimą įtraukia ir vidurinėsios klasės pajamų duomenis, taip tarsi paslepiant realią atskirtį (Palma, 2010).

Rečiau sutinkami pajamų nelygybę apibūdinantys specialieji koeficientai yra Atkinson indeksas ir Theil santykis. Atkinson indeksas, pasak Blažienės ir Zabarauskaitės (2011), pateikia socialinės gerovės įvertinimą, paremtą socialinės gerovės funkcija. Šis indeksas leidžia įvertinti „teisingas vidutines pajamas“. Šioje vietoje „teisingos vidutinės pajamos“ reiškia pajamų lygį vienam gyventojui, kuris tenka kiekvienam gyventojui ir leidžia jam išlaikyti bendrą gerovės lygį tokį, kokį užtikrina tikrosios bendros sukurtos pajamos. Šis rodiklis matematiškai apskaičiuojamas pagal formulę:

$$A_{\varepsilon} = 1 - \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left[\frac{y_i}{\mu} \right]^{1-\varepsilon} \right]^{\frac{1}{1-\varepsilon}} \quad (9)$$

čia y_i – pajamų dalis, kurią gauna i -toji grupė;

μ - pajamų vidurkis;

ε – nelygybės antipatijos parametras;

n – gyventojų skaičius.

Nelygybės antipatijos parametras įvertina, kaip visuomenė suvokia socialinį teisingumą ir norą, jog visų gyventojų gaunamos pajamos būtų paskirstomos tolygiai. „Šis parametras gali kisti nuo 0 iki

begalybės. Kuo didesnė ε reikšmė, tuo visuomenė labiau susirūpinusi pajamų nelygybe. Jeigu $\varepsilon = 0$, pajamų nelygybės nėra. Iš esmės reikšmė kinta intervale nuo 0,5 iki 2. Kuo tolygiau pasiskirsčiusios tikrosios pajamos, tuo y_i yra arčiau vidurkio μ ir tuo mažesnė Atkinson indekso reikšmė.“ (Blažienė ir Zabarauskaitė, 2011, p.107).

Dar vienas pajamų pasiskirstymų netolygumus apibūdinantis rodiklis yra Theil indeksas (entropijos matas). Šis indeksas išvedamas iš informacijos teorijoje naudojamos entropijos sąvokos. Theil indeksas apskaičiuojamas pagal formulę:

$$T = \sum_{i=1}^r \omega_i [\log(\omega_i) - \log(1 \div r)] \quad (10)$$

Čia ω_i – pajamų, kurias gauna i -toji gyventojų grupė, dalis;

r – gyventojų grupių skaičius.

Theil indekso reikšmės kinta nuo 0 iki 1. Kuo didesnė Theil indekso reikšmė, tuo pajamos tarp gyventojų grupių pasiskirsčiusios netolygiau (Blažienė ir Zabarauskaitė, 2011).

Specialieji koeficientai - Robin Hudo indeksas, Theil indeksas bei Atkinson indeksas yra retai sutinkami ir naudojami, kadangi jie yra sunkiai apskaičiuojami, sunkiai interpretuojami, o tai ir lemia retą panaudojimą pajamų nelygybės analizei.

Apibendrinami mokslinėje literatūroje naudojamų rodiklių pajamų nelygybei matuoti analizę, galime teigti, jog daugiausiai naudojami struktūriniai rodikliai yra kvantiliniai koeficientai (kvartiliniai, kvintiliniai, deciliniai). Kvantiliniai koeficientai atspindi pajamų diferenciaciją kvantilinėse grupėse, tačiau neįvertina to, kaip pajamos yra pasiskirsčiusios decilių viduje. Grafiškai pajamų nelygybė vertinama pasinaudojant Lorenco kreive, o jos pagalba apskaičiuojami tokie specialieji koeficientai, kaip Gini koeficientas, Robin Hudo indeksas bei Palmos indeksas. Gini koeficiento pagrindinis privalumas yra tai, jog jis įvertina pajamų pasiskirstymo netolygumus kvantilių viduje. Gini koeficientas yra bene plačiausiai naudojamas pajamų nelygybę apibūdinantis rodiklis mokslinėje literatūroje ir analizėse. Robin Hudo indeksas skaičiuojamas siekiant įvertinti sąlygas, reikalingas visiškai lygybei. Šis indeksas apskaičiuoja, kokią pajamų dalį reikėtų paimti iš turtingųjų ir perduoti mažesnes pajamas gaunantiems gyventojams, kad visos gyventojų gaunamos pajamos pasiskirstytų tolygiai. Palmos indeksas yra Gini koeficiento išvestinis rodiklis siekiant patikslinti pajamų atskirties vertinimą, lyginant didžiausias pajamas gaunančio decilio pajamų vidurkį su suminiu keturių mažiausias pajamas gaunančių decilių vidurkiu. Galiausiai išanalizuoti specialieji – Atkinsono ir Theil indeksai. Atkinson indeksas įvertina visuomenės suvokimą apie pajamų paskirstymo teisingumą. Atkinson indeksas taip pat parodo tikrųjų pajamų pasiskirstymo tolygumą. Theil indeksas naudojamas entropijai įvertinti. Mokslinėje literatūroje šie du indeksai naudojami retai, kadangi juos interpretuoti yra sudėtinga.

2.1.3. Pajamų nelygybės ekonominis ir socialinis poveikis

Pajamų nelygybė rodo ne tik gaunamų namų ūkių pajamų skirtumus, tačiau taip pat signalizuoja tokias problemas, kaip miesto ir kaimo atskirtį, turto nelygybę, šalies gyventojų gaunamų pajamų priklausomybę nuo kitų kvantilinių grupių, šalies ekonominį augimą, šalies socialinę padėtį.

Bendru požiūriu matydami augančią pajamų nelygybę suprantame, jog tai sukuria neigiamą poveikį visuomenei, kadangi tai parodo, jog vieni ūkio subjektai gauna daugiau pajamų, o kiti mažiau ir skirtumai tarp jų gaunamų pajamų auga (Charles-Coll, 2011). Tačiau šis pajamų nelygybės poveikio

suvokimas yra tik bendrinis ir paviršutiniškas. Po šiuo suvokimu slypi daug kitų pajamų nelygybės sukeltų problemų. „Pajamų nelygybė gali turėti ir kitų neigiamų pasekmių ekonominei, socialinei ir aplinkos sritims: gali atsirasti nesaugumas dėl apsirūpinimo maistu, mažėti vartojimo lygis, investicijos, išsilavinimo lygis, atsirasti sunkumų įsigyjant būstą, didėti aplinkos tarša, migracija, skrybų skaičius šeimose, vienišų motinų skaičius, nusikalstamumo lygis, mirtingumas, dėl blogėjančios gyventojų sveikatos išlaidos sveikatos apsaugai, taip pat veikti sveikatą per psicho-, neuro-, endokrininius mechanizmus arba streso sąlygojamu elgesiu, tokiu kaip rūkymas ir sergamumo didėjimą (Čiegis, Dilius ir Štrimeikienė, 2020).

Rakauskienė (2017) pajamų nelygybės neigiamas pasekmes suskirstė į tris grupes (žr. 5 pav): ekonomines, socialines bei psichologines. Neigiamos ekonominės pajamų nelygybės pasekmės yra mažėjantis valstybės pajamų (mokesčių) surinkimas bei didėjančios išlaidos socialinėms išmokoms. Šios dvi pasekmės seka viena iš kitos. Augant pajamų nelygybei, daugiau šalies gyventojų patenka prie skurdo ribos, didesnis skurstančių gyventojų skaičius lemia mažesnį surenkamų mokesčių kiekį ir tuo pačiu lemia didesnę socialinių išmokų poreikį. Neigiamos socialinės problemos: didėjanti socialinė atskirtis, materialinis nepriteklus, socialinė įtampa visuomenėje, emigracija bei nusikalstamumo didėjimas. Pajamų nelygybės augimas tiesiogiai veikia materialinį nepriteklį, tačiau visos kitos pajamų nelygybės sukeltos socialinės pasekmės yra netiesioginės, kadangi visos šios pasekmės yra sąlygojamos ir daugiau dalykų, kurie turi didesnę įtaką jų atsiradimui ar augimui negu pajamų nelygybė. Psichologiniai aspektai su pajamų nelygybės pokyčiais yra taip pat labiau susiję netiesiogiai, kadangi juos sąlygoja daugybė kitų veiksnių tokių, kaip asmeninė ar šeimyninė padėtis ar mentalitetas.

Kaip galime matyti iš daugumos analizių literatūroje, pajamų nelygybė sukelia vien tik neigiamas pasekmes, tačiau pajamų nelygybės lygio kitimas gali būti ir dvejopas. Tai reiškia, kad pajamų nelygybės sukeliama poveikio analizėje galime rasti ir teigiamų pasekmių. Šias teigiamas pasekmes galima pamatyti situacijose, kai pajamų nelygybės didėjimas priklauso nuo asmeninių pasirinkimų, kurie gali priklausyti nuo galimybių ir išorinių aplinkybių (Čiegis, Dilius ir Štrimeikienė, 2020). Tokią situaciją galime išvelgti, kai tėvai priklauso didžiausias pajamas gaunančių gyventojų deciliui ir yra didelė tikimybė, kad ir jų vaikai priklausys tam pačiam pajamų deciliui. Tokios tikimybės realumą lemia tėvų įtaka vaikų elgesiui, jų sprendimams, taip pat tėvai turėdami galimybę gali investuoti į vaikų išsilavinimą, įgūdžius ar elgesio normas (Corak, 2013). Taip pat moksliniuose tyrimuose pastebėta, jog egzistuoja tiesioginis ryšys tarp tėvų darbo užmokesčio pajamų augimo ir jų vaikų, tapusių suaugusiais, darbo užmokesčio pajamų didėjimo.

Apibendrinant pajamų nelygybės daromo poveikio bei sukeliama pasekmių analizę galime teigti, jog pajamų nelygybės augimas tiesiogiai veikia šalies ekonomiką, taip pat iš dalies tiesiogiai veikia gyventojų socialinius aspektus, tokius kaip materialinis nepriteklus, ir netiesiogiai veikia gyventojų psichologiją bei tokius socialinius aspektus, kaip nusikalstamumas ar emigracija. Mokslinėje literatūroje išvelgiama daugiausiai neigiamų pasekmių, tačiau taip pat pastebima, kad pajamų nelygybė gali turėti ir teigiamą poveikį, kuris susijęs su uždirbamų pajamų augimo perkėlimu į tolimesnes kartas, vaikams.

2.2. Valstybės mokesčių sistemos teoriniai aspektai

Šiame skyriuje apžvelgti mokesčių, mokesčių sistemų, mokesčių funkcijų bei reikšmės valstybei teoriniai aspektai mokslinėje literatūroje. Taip pat šiame skyriuje pateikiama mokesčių klasifikacijos

schema, mokesčių turinys ir apžvelgiami apmokestinimo principai. Mokesčių ir mokesčių sistemos apžvalga atliekama koncepcijos sampratos analize. Mokesčių funkcijos ir tai kokią reikšmę jos turi valstybei apžvelgiamos remiantis mokslinės literatūros autorių išvalgomis apie mokesčių svarbą valstybei. Antroje poskyrio dalyje pateikiami ir analizuojami mokesčių sistemos teoriniai aspektai techniniu požiūriu. Mokesčių turinys apžvelgiamas remiantis mokesčių sistemos sandaros analizėmis literatūroje. Galiausiai pateikiama ir analizuojama mokesčių klasifikacija ir apmokestinimo principai.

2.2.1. Valstybės mokesčių sistema, funkcijos, reikšmė valstybei

Mokesčių ir mokesčių sistemos susiformavimas bei samprata.

Mokesčiai, bendruoju požiūriu šiandien, suvokiami, kaip finansinė rinkliava, vyriausybės iš gyventojų – fizinių ar juridinių asmenų, tam kad finansuotų vyriausybines ir kitas viešąsias valstybės išlaidas. Pirmaisiais mokesčiais istorijoje laikomi Senovės Egipte 3000-2800 metais prieš Kristų rinkti mokesčiai. To meto mokesčių formos buvo dešimtinė ir baudžiava. Baudžiava buvo pačių neturtingiausių valstiečių, kurie neturėdavo galimybės kitais būdais apmokėti mokesčių valstybei, užmokestis valstybei darbo jėga. Na, o dešimtinės mokestis buvo labai panašiai suprantamas, kaip ir mokesčiai šiais laikais. Tai mokestis, kurį sudaro dešimtoji dalis valstybės gyventojų per metus sukaupto derliaus, o jo paskirtis buvo surinkti derlių ruošiantis badui, kad atėjus laikui, valstybė galėtų pasirūpinti savo gyventojais. Po 2500 metų, Persijos imperijoje buvo sukurta reguliuojama mokesčių sistema. Šiuo atveju sumokamo mokesčio dydis valstybei priklausė nuo to, koks yra atitinkamo to meto administracinio žemės vieneto potencialas išgauti įvairias žaliavas.

Bėgant laiku per senovės ir viduramžių laikus galime išvystyti daug mokesčių vystymosi etapų, tačiau su tuo, kaip mokesčiai suvokiami šiandien, pradedame susidurti tik XVII amžiuje. Keletas to meto mokesčių yra galiojantys dar ir šiandien, tačiau jų mastų niekaip negalėtume sulyginti su šiandieniniais mokesčių surinkimo mastais. Tam, kad pamatytume realius skirtumus tarp XVII amžiuje surenkamų vyriausybės mokesčių ir XXI amžiuje surenkamų vyriausybės mokesčių, pažvelkime į Prancūzijos pavyzdį:

3 lentelė. Prancūzijos vyriausybės pajamos ir skola 1700 m. ir 2020 m. (TVF):

	1700 metai	2020 metai
Vyriausybės pajamos	24,2 mlrd. Eur. (apskaičiuota pagal realią to meto valiutos vertę)	1,28 trln. Eur.
Vyriausybės skola	352 mlrd. Eur. (apskaičiuota pagal realią to meto valiutos vertę)	2,683 trln. Eur.
Mokesčių dalis nuo gyventojų pajamų procentais	15% - 20%	45-48%

Kaip matome iš trečios lentelės, skirtumai tarp 1700 metais ir 2020 metais surenkamų mokesčių yra labai dideli, pagrindinė to priežastis yra techninė - neturėjimas galimybės įvertinti 1700 metais pagamintos, parduotos ir įsigytos produkcijos. Esant tokiai galimybei, vaizdas lentelėje šiek tiek pasikeistų, tačiau akivaizdu, kad apie 2020 metų lygį 1700 metais kalbėti negalime. 1700 metų pagrindinės problemos buvo karai, bėgant metams XVIII-XIX a. Prancūzijos, ir kitų šalių, surenkamų mokesčių dalys pradėjo itin sparčiai augti. Tai lėmė jau minėta aplinkybė, karai. Šalys skyrė labai didelius resursus kariuomenės augimui ir stiprinimui, mokesčiai augo ne šalies gerovei didinti, bet kariuomenei stiprinti. Šiandien, krašto apsaugai taip pat skiriama nustatyta procentinė dalis nuo visų

vyriausybės pajamų, tačiau turime suprasti, kad prieš du ar tris šimtus metų, tai buvo didžiausia ir bene svarbiausia sritis, kuri buvo apmokama iš šalies gyventojų per mokesčius.

Naujausių laikų istorijoje, valstybė neįsivaizduojama be mokesčių. Vystantis šalims, jų ekonomikoms, vienas didžiausių iššūkių vyriausybėms tampa mokesčių klausimų sprendimas, kaip juos paskirstyti teisingai, kad būtų užtikrinamos geriausios gyvenimo sąlygos visiems šalies gyventojams. Kiekviena šalis turi nepriklausomą savo mokesčių sistemą, kurią tos šalies vyriausybė sudaro atsižvelgdama į savo šalies gyventojų ekonominius bei socialinius poreikius. Mokesčių sistema bendroju požiūriu – visuotinė mokesčių prievolių sistema valstybėje. Tačiau mokslinėje literatūroje randama mokesčių sampratų įvairovė neleidžia daryti vienos bendros išvados mokesčių sistemos sampratos suvokimui.

4 lentelė. Mokesčių sistemos sampratos:

Autorius:	Mokesčių sistemos samprata
A. Smith (1776 metai.)	Mokesčių sistema – sistemingas, savarankiškai dirbančių asmenų uždirbtų pajamų dalies paėmimas, kuris turėtų būti paremtas teisingumo, tikrumo, patogumo ir efektyvumo principais
A. Lymer, J. Hasseldine (2002)	Mokesčių sistema yra šalyje egzistuojančių mokesčių rinkinys
J. Tirole (2010)	Mokesčių sistema – valstybėje nustatyti mokesčiai, kurie sudaro teisiškai ir ekonomiškai pagrįstą visumą.
J. Slemrod, C. Gillitzer (2014)	Mokesčių sistema – mokesčių, kurie ne tik nusako šalyje egzistuojantį subjektų apmokestinimo lygį, bet ir atlieka perskirstymo funkciją tarp mokesčių mokėtojų, visuma.

Remdamiesi ketvirtoje lentelėje pateiktomis mokesčių sistemos sampratomis, galime teigti, kad pagrindinis mokesčių sistemos aspektas yra ekonominis pagrindas ir mokesčių surinkimo sistemiškumas. Šiandiniame suvokime mokesčiai taip pat neatsiejamai susiję su teisiniu pagrįstumu bei visuotinės gerovės šalyje siekiu.

Nors mokslinėje literatūroje vyrauja skirtingos mokesčių ir mokesčių sistemos suvokimo teorijos, tačiau ekonomikoje sutarta, jog egzistuoja trys pagrindinės mokesčių suvokimo teorijos (Buškevičiūtė, 2007):

- mokesčiai – apmokėjimo už vyriausybės teikiamas paslaugas priemonė;
- mokesčiai – ekonomikos stabilizavimo priemonė;
- mokesčiai – pajamų išlyginimo įrankis.

Pirmoji teorija teigianti, kad mokesčiai yra apmokėjimo už vyriausybės teikiamas paslaugas priemonė, yra suformuota ir pradėta naudoti XVIII-XIX a. ekonomistų, A. Smith ir D. Ricardo. Šios teorijos atstovų teigimu, mokesčiai tarsi atstoja atlygį vyriausybei už jos vykdomą ekonominę, politinę bei socialinę veiklą. Šią teoriją propaguojantys mokslininkai mano, jog valstybė atlieka savo darbą visuomenei formuodama savo politiką ir atsižvelgdama į visuomenės interesus, o visuomenė per mokesčius susimoka už vyriausybės darbą, dėl kurio žmonės gali gyventi šalyje saugiai, ką tarsi užtikrina vyriausybė (Buškevičiūtė, 2007).

Mokesčių, kaip ekonomikos stabilizavimo priemonės, teoriją išskėlė J. M. Keynes. Šios teorijos šalininkai teigia, kad šalies gyventojų apmokestinimo netolygumai gali būti naudingi siekiant

mokestinėmis priemonėmis padidinti ekonomikos augimo tempus. J. M. Keynes teigimu pinigų kaupimas į rezervą ir iš to kylantis per didelis santaupų kiekis lėtina šalies ekonomikos augimą, dėl šios priežasties šalies vyriausybė privalo imtis mokesčių politikos, kuri leistų surinkti perteklines santaupas iš gyventojų ir paleisti jas cirkuliuoti šalies rinkoje. XX amžiaus viduryje, po antrojo pasaulinio karo, suklestėjo neokeinsistinė mokesčių teorija, kurios atstovų teigimu, valstybės įtaka šalies ekonomikai, taikant mokesčius turi būti sistemiška, kadangi mokesčiai, naudojami kaip santaupų kiekio reguliavimo priemonė, užtikrina ekonomikos kilimą. Iš čia kyla mokesčių ir išlaidų finansinių svertų kombinavimas, priklausomai nuo vyraujančios šalies ekonominės būklės.

Galiausiai, trečioji, reformistinė, teorija teigianti, kad mokesčiai yra pajamų išlyginimo įrankis susiformavo XX amžiaus pradžioje. Šią teoriją atstovaujančių ekonomistų teigimu, mokesčiams taikomi progresiniai tarifai, visuomenėje gali panaikinti turčinę nelygybę. Tai būtų įgyvendinama nacionalinių pajamų perskirstymo principu, surenkamus mokesčius iš turtingųjų paskirstant neturtingiesiems. Remiantis šia teorija, išryškinama socialinė-ekonominė mokesčių prasmė, taip pat pateisinamas mokesčių netolygumų augimas, pagrindžiamos mokestinės priemonė bei paspartinamas ekonominis augimas.

Šiandien ekonomikoje, kuriant šiuolaikines mokesčių teorijas, nagrinėjamos skirtingos mokesčių sistemos, vertinamas tų sistemų veiksmingumas, sudėtingumas, pasveriamos galimos teigiamos ir neigiamos mokesčių pasekmės, siekiant sukurti optimaliausią mokesčių sistemą valstybėje. Mokslinėje literatūroje sutikti skirtingi požiūriai į mokesčius ir mokesčių sistemą susiformavo atsižvelgiant į skirtingus fiskalinės politikos tikslus ir funkcijas: surenkamų mokesčių perskirstymą, valstybės konkurencingumo auginimą, visuomeninių gėrybių suteikimą gyventojams, socialinės politikos įgyvendinimą, šalies ekonominio gyvenimo kontrolę ir t.t.

Išanalizavus mokslinėje literatūroje rastas mokesčių ir mokesčių sistemos sampratas galime teigti, kad jos didesne ar mažesne dalimi yra sutinkamos šiandien. Skirtingi suvokimo ir taikymo principai yra analizuojami formuojant šalies mokesčių sistemą ir mokesčių politiką atsižvelgiant į visas mokesčių teorijas, kadangi skirtingos teorijos susiformavo vertinant skirtingus mokesčių politikos tikslus. Na, o šiandieniniame pasaulyje tai yra svarbu dėl egzistuojančių mokesčių ir su mokesčių sistema susijusių problemų kompleksškumo.

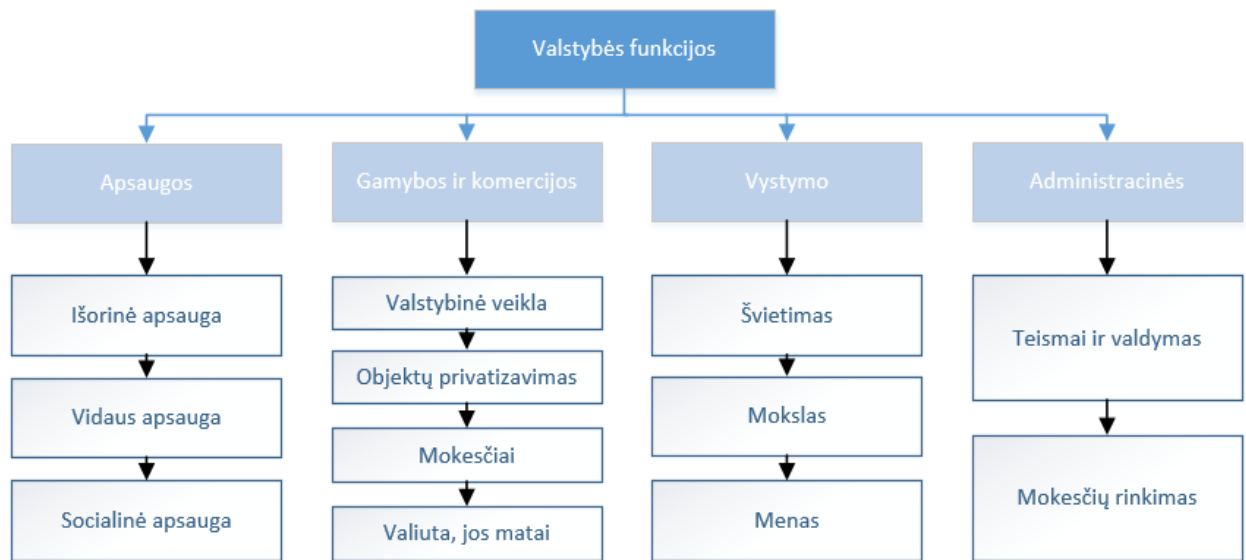
Mokesčių funkcijos ir jų reikšmė valstybei.

Mokesčiai ir skirtingos jų sistemos egzistuoja viso pasaulio šalyse. Mokesčiai yra itin svarbi ir glaudžiai su valstybės bei jos gyventojų gerove susijusi valstybės valdymo sritis. Laikais prieš Kristų, senovės laikais, viduramžiais bei naujaisiais laikais, pagrindinis mokesčių iš gyventojų surinkimo tikslas – apsaugos, saugaus gyvenimo toje valstybėje užtikrinimas. Vystantis ir tobulėjant valstybėms, tobulėjo ir mokesčių sistemos, plėtėsi jų panaudos sritys siekiant užtikrinti ne tik gyventojų saugumą, bet ir sukurti ir užtikrinti sėkmingą teisingumo sistemos įgyvendinimą, sukurti policijos sistemas. Vėliau šalių vyriausybės tobulindamos mokesčių sistemas atkreipė dėmesį į neturtingųjų problemas, taip sukurdamas turtingųjų vaidmens visuomenėje reglamentą, pradėdamos teigti socialines paslaugas nepasiturintiems ir t.t.

Nors šalių mokesčių sistemos skirtingos, tačiau dauguma mokesčių yra nukreipiami ta pačia ar panašia linkme, įvykdyme paslaugų, kurių netiekia privatus verslas, kadangi tai yra finansiškai nenaudingai. Tokios paslaugos yra:

- krašto apsauga, gynyba;
- švietimas;
- sveikatos apsauga, medicina;
- socialinės apsaugos garantijos netekus darbo ar tapus neįgaliu;
- infrastruktūra, keliai.

Šias ir daugiau valstybės funkcijų žmonėms, susistemino ir pateikė E. Buškevičiūtė (2007):

9 pav. Valstybės funkcijos (Buškevičiūtė, 2007)

Kaip matome iš 9 paveikslo, valstybės funkcijas sudaro keturi pagrindiniai blokai: apsaugos funkcija, gamybos ir komercijos funkcija, vystymo funkcija bei administracinės funkcijos. Valstybė tam, kad galėtų atlikti šias savo funkcijas, turi panaudoti didelius finansinius išteklius. Esant dideliame finansinių išteklių poreikiui, valstybė turi spręsti jų gavimo klausimus ir pagrindinis sprendimas išteklių surinkime yra mokesčiai. Mokesčiai sudaro apie 90% visų valstybės pajamų, tačiau bendras surinktas pajamų kiekis dažnai yra nepakankamas, kad valstybė galėtų atlikti visas savo funkcijas tinkamai pagal poreikį. Tuomet valstybė susiduria su skolinimosi poreikiu, o skolinimasis ilguoju laikotarpiu lemia didesnių mokesčių poreikį, dėl tos priežasties valstybė privalo panaudoti tinkamai pasiskolintas lėšas, kad ateityje tai padidintų gyventojų gaunamas pajamas ir gerovę bei dėl to surinktų daugiau finansinių išteklių į valstybės biudžetą, kuriais galėtų padengti praeities skolas (Buškevičiūtė, 2007).

Mokslinėje literatūroje randamos nuomonės apie tai, kokios yra mokesčių funkcijų, neretai skiriasi, tačiau dažniausiai sutinkamos yra šios (Aleknavičienė, 2005, Buškevičiūtė, 2007, Užubalis, 2012):

- **fiskalinė funkcija.** Fiskalinė funkcija, dar kitaip suprantama, kaip finansinių (piniginių) išteklių kaupimo funkcija. Ši mokesčių funkcija laikoma klasikine, kadangi pagrindinis šios funkcijos tikslas ir vertybė yra finansinių išteklių kaupimas ir saugojimas. Ši funkcija apibūdinama, kaip svarbiausia mokesčių funkcija valstybei, nes ji, priešingai nei kitos finansinių išteklių kaupimo priemonės – leidimas ir skolinimasis, užtikrina šalies stabilumą. Piniginių išteklių leidimas ir skolinimasis neužtikrina stabilumo, kadangi šalyje taikant pinigų leidimo politiką automatiškai padidėja pinigų kiekis, o tai lemia pinigų vertės sumažėjimą.

Skolinimosi atveju – pinigų kiekis šalyje iš esmės nepadidėja, tik atsiranda galimybė naudotis didesniu pinigų kiekiu iki kol neateina laikas, kai reikia juos grąžinti. Taip galiausiai susiformuoja situacija, kad finansinių išteklių šalyje nepadaugėja, mokesčiai padidėja ir jie tiesiog yra perkeliama į ateitį. Fiskalinė mokesčių funkcija yra pamatinė mokesčių funkcija;

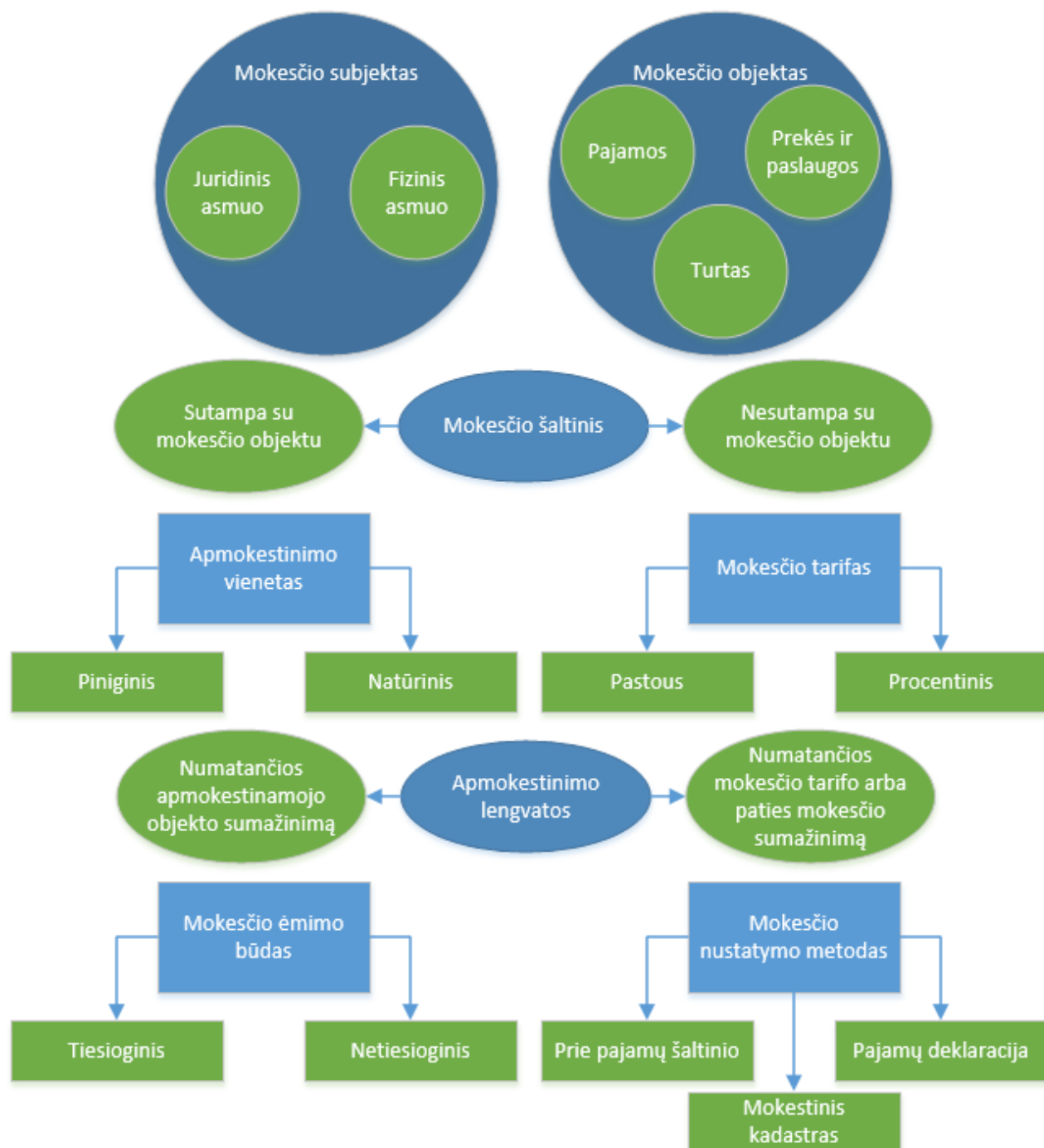
- **perskirstymo funkcija.** Perskirstymo funkcijos prasmė slypi socialinio teisingumo bei socioekonominio teisingumo sąvokose. Socialinis teisingumas – principas, kuriuo remiantis valstybėje ar kitoje visuomenės grupėje gėrybės padalijamos remiantis „teisingumo“ principu. „Teisingumo“ principai dažniausiai suvokiami, kaip socialinės, ekonominės ir teisinės lygybės tarp šalies gyventojų principai. „Teisingumo“ principus nustato pati valstybė siekdama užtikrinti kuo didesnę savo gyventojų dalies gerovę. Tam, kad valstybė galėtų užtikrinti didesnę savo gyventojų dalies gerovę, reikalingi didesni finansiniai ištekliai, kuriuos ji dažniausiai gauna iš didesnių mokesčių. Taigi, mokesčiai siekiant užtikrinti socioekonominį teisingumą atlieka pagrindinį vaidmenį. Taip pat, dažniausiai, valstybėje mokesstinė prievolė gyventojams priklauso nuo jų ekonominio pajėgumo: vyraujant progresinei mokesčių sistemai, iš didesnes pajamas gaunančių gyventojų surenkami procentiškai didesni mokesčiai, o vyraujant proporcingai mokesčių sistemai, tiek iš didesnes pajamas gaunančių, tiek iš mažesnes pajamas gaunančių gyventojų surenkami procentiškai identiški mokesčiai, ir taip didesnio ekonominio pajėgumo gyventojai automatiškai sumoka didesnius mokesčius valstybei. Taigi, galime teigti, kad nepriklausomai nuo mokesčių sistemos, mokesčių perskirstymo funkcija yra tarsi „užprogramuota“ automatiškai atlikti socialinio, ekonominio teisingumo įgyvendinimą;
- **reguliavimo funkcija.** Reguliavimo mokesčių funkcija yra skirta šalies ekonominės padėties kontroliavimui per mokesčius. Neoklasikinė ekonomikos teorija teigia, jog šalies ekonominę padėtį lemia ir kontroliuoja laisvoji rinka. Neoklasikinės teorijos šalininkų teigimu, ekonominius svyravimus šalyje tiek ilguoju tiek trumpuoju laikotarpiu turi kontroliuoti laisvosios rinkos dalyvių sprendimai. J. M. Keynes pateikė kiek kitokią, revoliucinę, teoriją apie tai, kaip turėtų būti kontroliuojami šalies ekonomikos svyravimai. Jo teigimu, šalies vyriausybė turi kreipti didelį dėmesį ir kištis į ekonominių svyravimų ir jų pasekmių švelninimą. Tai vyriausybė gali įgyvendinti vykdydama fiskalinę politiką, kuri užtikrina ekonominį stabilumą šalyje, na o viena iš pagrindinių fiskalinės politikos sudedamųjų dalių yra mokesčiai. Jų didinimas ar mažinimas daro įtaką investicijoms ir vartojimui. Mokesčiai taip pat gali būti panaudoti, kaip žmonių elgsenos reguliavimo įrankis: tabako, alkoholio akcizai, automobilių taršos mokestis ir pan.

Mokesčiai yra pagrindinis finansinis šaltinis, kuris leidžia valstybei atlikti savo funkcijas gyventojams. Pagrindinės valstybės funkcijos jau nuo seno yra savo gyventojų saugumo užtikrinimas. Vystantis pasauliui ir valstybėms, valstybių funkcijos plėtėsi pereidamos nuo stabilumo ir saugumo užtikrinimo iki socialinės, ekonominės ir teisinės apsaugos. Visoms šioms funkcijoms atlikti ir gyventojų gerovei užtikrinti reikalingi dideli finansiniai ištekliai, kurie pagal vienokią ar kitokią sistemą yra surenkami iš gyventojų remiantis „teisingumo“ principu. Nors mokslinėje literatūroje tarp ekonomistų nėra aiškaus sutarimo dėl mokesčių funkcijų, tačiau dažniausiai sutinkamos funkcijos yra: fiskalinė, perskirstymo ir reguliavimo. Šiandieninėje mokesčių sistemoje į visas šias funkcijas yra atsižvelgiama ir jos yra taikomos.

2.2.2. Mokesčių klasifikacija, turinys ir apmokestinimo principai

Mokesčių turinys

Pagrindinė mokesčių siekiama – maksimalių mokesčių įplaukų surinkimas panaudojant minimalius mokesčių surinkimo kaštus (Cosmo, Mierzwa, 2010). Tam, kad įgyvendinti šią siekiama, privaloma žinoti gyventojų, iš kurių surenkami mokesčiai galimybes mokėti mokesčius. Taip pat privaloma suvokti mokesčių turinį, kadangi mokesčių turinio suvokimas leidžia išvengti vietų, kuriose galimas ir kuriose reikalingas optimizavimas. Mokesčių turinys parodo visas grandis, kurios sudaro mokesčius. Mokesčių turinys grafiškai pateiktas 10 paveiksle.

10 pav. Mokesčių turinys (Ruškytė, Rutkauskas, Navickas, 2012)

Pažvelkime į kiekvieną iš mokesčius sudarančių dalių detaliau:

- **mokesčio subjektas** – mokesčio mokėtojas. Atsižvelgiant į tai, kokia mokesčio paskirtis, jį mokėti paskiriama atitinkamam mokėtojui, kuris ir yra mokesčio subjektas. Tai gali būti fizinis ar juridinis asmuo, tačiau gali būti ir taip kad mokesčio mokėtojas nėra atsakingas už to mokesčio sumokėjimą, tačiau dėl nustatytos įstatyminės perkėlimo tvarkos jis yra tikrasis mokesčio mokėtojas. Tokios mokesčių perkėlimo sistemos pavyzdžiai būtų: akcizai, pridėtinės vertės mokesčiai ir kiti su vartojimu susiję mokesčiai;
- **mokesčio objektas** – apmokestinamas objektas, kuris gali būti: turtas (perkamas, parduodamas), fizinių ir juridinių asmenų gaunamos pajamos, įsigyjamų prekių ar paslaugų pridėtinė vertė, teisės naudotis gamtos ištekliais bei užsiimti tam tikra veikla ir pan. Kiekvienas iš mokesčio objektų gali būti apmokestinamas keliais mokesčiais, to pavyzdys – benzinai, ši prekė apmokestinama akcizu ir pridėtinės vertės mokesčiu;
- **mokesčio šaltinis** – mokesčių subjektų pajamos. Šioje vietoje atkreipiamas dėmesys į tai ar mokesčio šaltinis sutampa su mokesčio objektu. To pavyzdys galėtų būti fizinių asmenų pajamų mokestis: mokesčio objektas – pajamos, mokesčio šaltinis – tos pačios gautos fizinio asmens pajamos;
- **apmokestinimo vienetas** – apmokestinamo objekto dalis, kuriai nustatomas mokesčio tarifas. Apmokestinimo vienetas gali būti: piniginis – eurai, pajamų ar pelno mokesčio atveju, natūrinis – ha, žemės ar turto mokesčio atveju;
- **mokesčio tarifas** – mokesčio dydis, išreikštas procentine arba absoliutine verte. Absoliutinis mokesčio tarifas taikomas tais atvejais, kai atitinkamas mokestis nustatomas už atitinkamą mokesčio objekto dydį, geriausias to pavyzdys – benzinai, akcizas benzinui taikomas 1 tonai, aiški nustatyta suma, o ne parduotam kiekiui, ar uždirbtam pelnui. Procentinis mokesčio dydis skirstomas į proporcinį ir progresinį, rečiau sutinkami regresiniai ir regresiniai mokesčio tarifai. Proporciniai mokesčiai – mokesčiai, kai mokesčio objektui taikomas vienodas procentas. Progresiniai – mokesčiai, kurie auga augant mokesčio objektui. Regresiniai – mokesčiai, kurie mažėja didėjant mokesčio objektui. Degresiniai – mokesčiai, kurie mažėja mažėjant mokesčio objektui;
- **apmokestinimo lengvatos** – būdai, kaip sumažinti mokestinę naštą mokesčio subjektui. Skirstomos į lengvatas numatančias apmokestinamojo objekto sumažinimą bei numatančias mokesčio tarifo arba paties mokesčio sumažinimą. Dažniau sutinkamos mokesčio tarifo sumažinimo lengvatos. To pavyzdys – pridėtinės vertės mokesčio galimi pakeitimai ir pan. Apmokestinamojo objekto sumažinimo pavyzdys būtų neapmokestinamojo pajamų dydžio taikymas. Kiekvienos valstybės mokesčių sistemose lengvatų taikymas yra skirtingas, tačiau žvelgiant bendrai, skirtingų šalių lengvatų sistemose galime išvelgti ir tam tikrą dėsningumą. Buškevičiūtė išskyrė du pagrindinius lengvatų dėsningumus šalyse (Buškevičiūtė, 2006):
  - lengvatos taikomos tik pagrindiniams mokesčiams, siekiant palengvinti mokesčių naštą socialiai remtiniams gyventojams;
  - lengvatos nustatomos prioritetinėms ūkio šakoms (lemiančioms šalies ūkio efektyvų ekonominį plėtojimą) arba norint padidinti svarbių ūkio šakų pelningumą.

Mokesčių lengvatos taikomos skirtingais būdais. Pagrindiniai mokesčių lengvatų taikymo būdai:

- mažinamas mokesčio tarifas;

- didinama mokesčio objekto neapmokestinamoji dalis;
  - panaikinamas tam tikro objekto apmokestinimas;
  - atleidimas nuo mokesčių;
  - sumažinama mokesčių suma;
  - mokesčių kreditai;
  - mokesčių mokėjimo termino atidėjimas.
- **mokesčio ėmimo būdas** – tiesioginis bei netiesioginis. Tiesioginis mokesčių ėmimo būdas yra imamas iš pajamų, o netiesioginis – nors ir iš tų pačių pajamų, tačiau sumokamas kartu su prekių ar paslaugų kaina;
  - **mokesčio nustatymo metodas** – priklausomai nuo šalies mokesčių sistemos bei nuo paties mokesčio ypatumų mokesčio nustatymo metodai gali būti: prie pajamų šaltinio – kai mokestis nustatomas pajamų gavimo vietoje, pajamų deklaracija – kai mokestis nustatomas vietoje, kurioje mokesčio subjektas pateikia pareiškimą apie gautas pajamas per ataskaitinį laikotarpį (deklaruoja pajamas), mokestinis kadastras – mokestis, nustatomas įvertinus ir suklasifikavus mokesčių objektus pagal tam tikrus požymius į apmokestinimo objektų sąrašą, kuriame nurodomas tų apmokestinamų objektų pajamingumas. To pavyzdys būtų žemės mokestis, kuris taikomas skirtingo dydžio priklausomai nuo to koks apmokestinamos žemės pajamingumas.

Mokesčių klasifikacija:

Analizuojant mokslinę literatūrą apie mokesčius ir mokesčių sistemas skirtingose pasaulio šalyse, matoma, kad kiekvienoje pasaulio šalyje yra renkami skirtingi, skirtingų dydžių mokesčiai, priklausomai nuo tos šalies ekonominės padėties bei vykdomos fiskalinės politikos. Nors šalyse sutinkamos skirtingos mokesčių sistemos, tačiau klasifikuojant mokesčius galima išvelgti tam tikrus dėsningumus, apibūdinančius bet kurios šalies mokesčius.

VDU profesorė, V. Aleknavičienė, 2005 išleistame vadovėlyje „Finansai ir kreditas“ pateikia mokesčių klasifikacijos schemą pagal įvairius kriterijus (žr. 11 pav.). Autorės išskirti kriterijai:

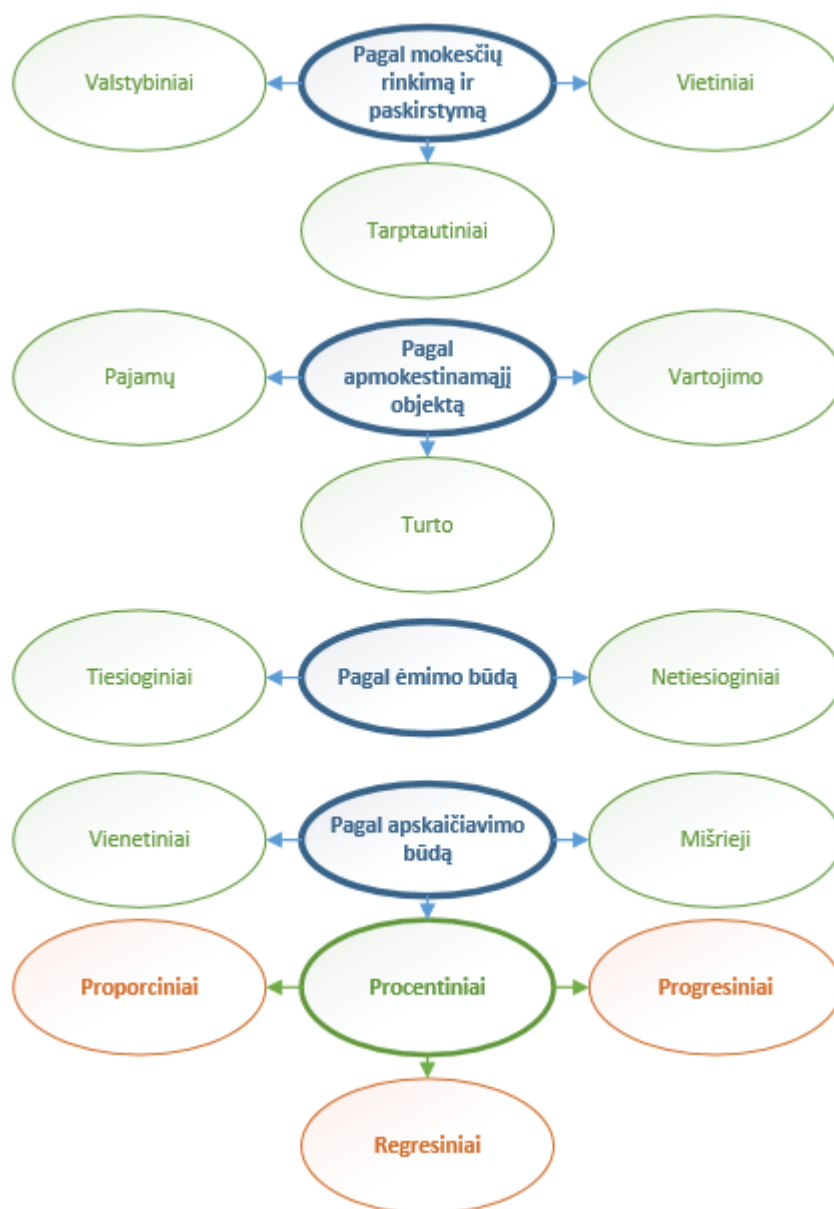
- mokesčių rinkimas ir paskirstymas;
- ėmimo būdas;
- apmokestinamasis objektas;
- apskaičiavimo būdas.

Priklausomai nuo to kas renka ir paskirsto mokesčius, jie skirstomi į vietinius ir valstybinius. Vietiniai mokesčiai renkami į savivaldybių išdus, valstybiniai – į valstybės išdą. Be vietinių ir valstybinių mokesčių, taip pat išskiriami tarptautiniai mokesčiai. Šiuos mokesčius sudaro valstybės surenkami mokesčiai, paskiriami tarptautinėms bendrijoms, tokioms kaip Europos Sąjunga.

Pagal tai, koks mokesčio objektas apmokestinamas, mokesčiai skirstomi į pajamų, turto bei vartojimo. Dažniausiai sutinkamas pajamų mokesčio pavyzdys – gyventojų pajamų mokestis (GPM), kitas taip pat dažnai sutinkamas pajamų mokesčio pavyzdys būtų pelno mokestis. Turto mokesčiams priskiriami žemės ar įmonių nekilnojamo turto mokesčiai, paveldimo bei dovanojamo turto mokesčiai. Vartojimo mokesčius sudaro įvairūs akcizai, pridėtinės vertės mokesčiai, muitai bei kiti mokesčiai, kurie mokami įsigyjant prekes.

Pagal tai, kokiais būdais mokesčiai surenkami (paimami), mokesčiai skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius. Tiesioginiai mokesčiai – tie mokesčiai, kuriuos sumokame gaudami pajamas ar pelną, netiesioginiai mokesčiai – tie mokesčiai, kuriuos sumokame per kainų sistemą, kai tokie mokesčiai, kaip muitai ar akcizai, yra paslepiami po prekės kaina.

Galiausiai, mokesčiai klasifikuojami pagal apskaičiavimo būdą. Pagal šį kriterijų mokesčiai skirstomi į vienetinius – kai mokamas absoliutaus dydžio mokestis už tam tikrą objektą, procentinius – kai mokamas mokestis sudaro atitinkamą procentinę dalį nuo mokesčio objekto ir mišrieji – kai mokami du ar daugiau mokesčių už tą patį mokesčio objektą, to pavyzdys, jau minėti degalai, kuriems taikomas vienetinis akcizas už litrą ir procentinis pridėtinės vertės mokestis nuo kiekvieno parduoto litro. Procentiniai mokesčiai dar skirstomi į progresinius, regresinius bei proporcinčius. Progresiniai mokesčiai yra tie mokesčiai, kurių dydis auga didėjant apmokestinamam objektui, regresiniai mokesčiai – mažėja augant apmokestinamam objektui, proporciniai – nesikeičia keičiantis apmokestinamam objektui.

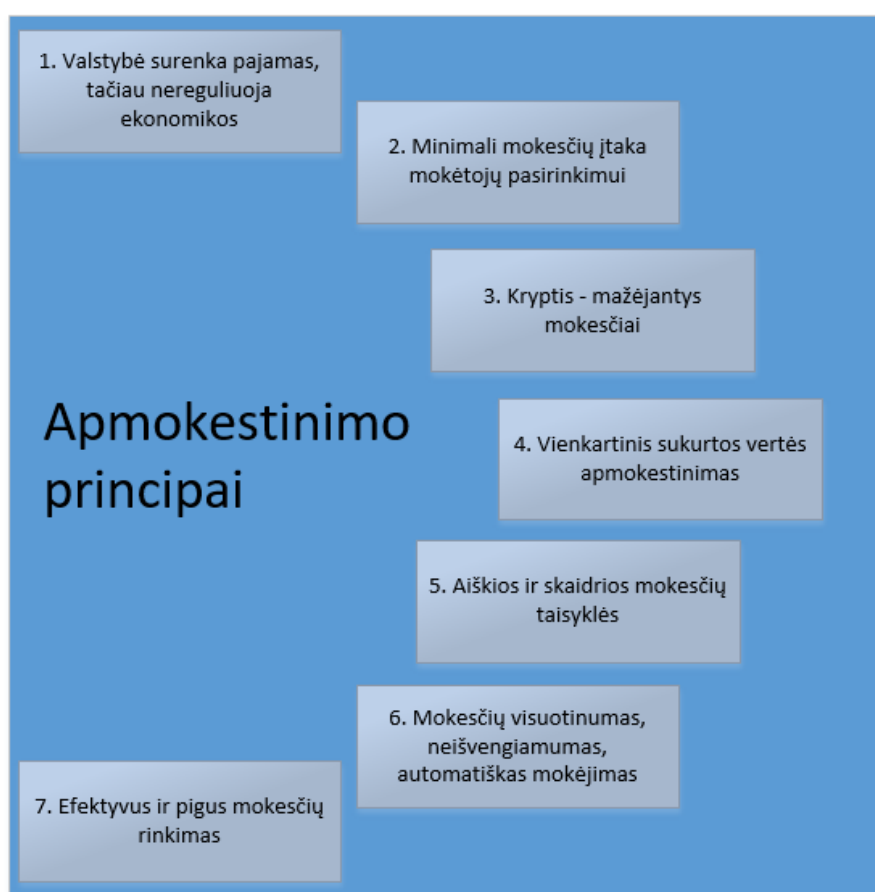

11 pav. Mokesčių klasifikacija (Aleknavičienė, 2005)

Apmokestinimo principai

Kiekvienoje pasaulio šalyje taikomi skirtingi mokesčiai ir mokesčių sistemos, priklausomai nuo to, kokie mokesčiai uždaviniai įgyvendinami toje šalyje. Nepriklausomai nuo to, kokie uždaviniai sprendžiami, skirtingose šalyse pagrindinis mokesčių rinkimo uždavinys suprantamas vienodai – pajamų surinkimas, vyriausybės išlaidų patenkinimui.

Mokesčių sistemos kūrimo ir taikymo procese privaloma atsižvelgti į daugybę aspektų tokių, kaip mokesčio mokėtojo finansinis pajėgumas, mokesčių naštos užkrovimas visuomenei, galima įtaka šalies viso ūkio plėtrai ir pan. Šie aspektai yra sudaryti iš mokesčių principų, arba kitaip, apmokestinimo principų. Mokslinėje literatūroje galime rasti daugybės autorių aprašytus daugybę skirtingų principų. Ruškytė, Rutkauskas ir Navickas (2012) aprašydami mokesčių ir darbo rinkos sąveiką, išskyrė 7 apmokestinimo principus (žr. 12 pav.). Autorių išskirtų apmokestinimo principų pagrindinė mintis – mokesčiai turi būti suformuojami taip, kad jie skatintų šalies gyventojus dirbti, taupyti ir investuoti. Apmokestinimo principai anot jų, tai skirtingų apmokestinimo metodų loginis taikymas.

12 pav. Apmokestinimo principai (Ruškytė, Rutkauskas, Navickas, 2012)

Nors mokslinėje literatūroje, kaip ir minėjau, sutinkama daugybė skirtingų apmokestinimo principų ir jų pagrindimų, tačiau dažniausiai pasitaikantys, ir galime teigti, jog pagrindiniai, yra:

- teisingumo;
- ekonominio efektyvumo;

- administracinio paprastumo;
- mokestinių įplaukų produktyvumo bei elastingumo.

Teisingumo principas sako, kad mokesčių sistema turi būti teisinga ir proporcingai paskirstyta visiems šalies gyventojams. Pagal šį principą mokesčiai turi būti nustatomi pagal bendras, visiems suprantamas, objektyvias taisykles, kurias visuomenė suvokia, kaip teisingas. Šioje vietoje visuomenėje kyla ginčas dėl to teisingumo koncepto suvokimo, kadangi kiekvienas žmogus teisingumą gali suvokti skirtingai. Dėl šios priežasties dažniausiai, kuriant bei tobulinant mokesčių įstatymus, pirmiausia atsižvelgiama į mokesčio tikslumą, o tik po to vertinama ar jis teisingas ir bus didesnės visuomenės dalies priimtas, kaip teisingas.

O. G. Rakauskienė (2006) išskyrė pagrindinius du reikalavimus apimančius teisingumo principą. Pirmasis reikalavimas teigia, kad mokesčius turi mokėti tie gyventojai, kurie naudojami valstybės teikiamomis paslaugomis, t.y. žmonės turi susimokėti už gaunamas naudas iš valstybės (naudingumo principas), o antruoju reikalavimu išskiriama tai, jog apmokestinant gyventoją, būtina atsižvelgti į jo gebėjimą mokėti mokesťį.

Teisingumo principas išskiriamas į horizontalųjį ir vertikalųjį teisingumą. Horizontalus teisingumo principas teigia, kad apmokestinamieji asmenys, turintys lygias ekonomines galimybes turi būti apmokestinami vienodai, o vertikalus teisingumo principas teigia, jog skirtingas galimybes turintys gyventojai, turi būti apmokestinami skirtingai – teisingai. Tai reiškia, kad apmokestinami asmenys gaunantys didesnes pajamas turėtų mokėti didesnius mokesčius, o mažesnes – mažesnius. Tai visuomenės suvokiama, kaip teisinga. Šiuo principu paremti progresiniai mokesčiai.

Ekonominio efektyvumo principo pagrindiniai reikalavimai – mokesčiai negali trukdyti šalyje siekti ekonominių tikslų, tokių kaip šalies ūkio stabilumas, augimas ar didelis užimtumas, privalo skatinti pasiekti šiuos tikslus, negali iškreipti išteklių paskirstymo bei negali pakenkti individų darbingumui. Remiantis ekonominio efektyvumo principu mokesčių sistema bus efektyvi tada, kai ji turės mažiausią įtaką kainų lygiui šalyje. Atsižvelgiant į šį principą privaloma įvertinti tai, kaip keistusi gyventojų vartojimas padidinus mokesčių normas. Pasiekus kritinę ribą, kai mokesčio dydis tampa nebepakeliamas vartotojui, įplaukos į valstybės biudžetą pradeda mažėti. Šalis susiduria su ekonomikos slopimu. Esant per dideliems mokesčiams tarp gyventojų atsiranda mokesčių mokėjimo vengimas ir iš to susiformuoja bei įsivyrėja šešėlinė ekonomika. Sudėtingiausia problema sprendžiant ekonominio efektyvumo klausimą yra šios kritinės ribos nustatymas. (Aleknavičienė, 2005).

Administracinio paprastumo principo pagrindiniai reikalavimai – mokesčių surinkimas turi būti paprastai įgyvendinamas, mokesčio surinkimo kaštai turi būti minimalūs ir tie kaštai turi sudaryti kuo mažesnę dalį nuo mokesčio. Iš šių reikalavimų seka išvada, kad mokesčiai generuojantys nedideles įplaukas į valstybės biudžetą yra nenaudingi, kadangi jų surinkimo kaštai sudaro didelę dalį nuo mokesčio. Dėl šios priežasties privaloma atsižvelgti į principinius mokesčio aspektus: paprastumą, apibrėžtumą, pigumą ir patogumą. Ne retai mokesčiai suformuluojami taip, jog neatitinka šių aspektų, o tai iššaukia problemas surenkant juos.

Turėdami galvoje, kad mokesčiai teoriškai turi atitikti visus apmokestinimo principus, galime teigti, jog praktikoje, tai sutinkama ne dažnai. Dažniausiai, siekiant teisingos ir efektyvios mokesčių sistemos, susiduriama su tuo, kad vieni apmokestinimo principai yra sunkiai suderinami su kitais.

Būtent šioje vietoje ir sutinkame nesuderinamumą. Kartais, mokesčių sistemoje orientuotoje į teisingumą ir ekonominę efektyvumą, susiduriame su situacija, kad mokesčiai sistemoje netenkina administracinio paprastumo principo, kadangi teisingumą ir efektyvumą gali užtikrinti tik sudėtingos sandaros mokesčiai.

Mokestinių įplaukų produktyvumo principas paremtas tuo, jog į šalies biudžetą per mokestinę sistemą surenkama tiek išteklių, kad jų užtektų padengti visoms šalies išlaidoms. **Mokestinių įplaukų elastingumo principo** pagrindinė mintis yra sukurti elastingų įplaukų mokesčių sistemą, kuri būtų stabili, kurios vykdymo atveju būtų neįvedami nauji mokesčiai ir nedidiniai esamų mokesčių tarifai. Taip pat šalyje vyraujant elastingų įplaukų mokesčių sistemai mokestinės įplaukos savaime auga greičiau negu mokestinė bazė. Mokestinių įplaukų savaiminis augimas leidžia išvengti mokestinės bazės didinimo. Mokestinių įplaukų elastingumo principas tinkamiausias pajamų ir vartojimo mokesčiams.

Mokslinėje literatūroje sutinkama daugybė įvairiausių apmokestinimo principų, tačiau iš esmės visi jie susiveda į pagrindinius keturis: teisingumo, paprastumo, efektyvumo, produktyvumo/elastingumo. Be šių principų taip pat dažnai išskiriami neutralumo ir tikslingumo. Tikslingumo principas mokslinėje literatūroje dažniausiai išskiriamas, kaip svarbesnis negu teisingumo, t.y. vykdant apmokestinimą pirmiausia atkreipiamas dėmesys į tikslingumą, o tik po to atsižvelgiama į tai ar šis mokestis atitinka teisingumo principą (Aleknavičienė, 2005). Ekonomistai sutaria, jog visi šie apmokestinimo principai yra svarbūs formuojant šalies mokesčių sistemą, tačiau praktikoje tai įgyvendinti yra gana sudėtinga, kadangi neretai šie principai prieštarauja vienas kitam, o geriausias to pavyzdys yra jau minėtas teisingumo ir efektyvumo principų nesuderinamumas su paprastumu, kadangi dažniausiai teisingi ir efektyvūs mokesčiai nėra paprasti ir jiems reikalingos sudėtingos taisyklės. Iš viso to seka išvada, jog nė vienoje pasaulio šalyje neegzistuoja tobula, visus apmokestinimo principus patenkinanti mokesčių sistema. Dėl šios priežasties galime teigti, kad visų pasaulio valstybių mokesčių sistemos yra kompromisinės.

2.3. Mokesčių ryšys su pajamų nelygybe

Mokslinėje literatūroje ryšys tarp pajamų nelygybės ir valstybės mokesčių sistemos analizuojamas plačiai, tačiau šiame poskyryje apžvelgti tik tos Lietuvos mokesčių sistemos sudedamosios dalys, ir jų galimas poveikis pajamų nelygybei, kurių poveikio pajamų nelygybei analizė atlikta tolimesnėje šio darbo eigoje.

Gyventojų pajamų mokestis (GPM).

Mokslinėje literatūroje, žiniasklaidoje ir visur kitur, pirmiausiai minimas mokestis kalbant apie pajamų nelygbę, tai gyventojų pajamų mokestis. GPM – valstybinis mokestis, taikomas šalyje gyvenantiems ir gaunantiems pajamas toje šalyje. Gyventojų pajamų mokesčiu apmokestinamas ne tik darbo užmokestis, bet ir turto pajamos, autoriniai honorarai ir pan. Šiuo mokesčiu apmokestinami ne tik nuolatiniai šalies gyventojai, bet ir laikinai šalyje gyvenantys ir toje šalyje pajamas uždirbantys asmenys.

Gyventojų pajamų mokestis Lietuvoje yra proporcinis – 20% visoms gautoms pajamoms susijusioms su darbiniais santykiais, neskaitant lengvatinių atvejų ir to atvejo, kai metinis darbo užmokestis sudaro daugiau nei 60 vidutinių darbo užmokesčių (VDU). Proporcinė mokesčių sistema reiškia tai, jog nepriklausomai nuo to, kokią pinigų sumą uždirba gyventojas šalyje: ar minimalų mėnesio

atlyginimą, ar vidutinį darbo užmokestį, ar bet kokį dar didesnę darbo užmokestį, jis vis tiek sumoka 20% pajamų mokestį nuo savo gauto uždarbio. Tai sukuria situaciją, kai mažesnes pajamas gavusiam gyventojui sumokėjus šį mokestį, pragyvenimui, vartojimui ir, iš esmės, būtiniems gyvenimo poreikiams patenkinti nebelieka pakankamo kiekio finansinių išteklių, o gyventojas, gaunantis didesnes pajamas gali susimokėti tokio paties proporcinio dydžio mokestį ir jam patenkinus būtinuosius poreikius, lieka daug finansinių išteklių kitiems jo poreikiams patenkinti, kadangi būtinųjų poreikių patenkinimo išlaidos tiek mažesnes, tiek didesnes pajamas gaunantiems gyventojams kainuoja tiek pat.

Diskusijose apie gyventojų pajamų mokestį, sunkiausia ir karščiausia diskusija kyla tuomet, kai kalba pereina prie proporcinų ir progresinių mokesčių priešpriešos. Vilniaus universiteto ekonomikos daktaro, Algimanto Laurinavičiaus teigimu (2011), diskusija apie progresinių mokesčių galimą įvedimą Lietuvoje yra labiau populistinė negu realistiškesnė. Nors visuomenėje ir politikoje ši idėja eskaluojama dažnai, tačiau vis nepriimami sprendimai, kurie padarytų rimtesnę pokytį. Tam, kad būtų galima išjudinti progresinių mokesčių idėją, privaloma atlikti didelę kompleksinę mokslo studiją įvertinančią visus galimus teigiamus ir neigiamus poveikius ekonomikai, vartojimui, šalies ūkio raidai bei gyventojams.

Laurinavičiaus (2011) atlikta statistinė analizė apie Europos valstybėse taikomus progresinius gyventojų pajamų mokesčius parodė, jog net 20 iš 27 Europos Sąjungos valstybių yra taikomas progresinis gyventojų pajamų apmokestinimas ir visose iš jų, pajamų nelygybės rodikliai yra žemesni negu šalyse, kuriose taikomas proporcinis gyventojų pajamų mokestis, tarp kurių yra ir Lietuva. Tai leidžia daryti prielaidą, kad mokesčių sistemos proporcingumas galimai daro teigiamą įtaką pajamų nelygybei, arba bent jau yra vienas iš pagrindinių veiksnių darančių teigiamą įtaką pajamų nelygybei, kas ir bus analizuojama tolimesnėje darbo eigoje.

Neapmokestinamasis pajamų dydis (NPD).

Neapmokestinamasis pajamų dydis nors ir nėra mokestis, tačiau tai yra svarbi mokesčių sistemos dalis nukreipta į tai, kad mažesnes pajamas gaunantys asmenys mokėtų mažesnę pajamų mokestį, o didesnes didesnę. Neapmokestinamasis pajamų dydis iš esmės yra pajamų dalis, kuri nėra apmokestinama gyventojų pajamų mokesčiu. Tai reiškia, kad gyventojui gaunančiam atlyginimą reikia sumokėti gyventojų pajamų mokestį tik už skirtumą tarp gauto atlyginimo ir neapmokestinamojo pajamų dydžio.

Lietuvoje NPD skaičiuojamas pagal formulę:

$$NPD = 400 - 0,18 \times (MDU - 642); \quad (11)$$

čia, *NPD* – neapmokestinamųjų pajamų dydis;
MDU – mėnesinis darbo užmokestis.

Iš 11 formulės matome, jog maksimali neapmokestinamųjų pajamų dydžio riba Lietuvoje yra 400 eurų. Šis NPD taikomas gyventojams, kurių mėnesinė alga neviršija minimalaus darbo užmokesčio. Mėnesiniam darbo užmokesčiui augant, mažėja neapmokestinamasis pajamų dydis. Šioje vietoje yra sukuriamas progresinių mokesčių efektas, kadangi mažesnius atlyginimus gaunantys gyventojai, turi sumokėti mažesnę dalį pajamų mokesčio nuo savo atlyginimo negu didesnes pajamas gaunantys gyventojai. Tai galima dar aiškiau pamatyti paimant ir palyginant dvi situacijas:

1 situacija. Gyventojas gauna 1000 eurų atlyginimą (ant popieriaus). Jam pritaikomas NPD lygus 335,56. Tai reiškia, kad šis gyventojas turi sumokėti pajamų mokestį už 664,44 eurus. Gyventojas sumoka 132,89 eurus pajamų mokesčio. Tai sudaro 13,29% nuo jo gauto atlyginimo.

2 situacija. Gyventojas gauna 2000 eurų atlyginimą (ant popieriaus). Jam pritaikomas NPD lygus 155,56. Tai reiškia, kad šis gyventojas turi sumokėti pajamų mokestį už 1844,44 eurus. Gyventojas sumoka 368,89 eurus pajamų mokesčio. Tai sudaro 18,44% nuo jo gauto atlyginimo.

Šių dviejų situacijų pavyzdys įrodo progresyvumo taikymą mokesčių sistemoje. Dėl to analizuodami galimą mokesčių sistemos poveikį pajamų nelygybei Lietuvoje privalome atsižvelgti į šį dydį, kadangi mažindamas sumokamus mokesčius mažesnes pajamas uždirbantiems ir didindamas – didesnes pajamas uždirbantiems, neapmokestinamųjų pajamų dydis sukuria Robin Hudo efektą.

3. Pajamų nelygybės priklausomybės nuo šalies mokesčių sistemos sprendimų vertinimo tyrimo metodologija

Lietuvos mokesčių sistemos sprendimų poveikio pajamų nelygybei vertinimui pasirinkti 2010-2019 metų statistiniai duomenys, kuriuos sudaro: Gini koeficientas, gyventojų pajamos, gyventojų pajamų koncentracija, gyventojų gaunamų pajamų sudėtis. Gyventojų pajamų ir jų koncentracijos duomenys panaudoti iš Eurostat duomenų bazės (pagal EU-SILC ir ECHP apklausas), Gini koeficiento bei gyventojų gaunamų pajamų sudėtis pagal kvintilius – iš Lietuvos statistikos departamento duomenų bazės.

Itin svarbią tyrimo dalį sudaro Lietuvoje taikomo neapmokestinamųjų pajamų dydžio taikymas. Šio rodiklio apskaičiavimo formulės panaudotos iš Valstybinės Mokesčių Inspekcijos duomenų bazės.

Pirmiausia kiekvieniems iš analizuojamų metų apskaičiuojamas Gini koeficientas, pagal gyventojų pajamų koncentraciją Lietuvoje, remiantis Eurostat duomenimis apie gyventojų pajamas kvintiliuose. Gini koeficiento skaičiavimui naudojama Čiulevičiaus ir Čiulevičienės (2006) pateikta formulė:

$$G = \frac{\sum_{j=1}^n (2j-n-1)x_j}{n^2 \bar{x}_j}, \quad (12)$$

čia i – kvintilio eilės numeris;

n – decilių skaičius ($n=10$);

$\bar{x}_i$ – vidutinių gaunamų pajamų deciliuose aritmetinis vidurkis.

Remiantis šiuo skaičiavimu, atliekamas palyginimas su Gini koeficiento duomenimis pateiktais Lietuvos statistikos departamento duomenų bazėje.

Toliau atliekama neapmokestinamojo pajamų dydžio progresyvumo analizė. Atlikti šiai analizei, pirmiausiai, remiantis 12 formule, apskaičiuojamas NPD nuo minimalaus atlyginimo ribos iki ribos, iki kurios jis taikomas.

$$NPD_i = BNPD_i - K1_i \times (MDU - K2_i); \quad (13)$$

čia, NPD – neapmokestinamųjų pajamų dydis;

$BNPD$ – bazinis neapmokestinamųjų pajamų dydis;

$K1$ - koeficientas, reguliuojantis NPD dydžio mažėjimo tempus priklausomai nuo gaunamo darbo užmokesčio dydžio sumos;

MDU – mėnesinis darbuotojo darbo užmokestis;

$K2$ – dydis atimamas iš gyventojų darbo užmokesčio (dažniausiai sulyginamas su minimaliu mėnesio atlyginimu);

i – metai.

Tam, kad būtų galima įvertinti, kokią įtaką pajamų nelygybei daro NPD, pritaikomas proporcinis pajamų mokesčio apmokestinimas 20%. Perskaičiuojant gyventojų pajamas pagal kitokią pajamų mokesčio sistemą, privalu atsižvelgti į tai, kokią gyventojų pajamų dalį kvintiliuose sudaro būtent pajamos iš darbo, kurioms ir taikomas pajamų mokestis. Mažiausias pajamas gaunančių gyventojų pajamų gaunamų iš darbo vidurkis net nesiekia minimalaus atlyginimo. Taip pat dalis gyventojų kuri gauna mažiausias pajamas, pajamų iš darbo negauna visai, dėl to pasirinkta mokesčių dalies pokyčius

skaičiuoti nuo pajamų už darbą kvintilyje vidurkio. Gyventojų gaunamų pajamų matematinė išraiška, pakeičiant mokesčių sistemos, kurioje taikomas NPD skaičiavimas, į proporcinę mokesčių sistemą, kurioje visoms gyventojų pajamoms taikomas 20% pajamų mokesčio tarifas:

$$GP_{j2} = \left(\frac{DU_j}{\left(1 - \frac{GPM_{NPDj}}{100}\right)} * GPM \right) + GP_{j1} \quad (14)$$

čia, GP_{j2} – gyventojų pajamos kvintilyje pritaikius kitą pajamų mokesčio tarifą;

DU_j – vidutinės pajamos gaunamos iš darbo kvintilyje;

$GPM_{npd,j}$ - pajamų mokesčio dydis procentais, įvertinus NPD ir taikoma pajamų gaunamų iš darbo vidurkiui kvintilyje.

GPM – taikomas gyventojų pajamų mokeskis;

GP_{j1} – gyventojų pajamos kvintilyje neskaitant pajamų iš darbo užmokesčio;

j – kvintilis.

Vidutinės pajamos gaunamos iš darbo kvintilyje apskaičiuojamos pagal formulę:

$$DU_j = GP_j * K_j \quad (15)$$

čia, GP_j – gyventojų pajamos kvintilyje;

K_j – koeficientas, nurodantis kokią procentinę gyventojų pajamų dalį kvintilyje sudaro pajamos gaunamos iš darbo užmokesčio;

Pajamų mokesčio dydžio procentais, įvertinus NPD ir pajamų gaunamų iš darbo vidurkį kvintilyje, apskaičiavimui naudojama formulė:

$$GPM_{NPDj} = \left(\frac{(DU_j - NPD_j) * GPM}{DU_j} \right) * 100\% \quad (16)$$

Remiantis 14 matematine išraiška taip pat galima atlikti ir progresinių mokesčių analizę, skirtingą apmokestinimą taikant skirtingiems kvintiliams, skirtingiems pajamų gaunamų iš darbo lygiams ar kitoms NPD apskaičiavimo formulėms.

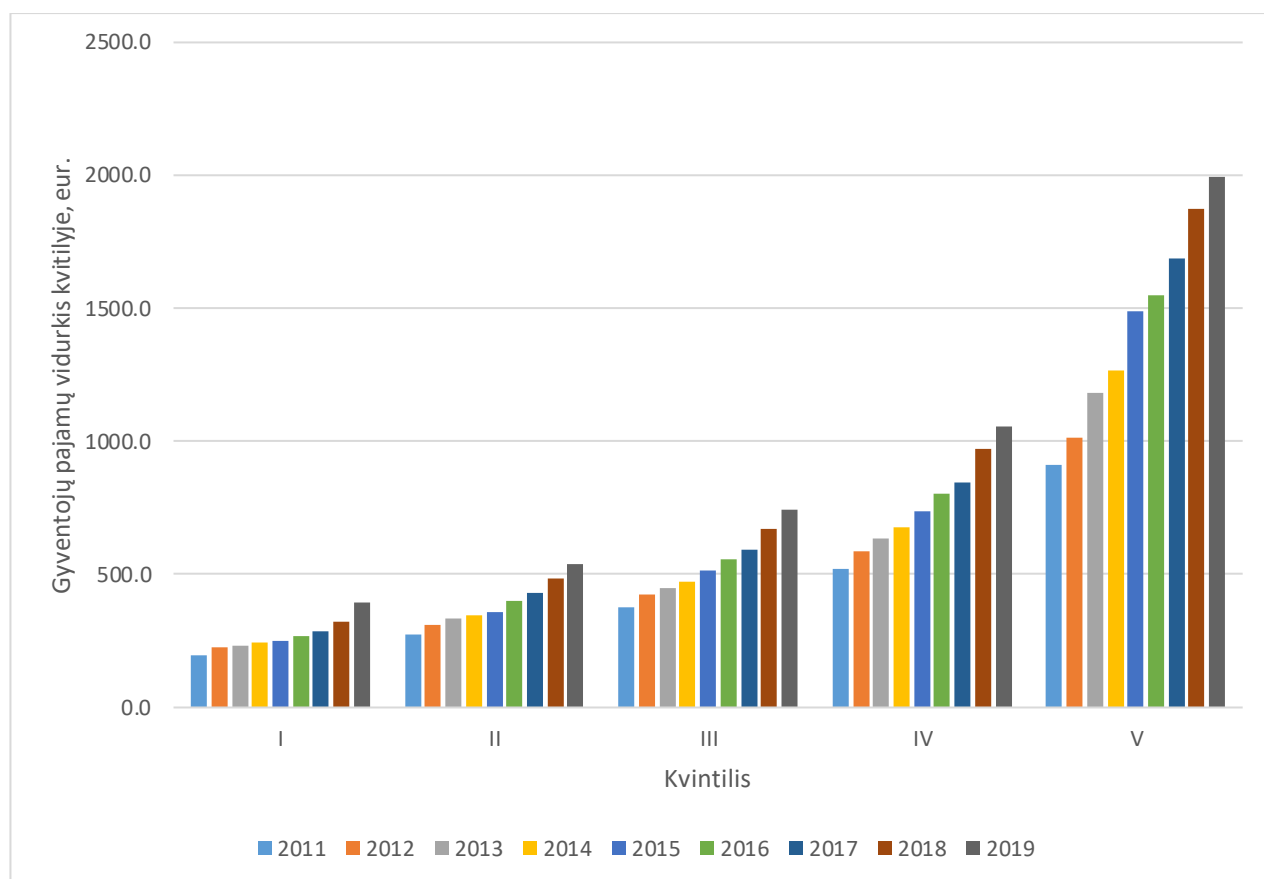
Europos Sąjungos Gini koeficiento vidurkis yra apie 0,3. Siekiant rasti optimaliausią mokesčių sistemą atliekami matematiniai bandymai, kurie leistų išgryninti tinkamiausią gyventojų pajamų mokesčio modelį.

4. Pajamų nelygybės priklausomybės nuo šalies mokesčių sistemos sprendimų vertinimo tyrimo rezultatai

4.1. Pajamų nelygybės ir mokesčių sistemos, nutaikytos į pajamų nelygybės mažinimą, esamos situacijos Lietuvoje vertinimas

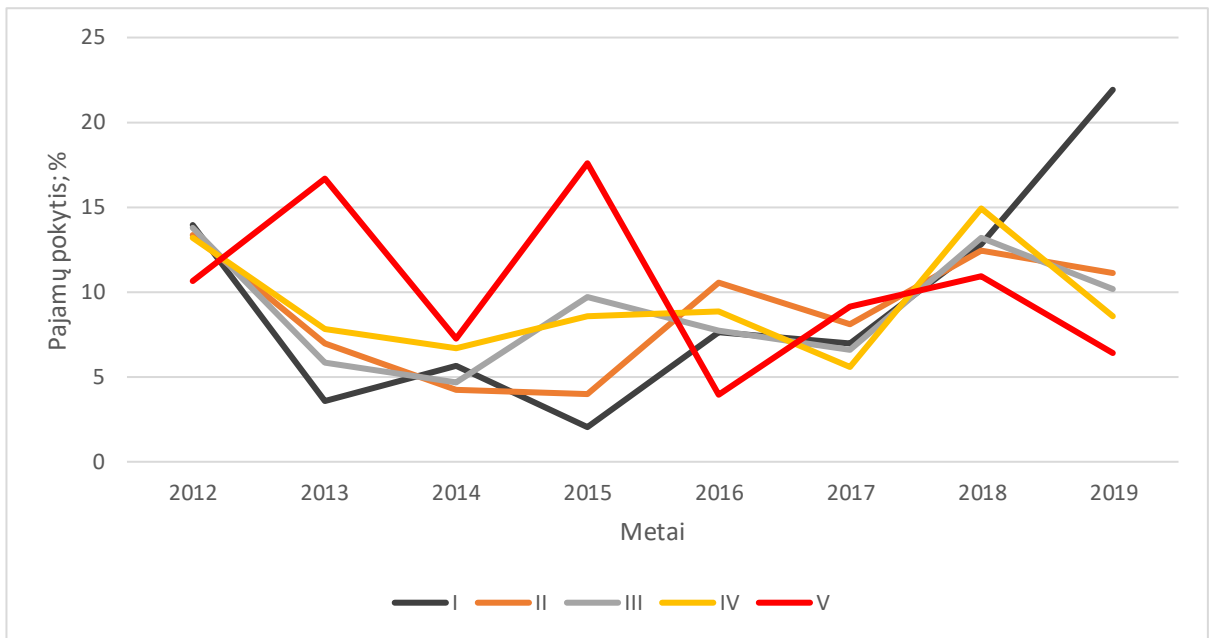
Gini koeficientas yra bene patogiausias ir dažniausiai naudojamas rodiklis, įvertinantis pajamų nelygbę šalyje. Kadangi tiek Lietuvos statistikos departamento duomenų bazėje, tiek Eurostat duomenų bazėje, tiek ir daugelyje kitų pasaulio statistikos duomenų bazių, pajamų nelygybei įvertinti naudojamas būtent šis rodiklis, jis pasirinktas ir šiame tyrime, kaip pajamų nelygybės indikatorius.

Siekdami įvertinti, kokie mokesčių sistemos sprendimai, kokią įtaką daro pajamų nelygybei pirmiausia turime pažvelgti į tai, kaip kito gyventojų pajamos 2011-2019 metų laikotarpiais:

13 pav. Vidutinės gyventojų pajamos kvintiliuose 2011-2019 metais

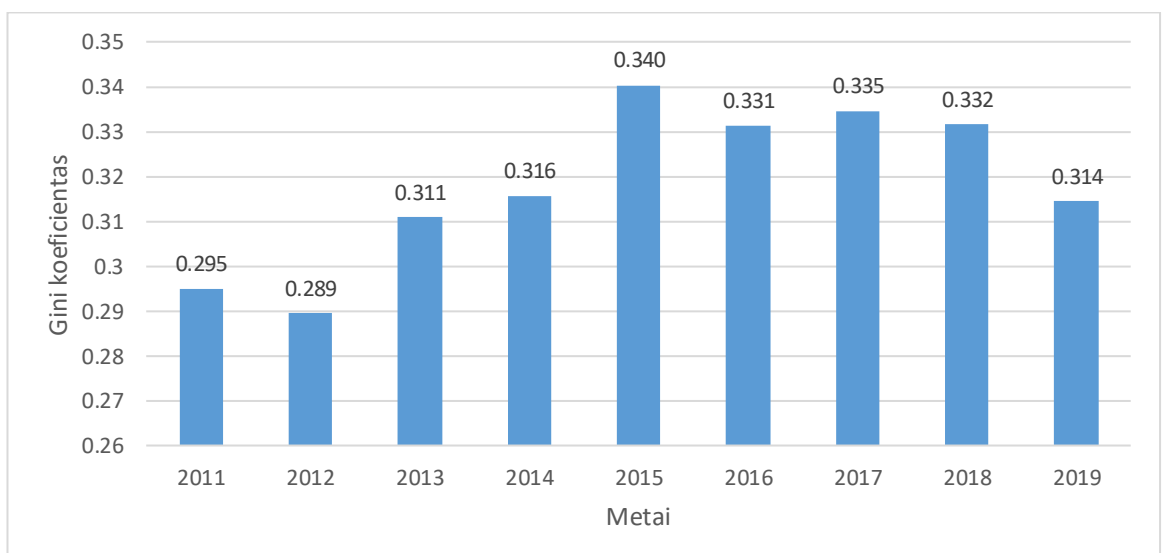
Iš 13 paveikslo matome, kad gyventojų pajamos nuo 2011 iki 2019 metų augo kasmet visuose kvintiliuose. Iš pirmo žvilgsnio akivaizdu, kad kiekviename vėlesniame kvintilyje, gyventojų pajamos augo vis sparčiau. Gyventojų pajamų augimo tempai šiame laikotarpyje pateikti 14 paveiksle.

14 pav. Kasmetinis vidutinių gyventojų pajamų kvintiliuose kitimas 2012-2019 metais

Vidutinių gyventojų pajamų kvintiliuose kitimo grafikas patvirtina prielaidą, jog kiekvienais analizuojamais metais buvo stebimas gyventojų pajamų augimas visuose kvintiliuose, tačiau pirminis išpūdis dėl kiekvieno paskesnio kvintilio pajamų augimo tempų didėjimo, buvo neteisingas. Kaip matome iš 14 paveiksle pavaizduoto grafiko, vidutinės pajamos kvintiliuose augo skirtingai. 2013-2015 metų laikotarpyje stebimas greičiausias vidutinių pajamų augimas 5 kvintilyje, tačiau 2016 metais šio kvintilio augimas yra lėčiausias. 2018-2019 metų laikotarpiu, būtent 5 kvintilio vidutinių pajamų augimo tempas žemiausias, o pirmojo (žemiausias pajamas gaunančio) kvintilio vidutinių pajamų augimas yra sparčiausias tarp visų kvintilių visame tiriamame laikotarpyje. Tai rodo, jog mažiausias pajamas gaunančių gyventojų pajamų didinimui 2018-2019 buvo skiriamas didžiausias dėmesys.

Matydami, kaip atskiruose kvintiliuose keitėsi vidutinės pajamos 2011-2019 metų laikotarpiu, pažvelkime, kaip šiuo laikotarpiu keitėsi Gini koeficientas remiantis Eurostat duomenimis pagal EU-SILC ir ECHP apklausas.

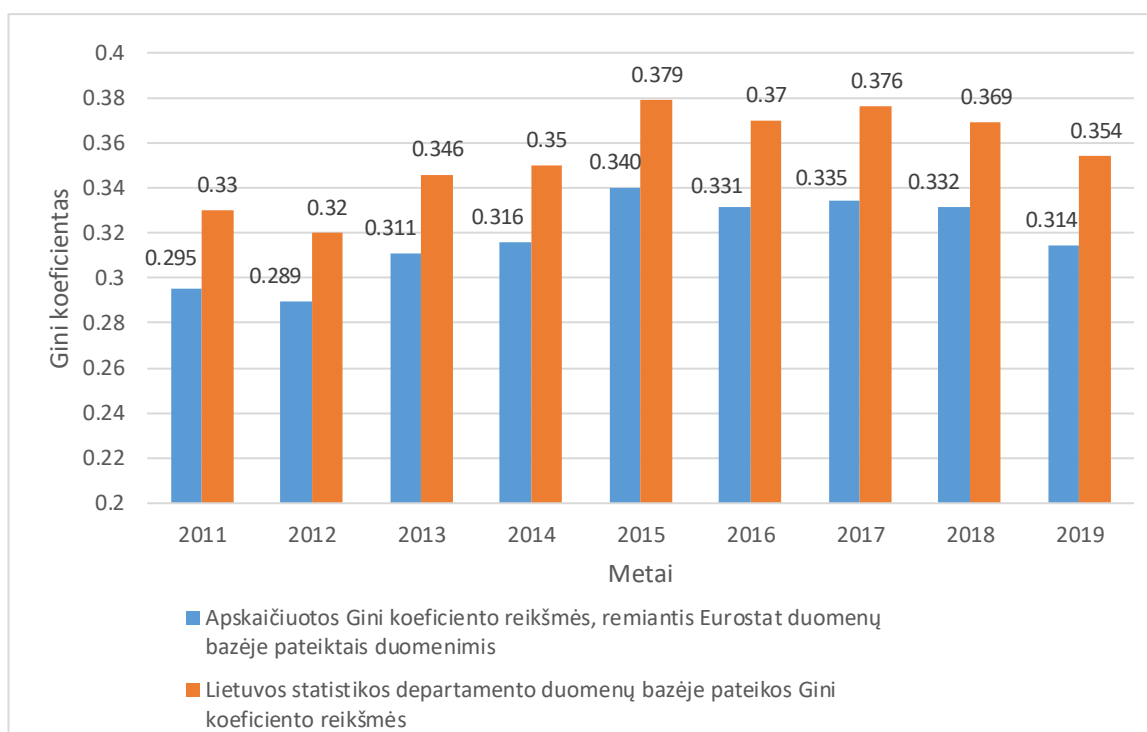

15 pav. Gini koeficientas Lietuvoje 2011-2019 metais (pagal EU-SILC ir ECHP apklausas)

Kaip matome iš 15 paveikslo, Gini koeficientas pradėjo augti nuo 2013 iki 2015 metų, paraleliai su penktojo kvintilio vidutinių pajamų sparčiausiu augimu. 2016 metais Gini koeficientas šiek tiek sumažėjo, kai tuo metu penktojo kvintilio gyventojų pajamos procentiškai augo mažiausiai. Na ir galiausiai, 2019 metais Gini koeficientas sumažėjo ženkliai, lyginant su 2018 metais. Ir tai galime susieti su itin sparčiu vidutinių pajamų pirmajame kvintilyje augimu.

Suprantant, jog Gini koeficientas gali būti apskaičiuojamas skirtingais būdais, o jo vertės skirtinguose šaltiniuose skiriasi. Palyginkime Gini koeficientų vertes tarp apskaičiuotų pagal duomenis iš Eurostat duomenų bazės bei pagal Lietuvos statistikos departamento duomenų bazėje pateiktas vertes.

16 pav. Gini koeficientas Lietuvoje 2011-2019 metais (pagal EU-SILC ir ECHP apklausas ir pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis)

16 paveiksle pavaizduotame grafike matome, kad Gini koeficientai, apskaičiuoti pagal EU-SILC ir ECHP apklausas, skiriasi nuo Lietuvos statistikos departamente pateiktų verčių. Skirtumai tarp šių verčių svyruoja nuo 0,03 iki 0,04. Skirtumų vidurkis 0.0368. Tačiau perskaičiuojant Gini koeficientus realioms reikšmėms, tolimesniuose skaičiavimuose prie apskaičiuotų reikšmių bus pridamas tų metų Gini koeficiento skirtumas.

Neskaitant Gini koeficientų reikšmių skirtumų, galime matyti, jog Gini koeficiento kitimo dinamika 2011-2019 pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis yra tokia pati, kaip ir Gini koeficientų apskaičiuotų pagal EU-SILC ir ECHP apklausų duomenis. Iš to galime daryti išvadą, jog šių apklausų duomenys rodo teisingą kitimo dinamiką ir remiantis jais, galime atlikti pajamų nelygybės skaičiavimus keičiant mokesčių sistemos sprendimus.

Lietuvoje gyventojų pajamų mokesčio tarifas yra 20% ir 32% gyventojams, kurių pajamos viršija 60 vidutinių darbo užmokesčių, tačiau pastarasis tarifas tolimesniame tyrime nebus naudojamas, kadangi nė vieno kvintilio vidutinės pajamos nesiekia tokio pajamų lygio. Nors Lietuvoje 20% GPM ir yra proporcingai taikomas visiems gyventojams, tačiau nuo 2009 metų Lietuvoje sukurtas būdas, kaip įvesti gyventojų pajamų mokesčio progresyvumą – pradėtas taikyti neapmokestinamasis pajamų

dydis. Neapmokestinamojo pajamų dydžio esmė ir yra pajamų nelygybės mažinimas, sumažinant mokesstinę našą mažesnes pajamas gaunantiems gyventojams.

Neapmokestinamojo pajamų dydis apskaičiuojamas pagal formulę:

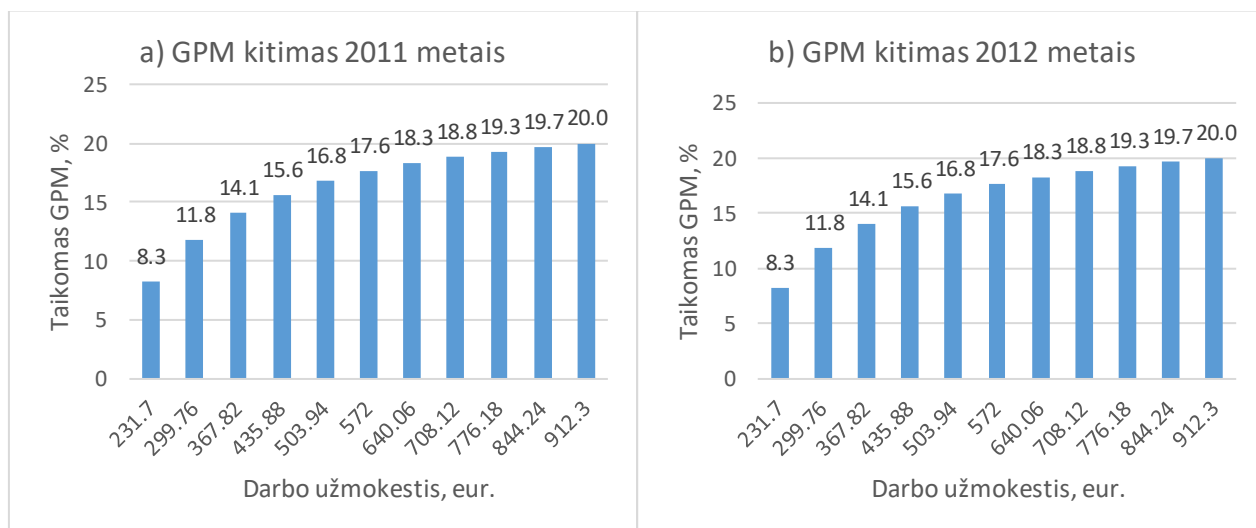
$$NPD_i = BNPD_i - K1_i \times (MDU - K2_i); \quad (13)$$

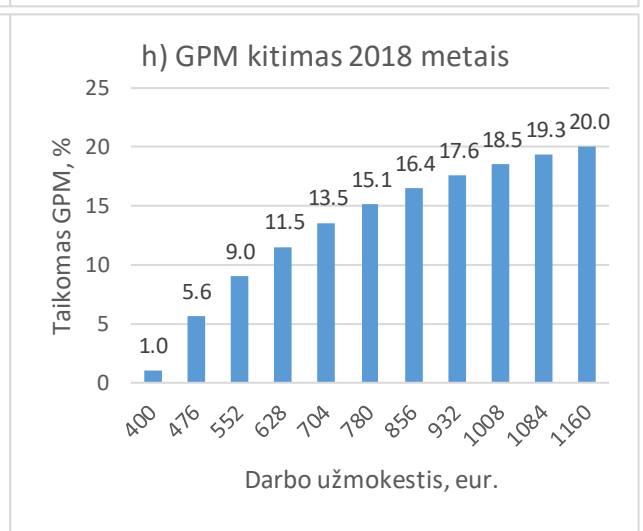
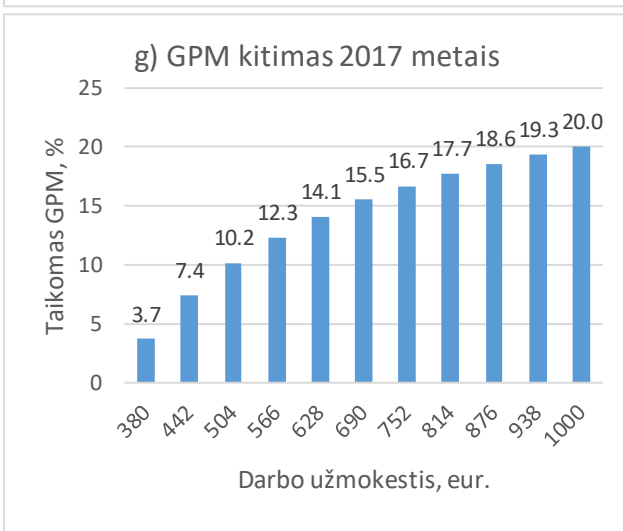
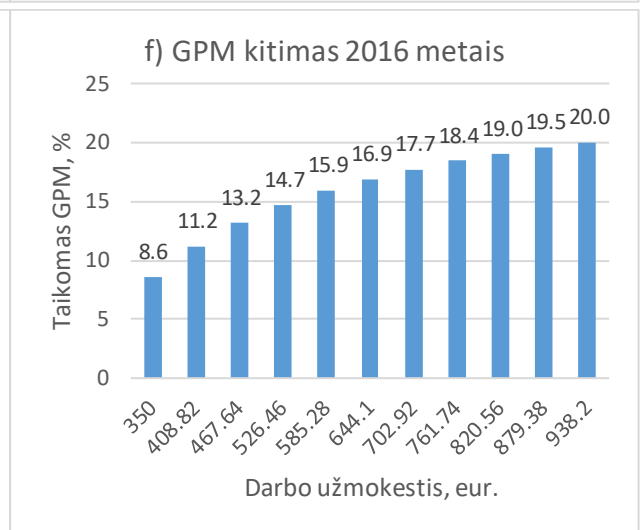
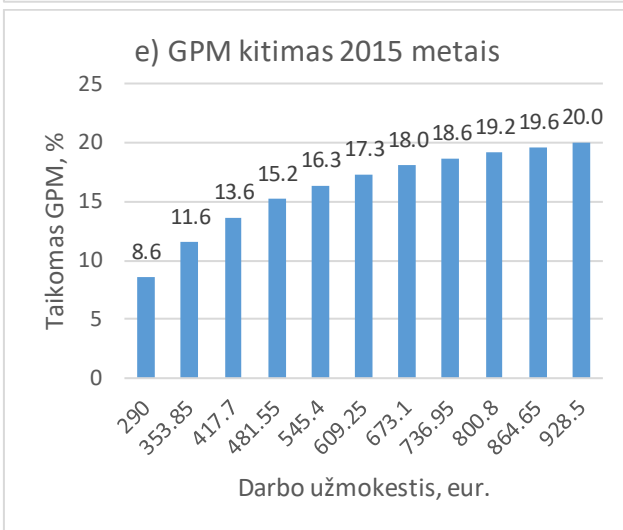
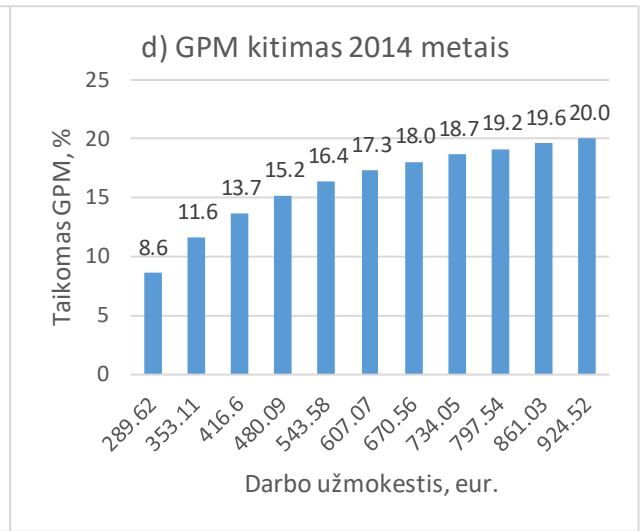
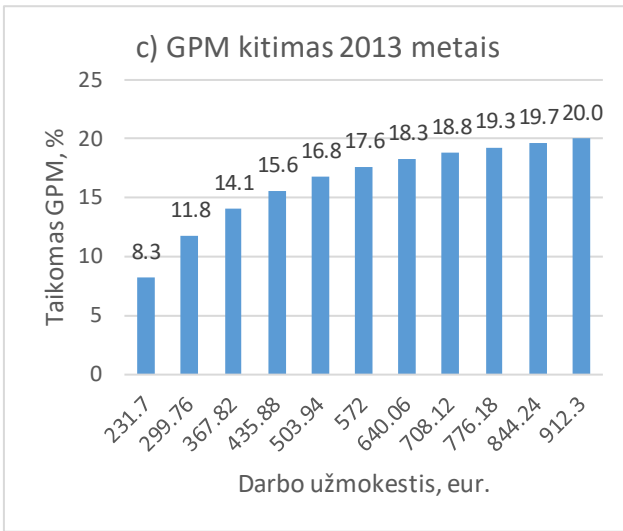
NPD apskaičiavimo koeficientai 2011 – 2020 metais pateikta 5 lentelėje:

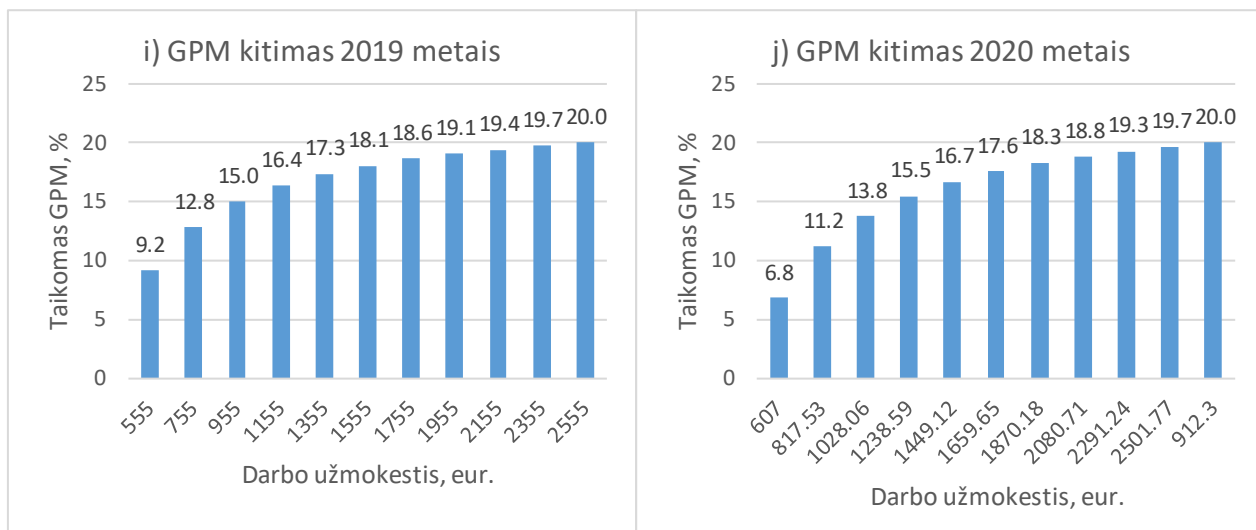
5 lentelė. NPD apskaičiavimo koeficientai (2011-2020):

i	BNPD	K1	K2
2011	136,12	0,2	231,7
2012	136,12	0,2	231,7
2013	136,12	0,2	231,7
2014	165,08	0,26	289,62
2015	166	0,26	290
2016	200	0,34	350
2017	310	0,5	380
2018	380	0,5	400
2019	300	0,15	555
2020	400	0,19	607

Kiekvienų metų nuo 2011 iki 2020 GPM kitimo, priklausomai nuo neapmokestinamojo pajamų dydžio apskaičiavimo gaunamoms pajamoms, grafikai pateikti 17-26 paveiksluose:

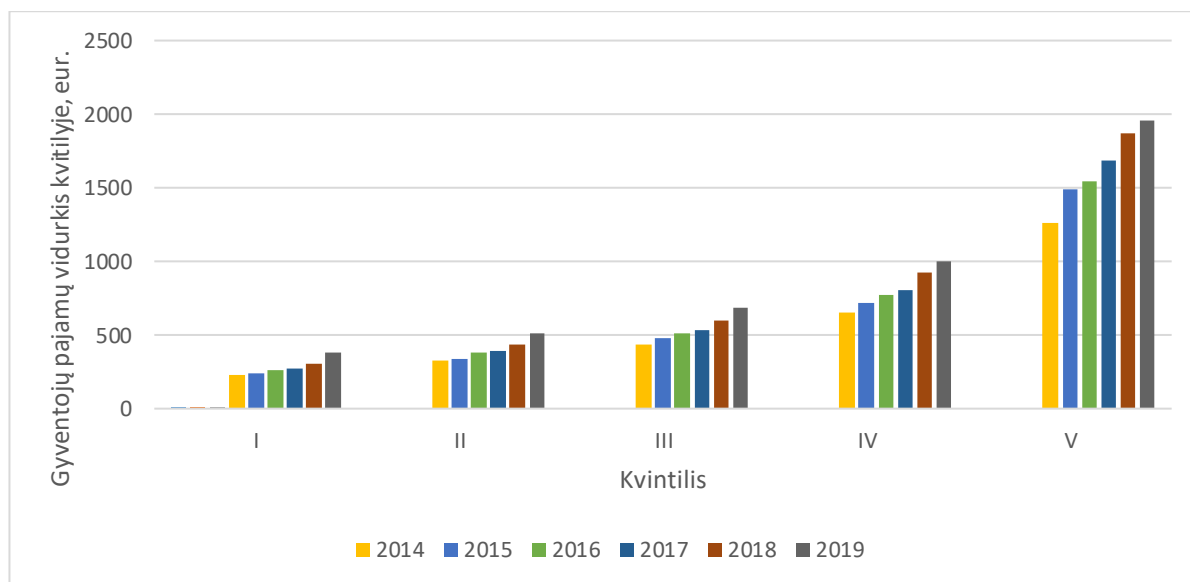

17 pav. GPM kitimas 2011-2020 metais

Iš aukščiau pateiktų grafikų matome, kad didžiausią progresyvumą sukuria 2017 ir 2018 metais taikytos NPD apskaičiavimo formulės. Na ir kaip matome 16 paveiksle pateiktame grafike, būtent 2018 ir 2019 metais pastebimas Gini koeficiento sumažėjimas simbolizuojantis pajamų nelygybės sumažėjimą. 2011-2016 metais NPD sukuriama gyventojų pajamų mokesčio progresyvumas praktiškai identiškas. Šiais metais pastebimas pastovus (su nedideliais nuokrypiais) Gini koeficiento augimas parodo, kad toks NPD taikymas nebuvo veiksmingas.

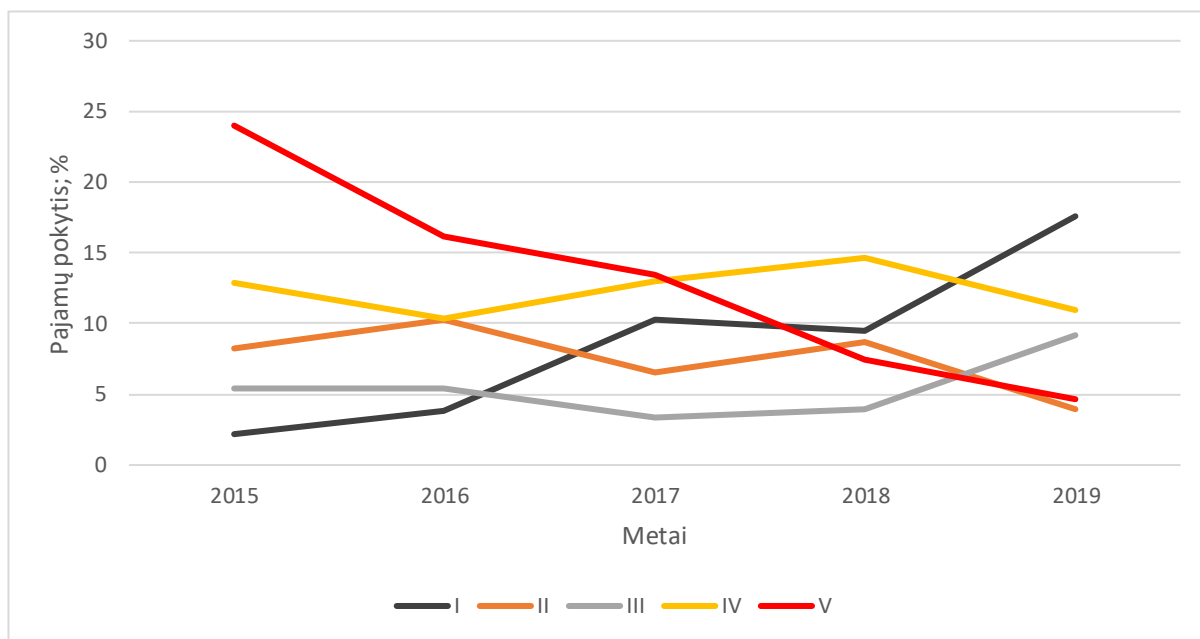
4.2. Mokesčių sistemos sprendimų modeliavimas ir jų poveikio pajamų nelygybei Lietuvoje vertinimas

Nors 2011-2016 metų laikotarpiu NPD taikymas nepadėjo sumažinti pajamų nelygybės, tačiau tai padėjo sulėtinti pajamų nelygybės augimo tempus. 18 paveiksle pateiktame grafike matome, kokios būtų gyventojų vidutinės pajamos kvintiliuose, jeigu nebūtų taikytas NPD (kadangi Lietuvos statistikos departamento duomenų bazėje buvo pateikti duomenys apie tai, kokią dalį vidutinių gyventojų pajamų kvintiliuose sudaro pajamos, kurioms taikomas GPM, tik nuo 2014 metų, tai tolimesni skaičiavimai ir grafikai bus pateikti nuo 2014 metų).

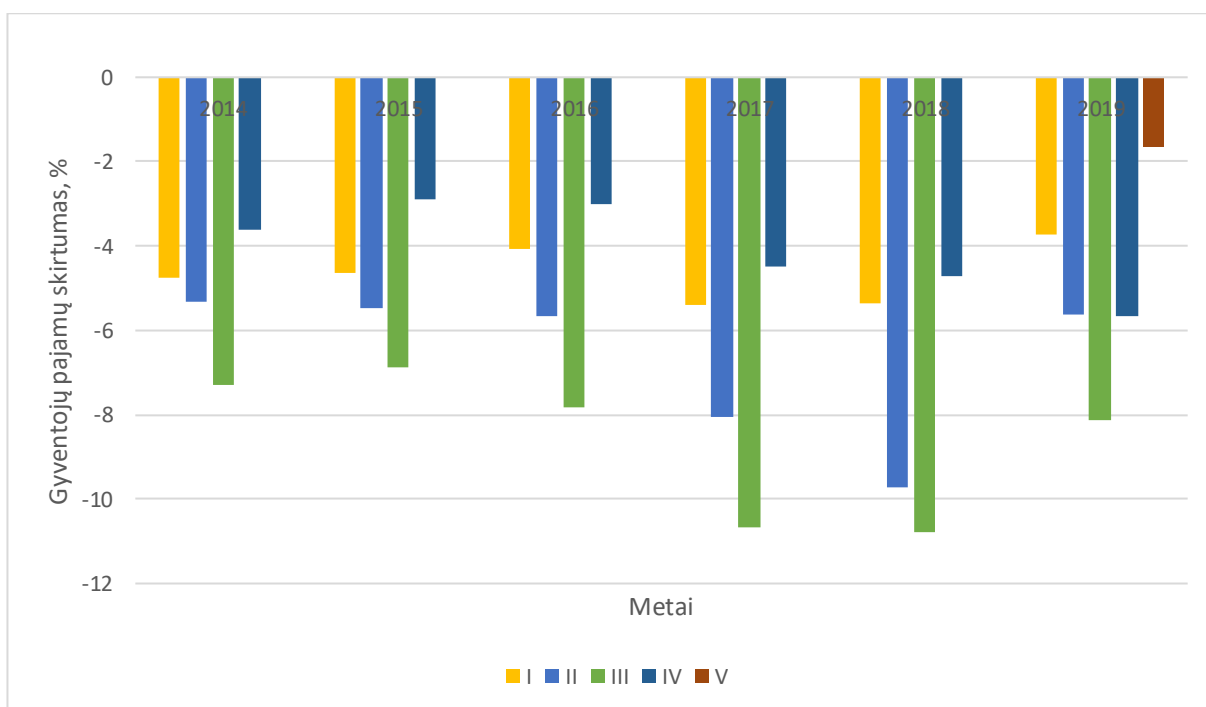
18 pav. Vidutinės gyventojų pajamos kvintiliuose 2014-2019 metais (perskaičiuotas pajamų mokesčiai į proporcinį 20%)

Atlikus pajamų mokesčio pakeitimo iš progresinio taikant NPD, į proporcinį, bandymą, galime matyti, kad NPD taikymas didelės įtakos pirmojo ir penkto kvintilio pajamų pokyčiui nepadarė (žr. 19 pav.). Didžiausias pokytis pastebimas trečiajame kvintilyje. Pritaikius 20% proporcinį GPM mokestį, šio kvintilio pajamų pokytis, lyginant su pajamų pokyčiu pritaikius NPD, skiriasi nuo 2,5% iki 5%.

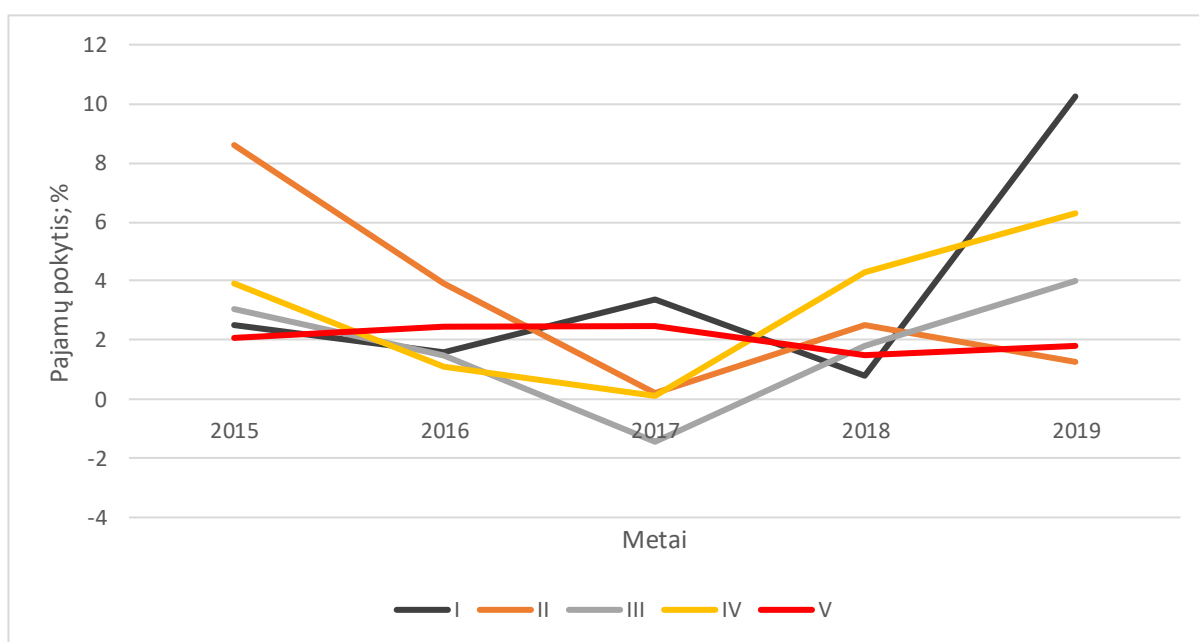
19 pav. Kasmetinis vidutinių gyventojų pajamų kvintiliuose kitimas 2015-2019 metais (perskaičiuotas pajamų mokestis į proporcinį 20%)

20 paveiksle pavaizduotame grafike pateiktas kiekvieno kvintilio pajamų pokytis eurais, pakeitus GPM tarifą.

20 pav. Gyventojų pajamų pokytis pakeitus gyventojų pajamų mokestį į proporcinį 20% (2014-2019 m.)

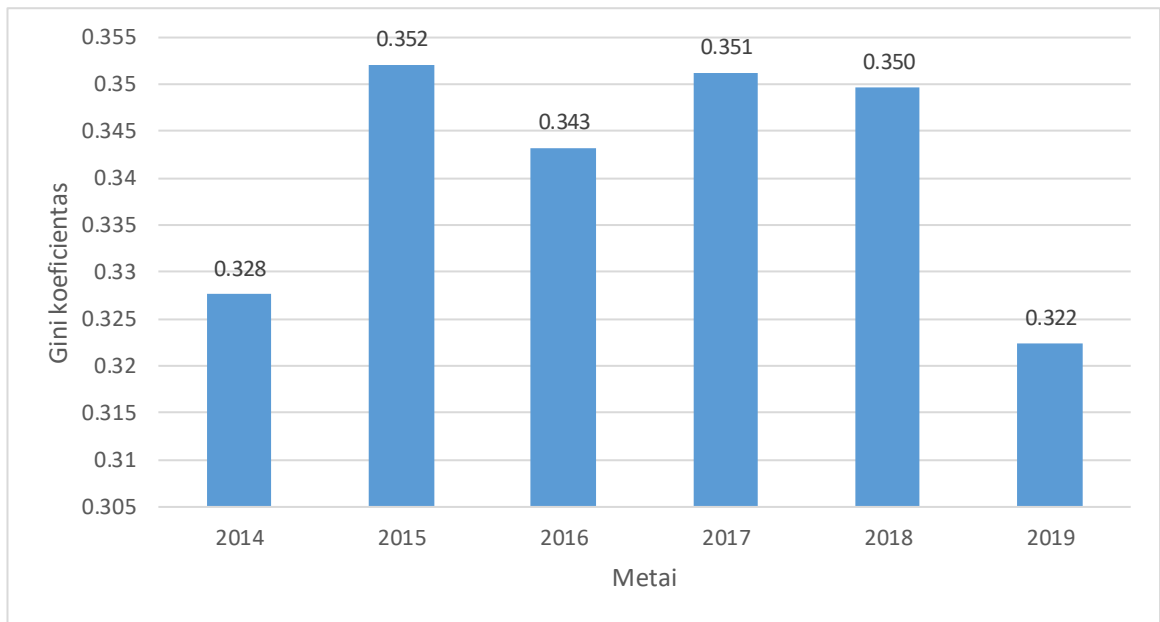
Iš grafiko galime daryti išvadą, jog NPD taikymas turi didžiausią įtaką vidurinių kvintilių (antrojo, trečiojo bei ketvirtojo) vidutinėms pajamoms. Akivaizdžiai didžiausią įtaką NPD taikymas daro trečiojo kvintilio gyventojams: 2017-2018 metais dėl NPD taikymo šio kvintilio gyventojų vidutinės pajamos buvo daugiau nei 10% didesnės, negu pajamos, kurias jie būtų gavę, jei būtų taikytas proporcinis 20% gyventojų pajamų mokesčio tarifas. Penktojo kvintilio vidutinės gyventojų pajamos dėl proporcinio GPM taikymo automatiškai nesikeičia, kadangi šio kvintilio vidutinės gyventojų pajamos viršija arba yra labai artimos maksimaliai NPD taikymo ribai, tačiau bendrai pajamos kvintilyje visada auga. Pirmojo kvintilio pajamos paauga nežymiai – apie 4%, tačiau, kaip ir penktojo kvintilio atveju, bendros vidutinės gyventojų pajamos auga daug greičiau. Čia susiduriame su situacija, kai vidutinės kvintilio pajamos auga gerokai labiau negu galėtume tikėtis iš to, kaip pasikeičia pajamos pakeitus GPM taikymą iš proporcinio į progresinį, kurį sukuria NPD. Taip nutinka dėl to, nes auga pajamų dydis gaunamas ne už darbą (žr. 21 pav.). Šias pajamas sudaro socialinės išmokos bei socialinės senatvės išmokos. Ši gyventojų pajamų dalis auga būtent dėl didinamų socialinių išmokų bei didinamų pensijų.

21 pav. Gyventojų pajamų, gaunamų ne už darbą, metinis pokytis kvintiliuose (2015-2019)

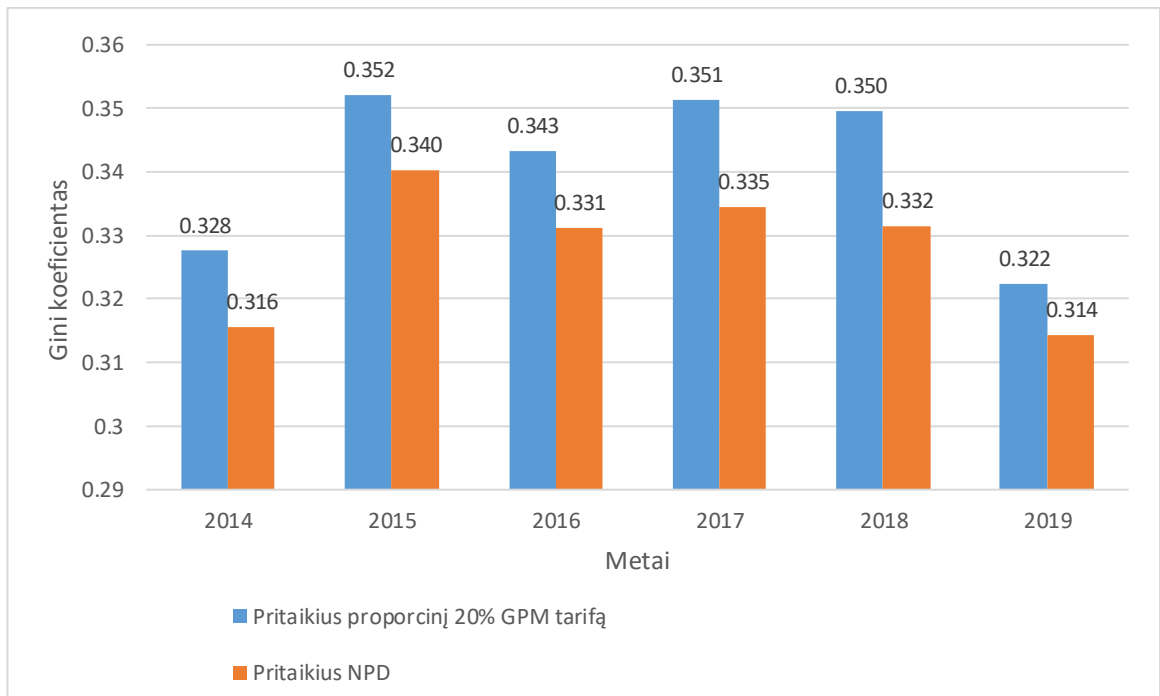
Kaip matome iš 21 paveiksle pateikto grafiko, gyventojų ne už darbą gaunamų pajamų augimo tempai didžiausi pastebimi būtent pirmame kvintilyje 2019 metais ir antrame kvintilyje 2015 metais.

Pažvelkime, kaip reaguoja pajamų nelygybės rodikliai, pakeitus gyventojų pajamų mokesčio taikymą. 22 paveiksle pateiktame grafike matome gini koeficiento reikšmes, kurios gautos pritaikius proporcinį gyventojų pajamų mokesčio tarifą lygų 20%. Gini koeficientas svyruoja 0,322 – 0,352 ribose, tačiau, kaip ir realiu atveju, Gini koeficiento lygis būtų 0,03-0,04 koeficiento dalimis didesnis.

22 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius proporcinį pajamų mokesčio tarifą 20% (2014-2019 m.)

Lyginant mokesčių sistemos sprendimus, tikslingiausia lyginti realius duomenis su apskaičiuotais pagal sukurtą modelį panaudojant tuos pačius realius duomenis. 23 paveiksle pateiktame Gini koeficientų palyginime matome, kad pritaikius proporcinį 20% mokesčio tarifą, Gini koeficientas visais atvejais augo. Skirtumai svyruoja nuo 0,008 – 0,018.

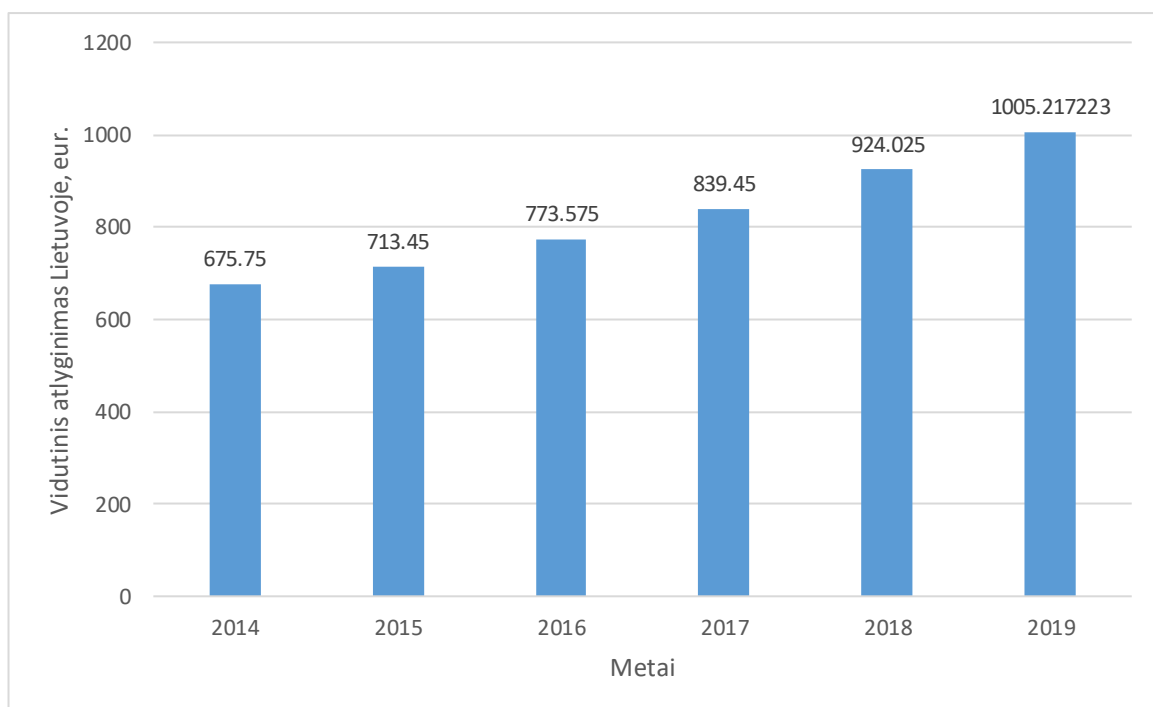
23 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius proporcinį pajamų mokesčio tarifą 20% ir taikant NPD (2014-2019 m.)

Toliau tyrime bus kuriami skirtingi Lietuvos mokesčių sistemos sprendimų modeliai, pagal kuriuos, Lietuvos Gini koeficientas 2019 metais priartėtų prie Europos Sąjungos vidurkio. Sprendimų poveikio analizei po kiekvieno sprendimo įvertinamos gyventojų pajamos kvintiliuose, jų pokytis lyginant su realiomis pajamomis gyventojų pajamomis kvintiliuose ir gini koeficiento pokyčiai.

Pirmasis modelis, kuris bus pritaikytas Lietuvos mokesčių sistemai – laiptuotas gyventojų pajamų mokesčio progresyvumas. Mokesčio tarifo pakopos sudaromos pagal kvintilius ir pagal atlyginimų vidurkį Lietuvoje.

1 sprendimas. Progresyvumo taikymas pagal vidutinio atlyginimo lygį Lietuvoje (žr. 24 pav.) į du apmokestinimo lygius.

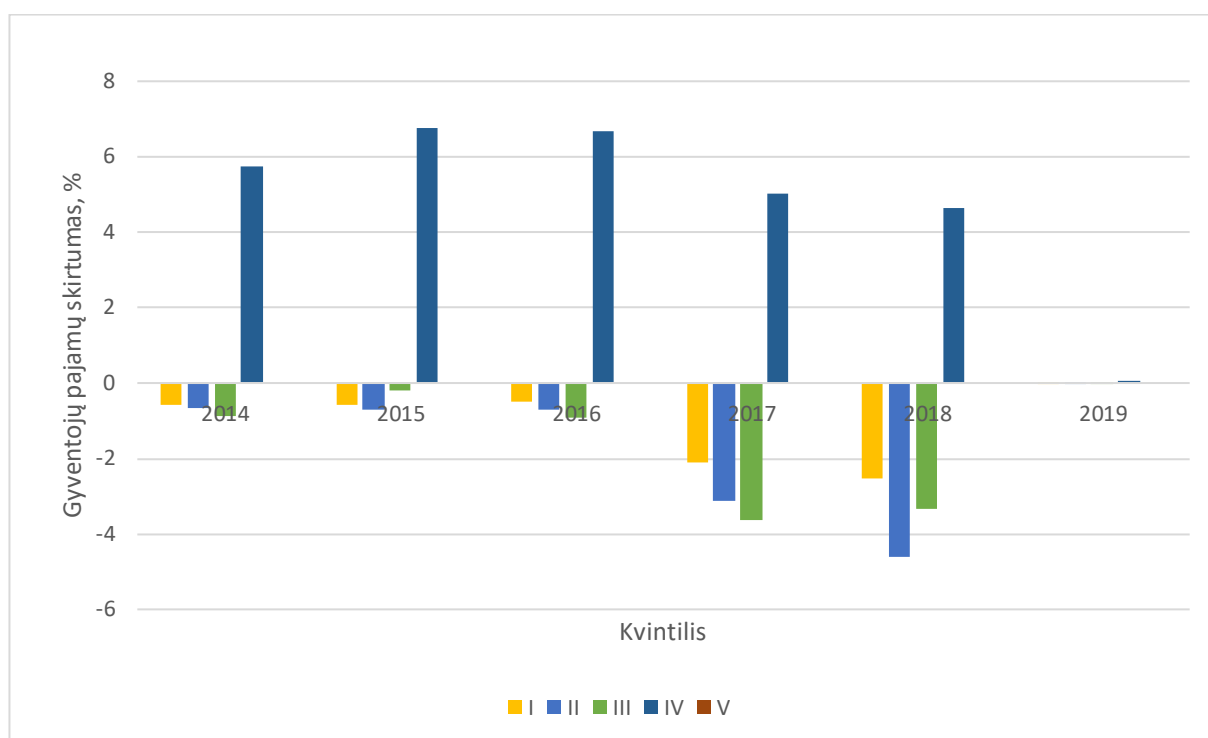
Europoje dažniausiai sutinkamas mokesčių progresyvumo taikymo pagrindas yra vidutinis atlyginimas šalyje. Remiantis šiuo rodikliu kiekvienoje šalyje stengiamasi sukurti atitinkamus procentinius lygmenis, kurie sukurtų efektyviausią progresyvumą. Elementariausias progresyvumo taikymo būdas, remiantis vidutiniu darbo užmokesčiu šalyje, yra dviejų lygmenų taikymas: pirmas lygmuo – mažiau už VDU, antras – daugiau už VDU. Tokiu principu ir pabandyta iširti, kokią įtaką gyventojų pajamoms ir pajamų nelygybei padaro tokio tipo progresyvumo taikymas, priskiriant tris skirtingas tarifų poras.

24 pav. Vidutinis atlyginimas Lietuvoje (2014-2019 m.)

1.1. Gyventojams gaunantiems atlyginimą mažesnę už VDU – 10% GPM tarifas, didesnę – 20%.

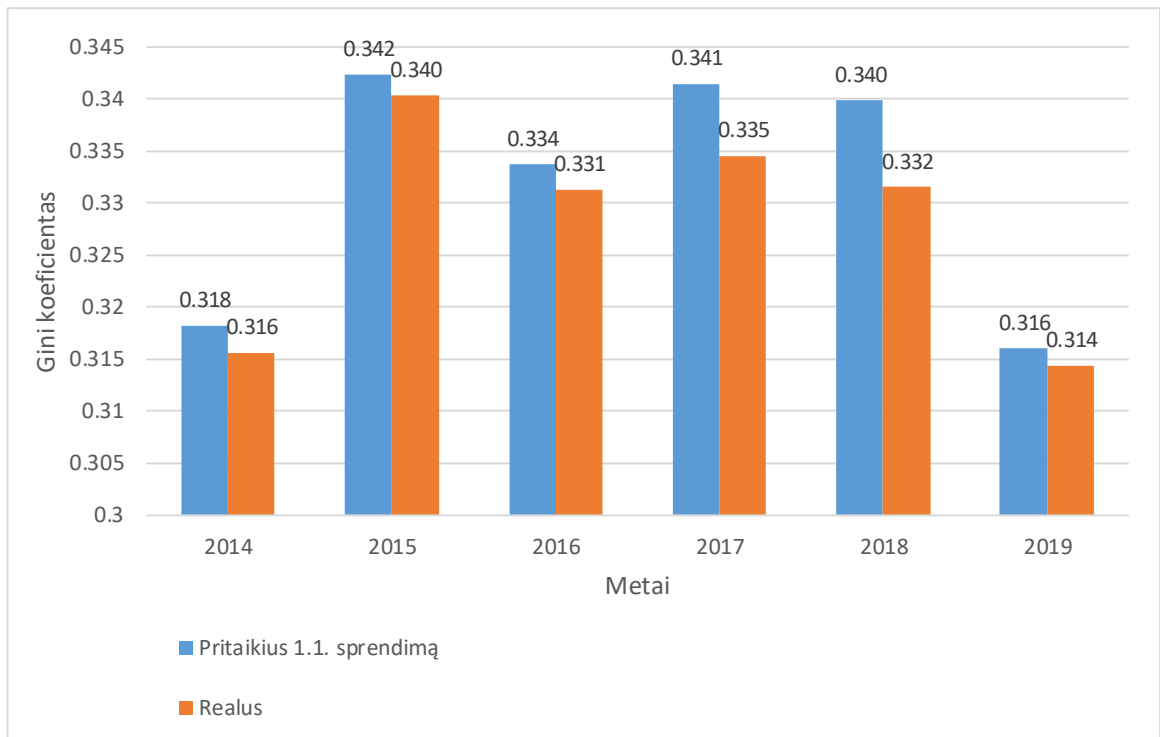

25 pav. Gyventojų pajamų pokytis pakeitus gyventojų pajamų mokestį pritaikius 1.1. sprendimą (2014-2019 m.)

25 paveiksle pavaizduotame grafike matome, kaip pasikeitė gyventojų pajamos kvintiliuose pritaikius 1.1. sprendimą lyginant su realiomis vidutinėmis gyventojų pajamomis. Kaip matome, kiekvienais metais, išskyrus 2019, pirmųjų trijų kvintilių vidutinės pajamos sumažėjo. Taip nutiko, kadangi NPD taikymas gyventojų pajamų mokestį šiuose vidurkiuose sumažindavo iki lygmens žemesnio už 10%. Jokių pasikeitimų nepastebime penktojo kvintilio gyventojų pajamų vidurkyje, kadangi visais metais penktojo kvintilio pajamos iš darbo užmokesčio viršydavo NPD taikymo ribą, ir joms buvo taikomas toks pat 20% tarifas. Didžiausias pasikeitimas išvelgiamas ketvirtajame kvintilyje. Šio kvintilio gyventojų pajamos pritaikius šį sprendimą paauga 4 – 6 procentais. Tokia situacija susidaro, kadangi ketvirtojo kvintilio gyventojų vidutinės pajamos iš darbo užmokesčio neviršija VDU, taigi joms taikomas 10% tarifas, o pritaikant NPD ketvirtojo kvintilio vidutinėms pajamoms gaunamoms iš darbo užmokesčio vidutinis tarifas gaunasi gerokai didesnis nei 10%.

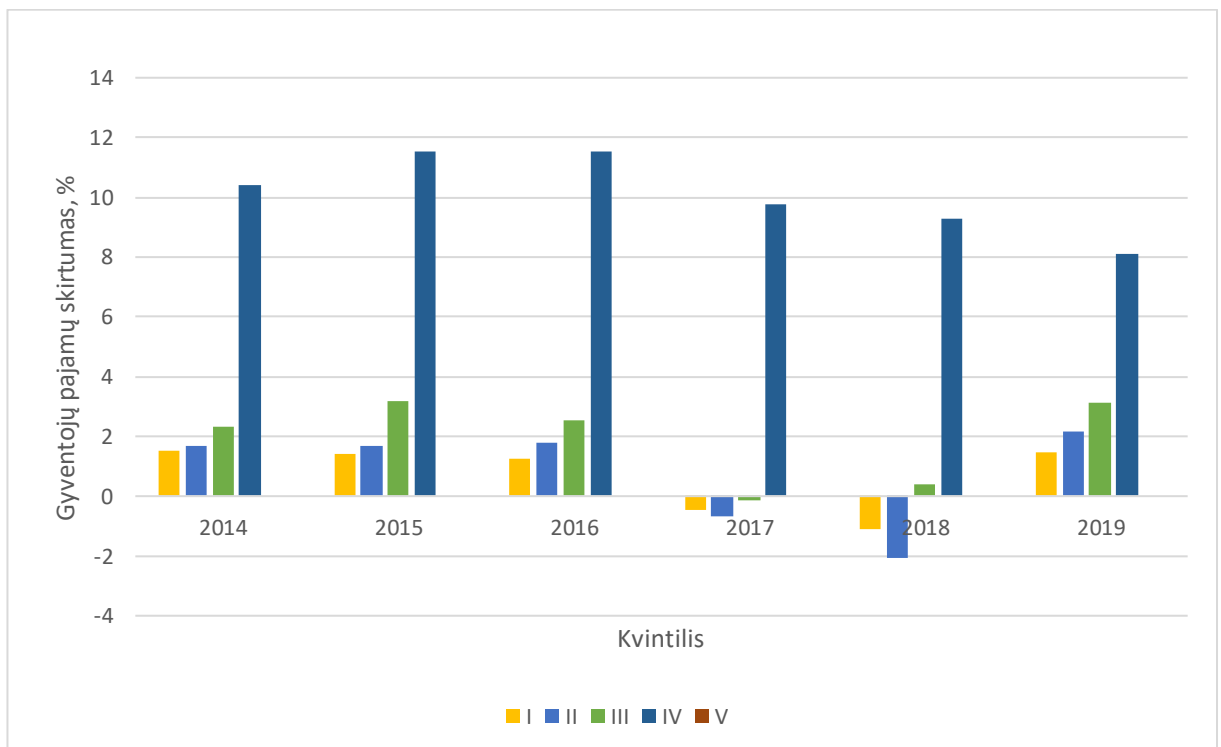
Situacijos, kai pirmo, antrojo ir trečiojo kvintilių pajamos mažėja, ketvirtojo – auga, o penktojo nekinta, pasekmės matomos 26 paveiksle pateiktame grafike. Kaip matome, gini koeficientas visais metais patiria augimą. Didžiausias Gini koeficiento skirtumas tarp apskaičiuoto pritaikius 1.1. sprendimą ir realaus, matomas tais metais, kai vidutinės gyventojų pajamos pirmuose trijuose kvintiliuose mažėjo labiausiai.

Galime daryti išvadą, jog šis sprendimas yra netinkamas Lietuvos mokesčių sistemai, kadangi jis ne tik nesumažina pajamų nelygybės šalyje, bet ir netgi padidina.

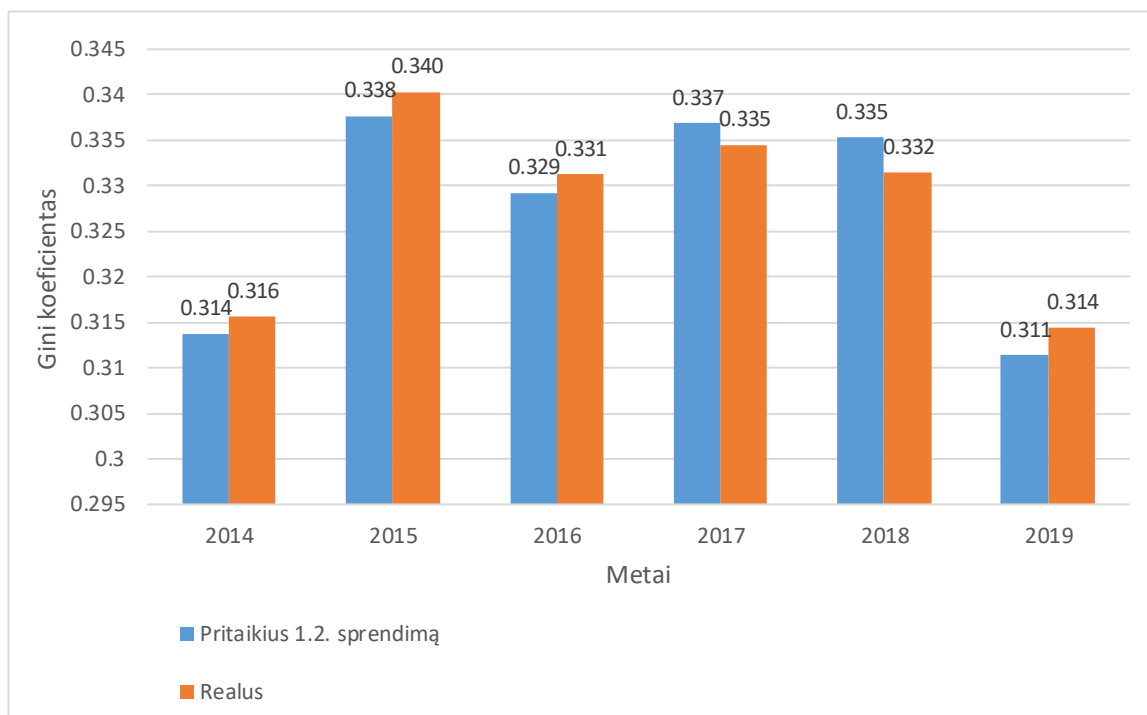
26 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius 1.1. sprendimą lyginant su realiu Gini koeficientu (2014-2019 m.)

1.2. Gyventojams gaunantiems atlyginimą mažesnę už VDU – 5% GPM tarifas, didesnę – 20%

27 pav. Gyventojų pajamų pokytis pakeitus gyventojų pajamų mokesčių pritaikius 1.2. sprendimą (2014-2019 m.)

Sekantis sprendimas sukurtas atsižvelgiant į tai, jog 1.1. sprendimo atveju pajamų nelygybės rodikliai augo dėl to, kadangi padidėjo GPM tarifas taikomas pirmųjų trijų kvintilių gyventojų gaunamoms vidutinėms pajamoms iš darbo. Pritaikius mažesnę - 5% tarifą, gyventojams, kurių pajamos gaunamos iš darbo yra mažesnės už vidutinį atlyginimą Lietuvoje, matome, kad pajamos visuose kvintiliuose paaugo, išskyrus penktajame, kuriame GPM tarifas išliko toks pat (žr. 27 pav.).

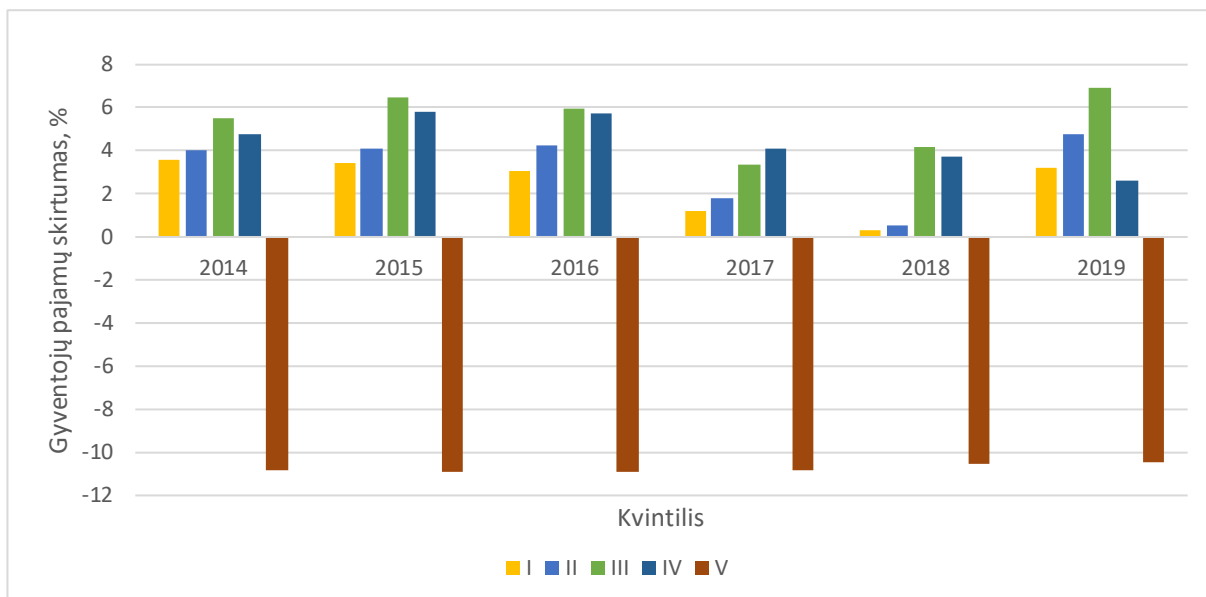

28 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius 1.2. sprendimą lyginant su realiu Gini koeficientu (2014-2019 m.)

Pirmųjų keturių kvintilių pakilusios vidutinės pajamos rodo, jog šis sprendimas yra efektyvesnis už realiai taikomą modelį, kalbant apie pajamų nelygybės mažinimą (žr. 28 pav.). Grafike matome, kaip 2014 – 2016 ir 2019 metais šis modelis veikia efektyviau, už realųjį, o 2017 – 2018 metais matome tendenciją, kad realus modelis su NPD taikymu yra efektyvesnis siekiant sumažinti pajamų nelygybę. Tokia situacija susidaro dėl to, kadangi 2017 ir 2018 metais taikyta NPD apskaičiavimo formulė minimalią GPM tarifo ribą (kuri taikoma I, II ir III kvintilių gyventojų pajamos iš darbo) nustato žemiau 5%. Dėl šios priežasties pritaikius 1.2. sprendimą, 2017 ir 2018 metais gyventojų pajamos pirmuose kvintiliuose sumažėjo.

Vėlgi, galime daryti išvadą, jog šis modelis nėra tinkamas mūsų tikslui pasiekti, kadangi jis ne tik nesumažina pajamų nelygybės rodiklio į mūsų pageidaujamą lygį, tačiau dviem atvejais iš tiriamų šešių, yra neefektyvesnis už realiai taikomą GPM tarifo apskaičiavimą pritaikant NPD.

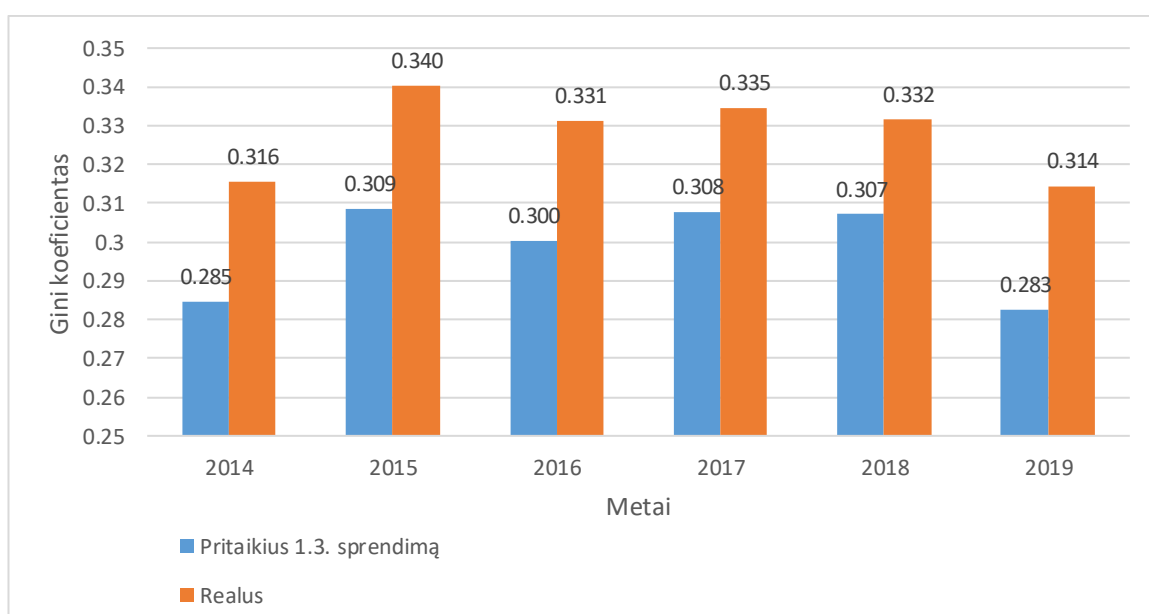
1.3. Prancūzijos pavyzdys. Gyventojams gaunantiems atlyginimą mažesnę už minimalų – pajamų mokestis netaikomas, didesnę už MMA, bet mažesnę už VDU – 11% GPM tarifas, didesnę už VDU – 30%.

29 pav. Gyventojų pajamų pokytis pakeitus gyventojų pajamų mokesčių pritaikius 1.3. sprendimą (2014-2019 m.)

Prancūzijoje Gini koeficientas svyruoja apie 0,3. Tai yra Europos vidurkis. Dėl šios priežasties pabandyta pritaikyti jų taikomą progresyvumo modelį Lietuvai. Taikant 1.3. sprendimą atsižvelgta į Lietuvos ir Prancūzijos atlyginimų skirtumus.

29 paveiksle pateiktame grafike matome, kad pritaikius Prancūzijos progresinių mokesčių modelį, pajamos kvintiliuose keitėsi drastiškai. Pirmiausia, didžiausias pokytis matomas penktajame kvintilyje. Kadangi šio kvintilio gyventojų pajamos gaunamos iš darbo viršija vidutinį darbo užmokesį šalyje, pritaikius didesnę GPM tarifą (vietoje 20%, pritaikytas 30%), matome, kad bendros šio kvintilio gyventojų pajamos sumažėjo kiek daugiau nei 10%. Skirtinga situacija matoma pirmuose keturiuose kvintiliuose. 1-3 kvintilių gyventojų pajamoms iš darbo pagal Prancūzijos mokesčių sistemos modelį netaikomas GPM, ketvirtajam taikomas 11% tarifas, tačiau visais keturiais atvejais išlieka bendra tendencija, kad toks GPM taikymas lemia augančias pajamas kiekvienais metais.

30 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius 1.3. sprendimą lyginant su realiu Gini koeficientu (2014-2019 m.)

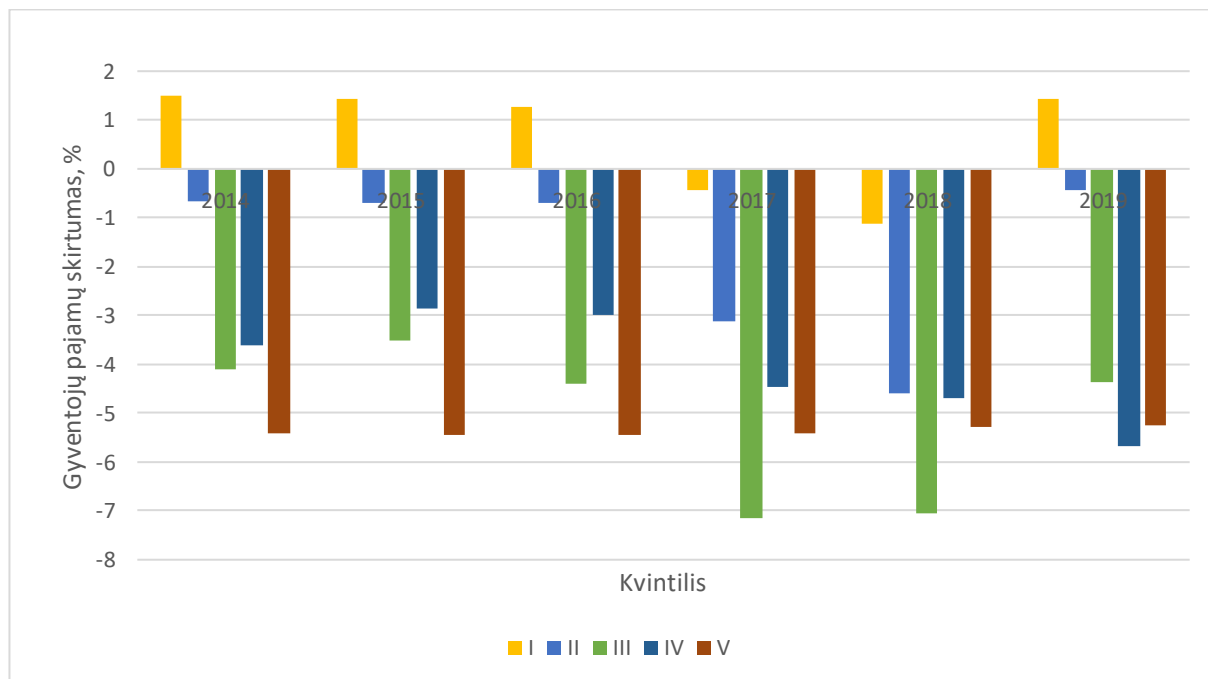
Akivaizdus pirmųjų kvintilių pajamų augimo ir penktojo kvintilio pajamų kritimo atspindys matomas 30 paveiksle pavaizduotame grafike. Kaip matome, Gini koeficientas kiekvienais metais ryškiai sumažėja. Sumažėjimas praktiškai kiekvienais metais siekia 0,031 koeficiento dalies.

Šis sprendimas yra pirmasis, kuriame pakeitėme didžiausias pajamas gaunančių gyventojų GPM mokesčio tarifą ir kaip matome, tai turėjo itin didelę įtaką pajamų nelygybės sumažėjimui. Iš to sekanti išvada – Prancūzijos progresinio GPM taikymo modelio perkėlimas į Lietuvos mokesčių sistemą daro teigiamą įtaką pajamų nelygybės mažinimui šalyje.

2 sprendimas. Pritaikomas eksperimentinis progresyvumas padidinant maksimalų pajamų mokesčio tarifą:

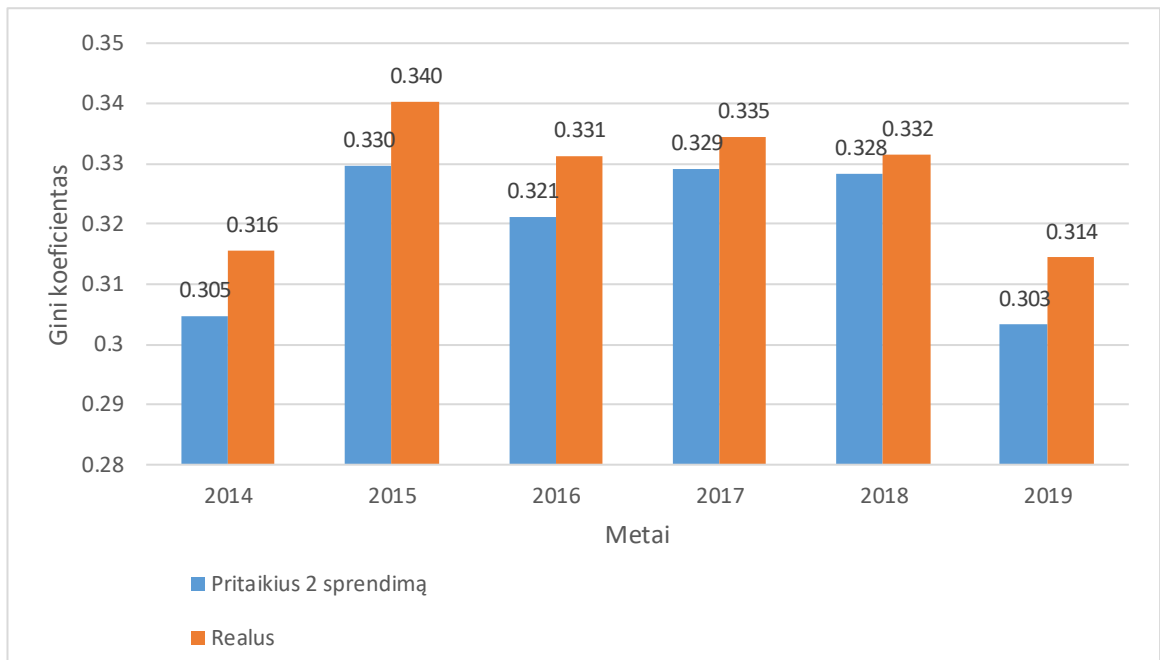
- I kvintilis – GPM = 5%;
- II kvintilis – GPM = 10%;
- III kvintilis – GPM = 15%;
- IV kvintilis – GPM = 20%;
- V kvintilis – GPM = 25%.

Šis modelis pasirinktas taikyti remiantis Jungtinių Amerikos Valstijų pavyzdžiu, kur gyventojų pajamos iš darbo apmokestinamos progresiniu federaliniu mokesčiu pagal tai, kuriam kvintiliui priskiriamas gyventojų gaunamas pajamų lygis. Tačiau šioje vietoje, buvo atmesti JAV GPM tarifai kvintiliams, kadangi JAV mokesčių sistema nėra sėkmingas mokesčių sistemos, nutaikytos į pajamų nelygybės mažinimą pavyzdys. JAV Gini koeficientas 2019 metais siekia bemaž 0,48. Dėl šios priežasties, pasirinktas standartinių tarifų modelis.

31 pav. Gyventojų pajamų pokytis pakeitus gyventojų pajamų mokestį pritaikius 2 sprendimą (2014-2019 m.)

Pritaikius laiptuotą standartinių tarifų priskyrimo kiekvienam kvintiliui atskirai sprendimą, matome, kad visų kvintilių pajamos sumažėjo išskyrus pirmojo 2014-2016 ir 2019 metais (žr. 31 pav.). Taip nutinka dėl jau anksčiau minėtos priežasties – mažesnio GPM tarifo negu realus. Visų kitų kvintilių atveju, GPM tarifas pritaikius NPD gaunasi mažesnis, negu pritaikius 2 sprendimą.

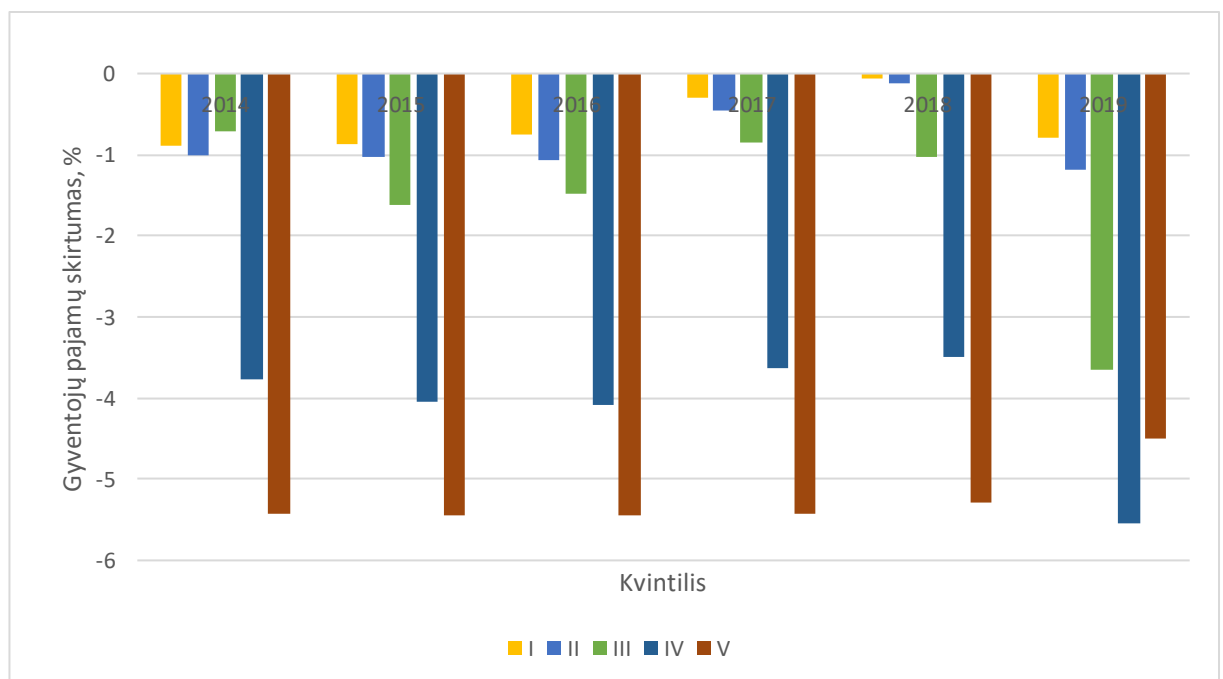

32 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius 2 sprendimą lyginant su realiu Gini koeficientu (2014-2019 m.)

Pirmojo kvintilio gyventojų vidutinių pajamų augimo bei kitų kvintilių gyventojų pajamų sumažėjimo pasekmės matomos 32 paveiksle pateiktame grafike. Iš šio grafiko galime matyti, jog Gini koeficientas pritaikius šį modelį šiek tiek sumažėja, tačiau sumažėjimas nėra labai reikšmingas – iki 0,011 koeficiento dalies. Išvada - sprendimas nėra pakankamai efektyvus.

Antrasis modelis – progresyvumą sukuriančio NPD apskaičiavimo formulių koregavimas taikant skirtingus sprendimus ir jų junginius:

3 sprendimas. Esamų NPD formulių taikymas padidinant maksimalų GPM tarifą iki 25%

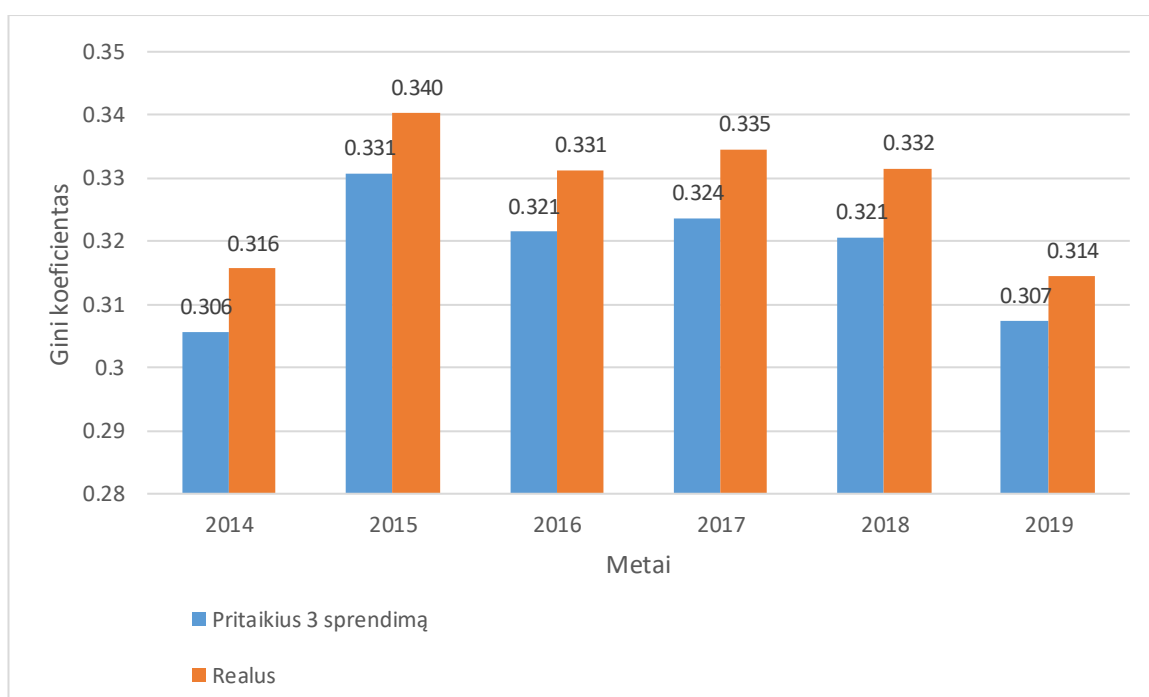

33 pav. Gyventojų pajamų pokytis pakeitus gyventojų pajamų mokestį pritaikius 3 sprendimą (2014-2019 m.)

Matant tai, jog GPM tarifo didinimas lėmė didžiausią teigiamą poveikį pajamų nelygybei, antrojo metodo pirmajam sprendimui (bendrai trečiajam) pritaikome būtent didesnę GPM tarifą ir tyrimą atliekame su realiai taikomomis NPD apskaičiavimo formulėmis.

Pirmieji rezultatai matomi 33 paveiksle rodo, kad GPM tarifo padidinimas sumažina visų kvintilių vidutines pajamas, tačiau pirmojo, antrojo bei trečiojo kvintilių – gana nežymiai (apie 1%). Penktojo kvintilio iš darbo gaunamoms pajamoms sumažėjus kiek daugiau nei 5%, bendrosios vidutinės šio kvintilio pajamos sumažėjo šiek tiek daugiau nei 5%.

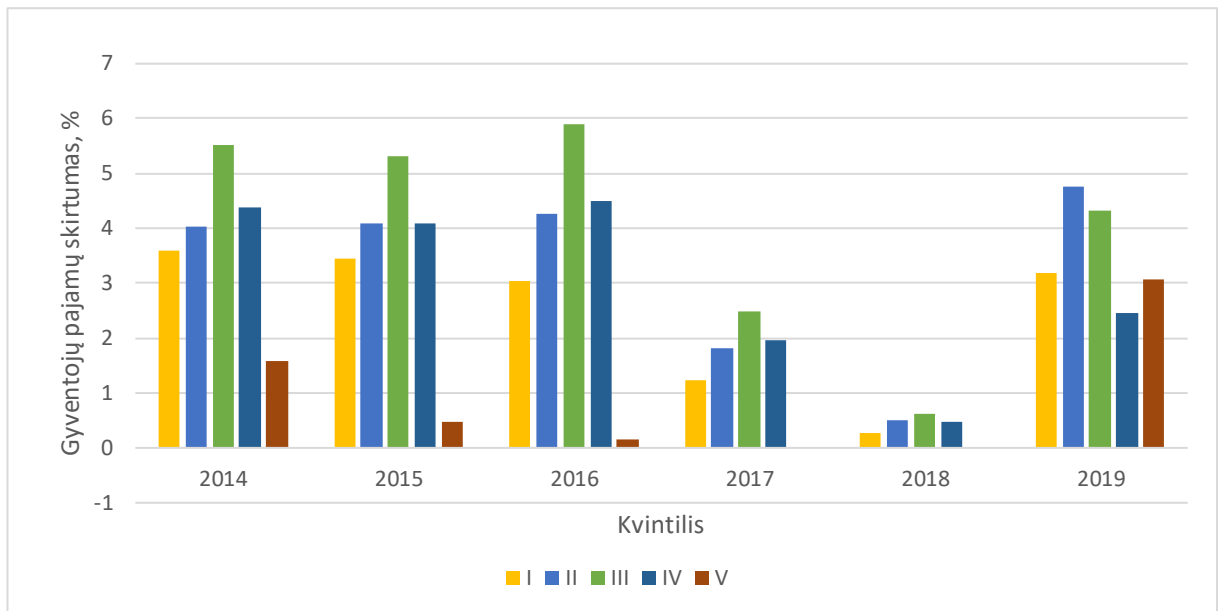
Padidėjusio GPM tarifo ir sumažėjusių gyventojų pajamų, ypač penktojo kvintilio, poveikis pajamų nelygybei gana nedidelis (žr. 34 pav.). Gini koeficiento pokytis siekia iki 0,011 koeficiento dalies. Kadangi šiam sprendimui pritaikyti buvo naudojamos realiai taikytos NPD apskaičiavimo formulės, Gini koeficiento pokyčiai kiekvienais metais yra gana panašūs tarp 3 sprendimo rezultatų ir realių Gini koeficiento verčių.

34 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius 3 sprendimą lyginant su realiu Gini koeficientu (2014-2019 m.)

4 sprendimas. Neapmokestinamojo pajamų dydžio formulėje sulygtinti maksimalų NPD (bazinį) su MMA

Norint iš kitos pusės pažvelgti į pajamų nelygybės mažinimą – vietoje gyventojų sumokamų mokesčių didinimo pabandyta pereiti prie visų kvintilių gyventojų vidutinių pajamų didinimo. Toks sprendimas įgyvendintas padidinus maksimalaus NPD dydį iki minimalaus mėnesinio atlyginimo lygio. Kiekvienais metais taikomoje NPD apskaičiavimo formulėje bazinis NPD buvo pakeistas į MMA.

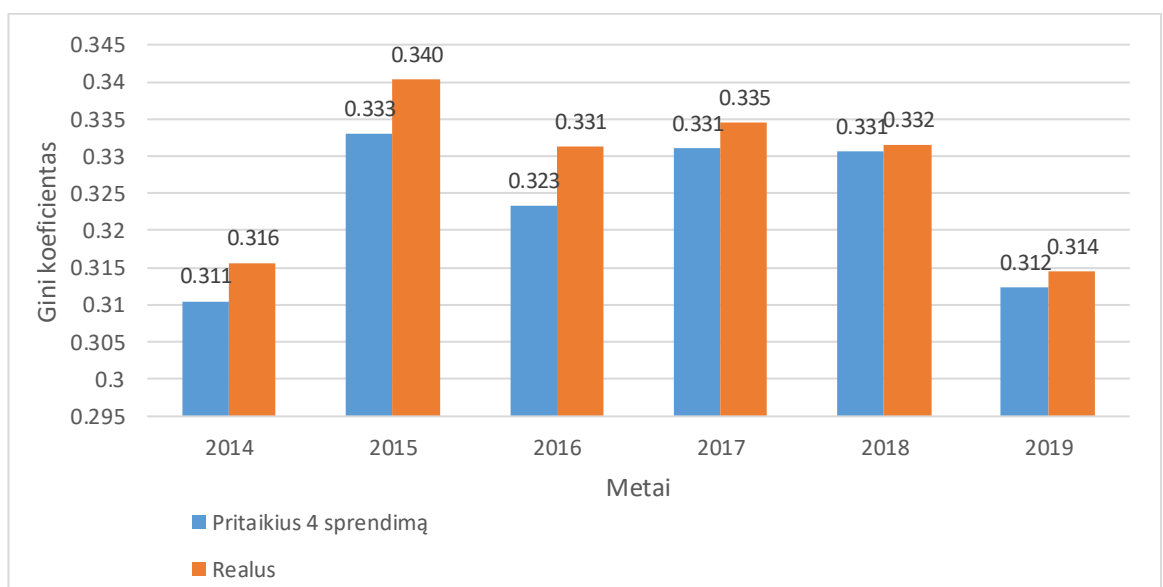

35 pav. Gyventojų pajamų pokytis pakeitus gyventojų pajamų mokestį pritaikius 4 sprendimą (2014-2019 m.)

4 sprendimo poveikis gyventojų pajamoms matomas 35 paveiksle pateiktame grafike. Kaip ir tikėtasi visų kvintilių gyventojų vidutinės pajamos paaužo. Didžiausias pajamų augimas matomas trečiajame kvintilyje. Tokia situacija susidaro dėl to, nes vidutinės kvintilio pajamos už darbą yra apmokestinamos 0% tarifu, o tai yra kur kas mažiau negu realus šio kvintilio gyventojų pajamų už darbą apmokestinimo vidurkis. 5 kvintilio pajamos augo mažiausiai.

Pajamų nelygybės reakcija į 4 mokesčių sistemos sprendimą pateikta 36 paveiksle pateiktame grafike. 2017-2019 metais šis poveikis neviršija 0,002 koeficiento dalies. Tokia situacija susiformavo, kadangi remiantis NPD apskaičiavimo formulėmis gyventojų vidutinės pajamos paaužo gana nežymiai lyginant su 2014-2016 metų laikotarpiu.

Šio sprendimo išvada – neefektyvus pritaikyti Lietuvos mokesčių sistemai nukreiptai į pajamų nelygybės mažinimą. Reikalinga modifikacija.

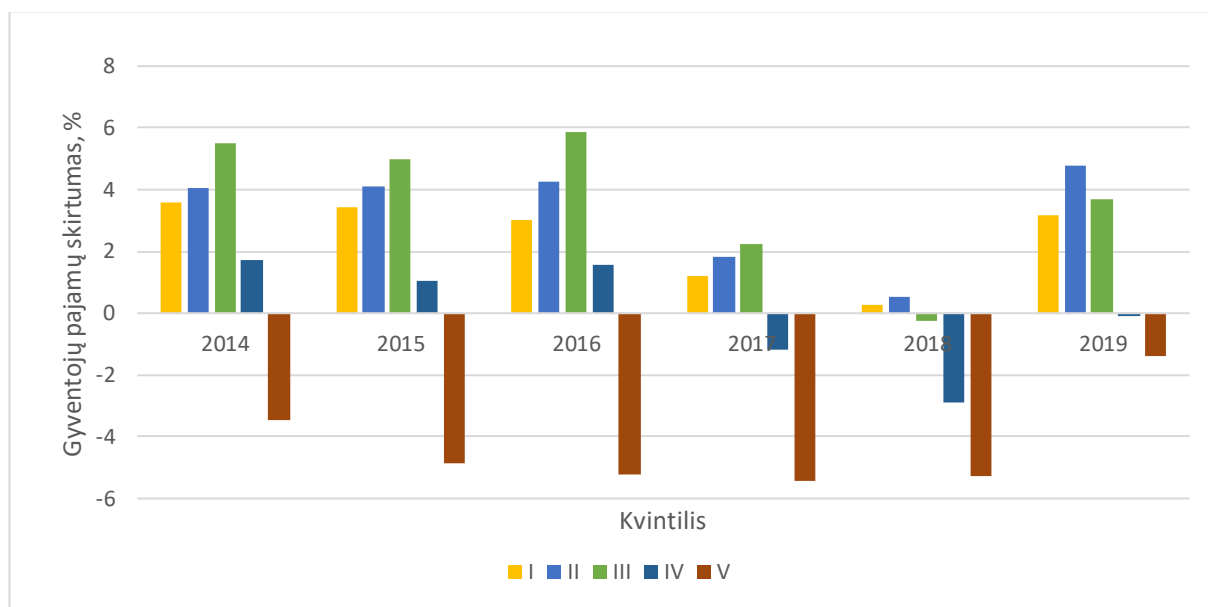
36 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius 4 sprendimą lyginant su realiu Gini koeficientu (2014-2019 m.)

5-6 sprendimai. Apjungti padidintą mokesčio tarifą ir NPD sulyginimą su MMA. (Maksimalus GPM tarifas 5 sprendimo atveju - 25%, 6 sprendimo atveju - 30%).

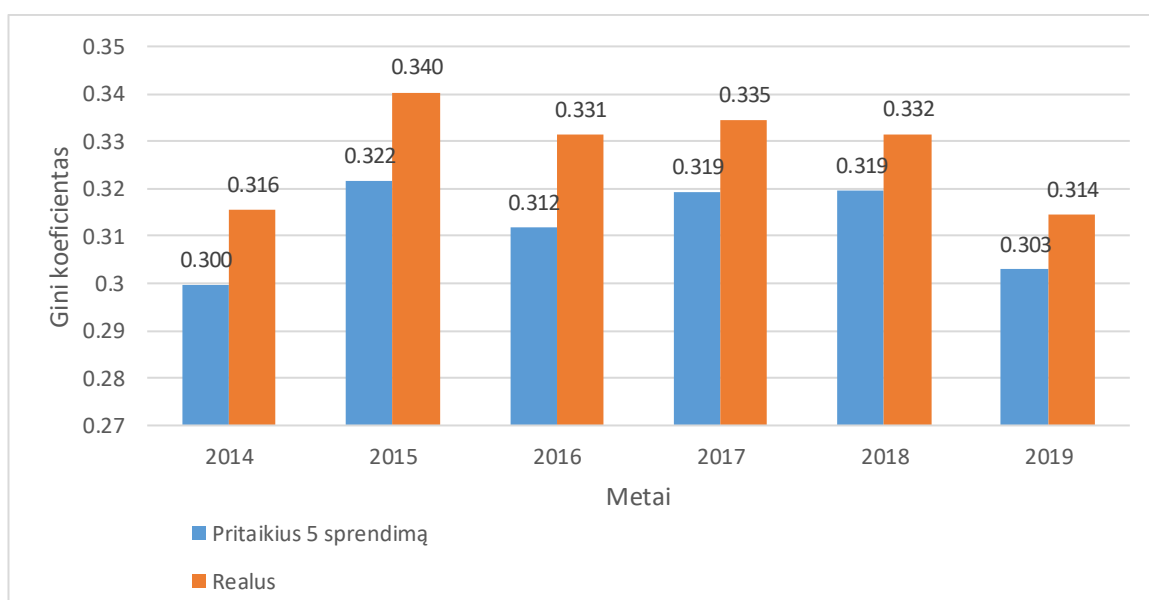
Galutinis sprendimas tyrimui – 3 ir 4 sprendimų apjungimas ir pritaikymas Lietuvos mokesčių sistemai. Šį sprendimą paanalizuoti buvo nuspręsta pamačius, jog ankstesnių dviejų sprendimų atveju pajamų nelygė šalyje sumažėja, tačiau nereikšmingai.

Pritaikius 5 sprendimą, iš kart gautas pajamų augimas pirmuose kvintiliuose ir kritimas paskutiniame (žr. 37 pav.). Dėl šios priežasties galime daryti išvadą, jog tai sumažina pajamų nelygę.

37 pav. Gyventojų pajamų pokytis pakeitus gyventojų pajamų mokestį pritaikius 5 sprendimą (2014-2019 m.)

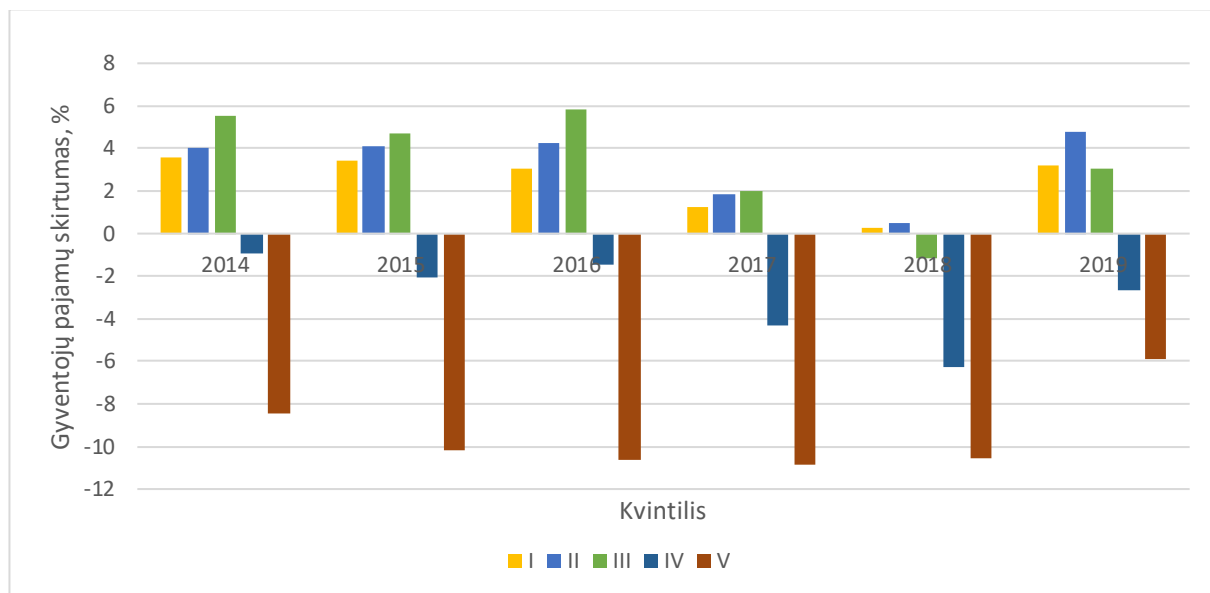
Šį faktą patvirtina Gini koeficiento skaičiavimo rezultatai parodantys, kad koeficientas sumažėja beveik 0,02 koeficiento dalies, tačiau toks rezultatas yra šiek tiek blogesnis lyginant su Prancūzijos progresinių mokesčių modeliu (žr. 38 pav.).

38 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius 5 sprendimą lyginant su realiu Gini koeficientu (2014-2019 m.)

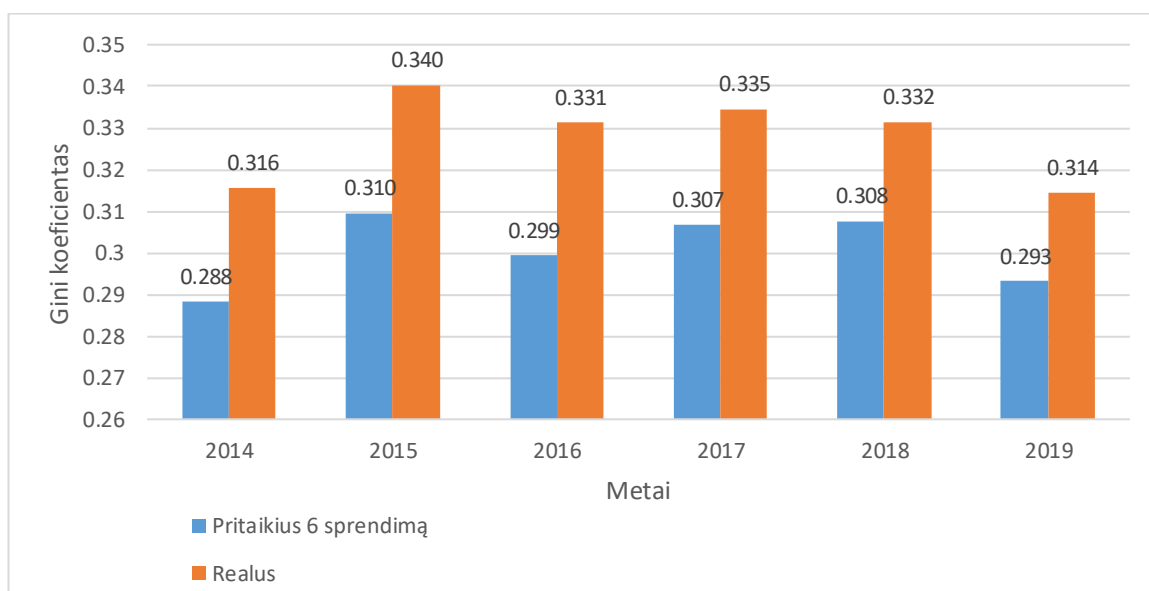
Siekiant dar labiau pagerinti pajamų nelygybės situaciją Lietuvoje pasitelkiant mokesčių sistemą, pabandyta dar šiek tiek padidinti maksimalų GPM tarifą (iki 30%) ir pritaikyti tam pačiam modeliui, kuris pritaikytas 5 sprendime.

30% GPM tarifas lemia dar didesnę pajamų sumažėjimą ketvirtame ir penktame kvintiliuose. Penktojo kvintilio pajamos sumažėja netgi daugiau nei 10% (žr. 39 pav.) ir tuo pačiu pirmųjų kvintilių pajamos patyrė tokį patį augimą kaip ir 5 sprendimo atveju.

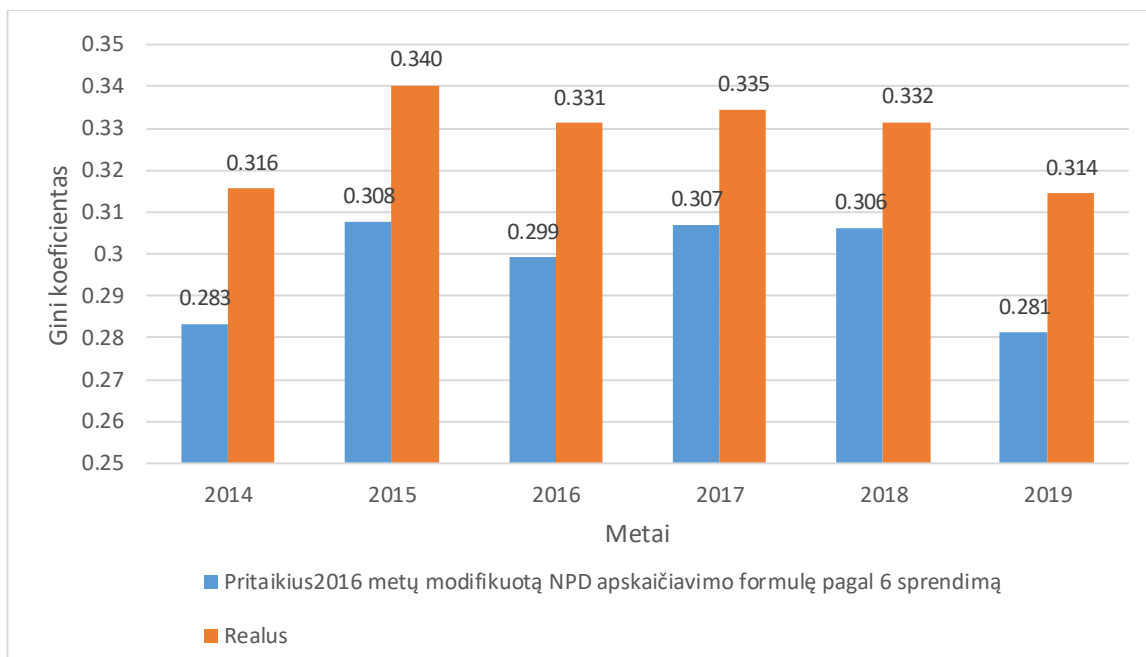
39 pav. Gyventojų pajamų pokytis pakeitus gyventojų pajamų mokesčių pritaikius 6 sprendimą (2014-2019 m.)

40 paveiksle pateiktame grafike matome kad pajamų nelygybės rodikliai krenta drastiškai. Didžiausias kontrastas matomas 2016 metais, Gini koeficientas sumažėja net 0,032 koeficiento dalies ir tai reiškia, kad šis sprendimas turi didžiausią įtaką iš visų modeliuotų sprendimų pajamų nelygybei. 2016 metų modifikuota NPD apskaičiavimo formulė pagal 6 sprendimą yra tinkamiausia taikyti Lietuvos mokesčių sistemoje nukreiptoje į pajamų nelygybės mažinimą.

40 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius 6 sprendimą lyginant su realiu Gini koeficientu (2014-2019 m.)

Galiausiai, ištirta, kaip pasikeistų pajamų nelygybės rodikliai kiekvienais analizuojamais metais, jeigu kiekvienais metais būtų pritaikyta 2016 modifikuota NPD apskaičiavimo formulė pagal 6 sprendimą (žr. 41 pav.).

41 pav. Gini koeficientas Lietuvoje pritaikius 2016 metų modifikuotą NPD apskaičiavimo formulę pagal 6 sprendimą lyginant su realiu Gini koeficientu (2014-2019 m.)

Kaip matome iš 41 paveiksle pateikto Gini koeficiento grafiko, pajamų nelygybė sumažėja dar labiau pritaikius 2016 metų modifikuotą NPD apskaičiavimo formulę pagal 6 sprendimą. 2019 šis sumažėjimas siekia net 0,033 koeficiento dalis ir tai leidžia daryti išvadą, jog šis mokestinis sprendimas yra efektyviausias siekiant sumažinti pajamų nelygybę šalyje iš visų išbandytų sprendimų.

Tyrimo rezultatai:

- Lietuvoje taikoma neapmokestinamojo pajamų dydžio lengvata sukuria gyventojų pajamų mokesčio progresyvumą;
- NPD taikymas Lietuvos mokesčių sistemoje mažina pajamų nelygybę šalyje, lyginant su plokščiu proporciniu gyventojų pajamų mokesčio tarifu;
- tiek pakopinis (laiptuotas) progresyvumas, tiek progresyvumas suformuojamas pajamų mokesčių apskaičiuojant pagal formulę, nedaro reikšmingos įtakos pajamų nelygybei, jeigu nėra didinamas maksimalus gyventojų pajamų mokesčio tarifas;
- efektyviausias mokesčių sistemos sprendimas, nutaikytas į pajamų nelygybės mažinimą yra realios NPD formulės koregavimas didinant bazinį NPD dydį bei GPM tarifą;
- sėkmingiausias mokesčių sprendimas Lietuvai - 2016 metais taikytos NPD apskaičiavimo formulės modifikavimas padidinant bazinį NPD iki minimalaus atlyginimo lygio bei padidinus GPM tarifą iki 30 % (6 sprendimas);
- pritaikius 6 sprendimą, gauti rezultatai parodė, kad 2019 metais Gini koeficientas būtų sumažėjęs 0,033 koeficiento dalies. Atsižvelgiant į tai, kad koeficientai buvo paskaičiuoti pagal EU-SILC ir ECHP apklausų duomenis, turime atkreipti dėmesį ir į tai, kad Lietuvos statistikos departamente pateikti Gini koeficientų duomenys šiek tiek skyrėsi (2019 metų

rodikliai skyrėsi 0,04). Su sąlyga, kad Gini koeficientų skirtumas tarp realaus ir apskaičiuoto susidarė ne dėl gyventojų pajamų mokesčių skirtumo, jį galime pridėti prie 6 sprendime gauto rezultato. Tokiu atveju gauname Gini koeficientą gauname lygų 0,321;

- nors sėkmingiausias mokesčių sistemos sprendimas tarsi ir neatnešė norimo rezultato – Europos Sąjungos vidurkio, tačiau turime suprasti, kad tolimesnis pajamų mokesčio tarifo didinimas galėtų iššaukti kitas, galimai didesnes, problemas Lietuvos ekonomikai;
- tyrime įvertinta tik tai, kaip į mokesčių sistemos sprendimus reaguoja pajamų nelygybė Lietuvoje. Norint pritaikyti šiuos sprendimus realiai praktikoje, privaloma atlikti šių sprendimų galimo poveikio šalies ekonomikai detalią analizę, kadangi teigiamą įtaką pajamų nelygybei darantys sprendimai gali daryti priešingą poveikį kitiems šalies ekonomikos rodikliams.

Išvados

- 1) Atlikus pajamų nelygybės problemos analizę, išsiaiškinta, kad pajamų nelygybės rodikliai Lietuvoje 2011-2017 metų laikotarpiu augo ir nors vėlesniais metais rodikliai mažėjo, tačiau skirtumai, lyginant su kitomis Europos Sąjungos šalimis išliko gana dideli. Analizuojant mokesčių sistemos problematiką, pastebėta, kad pagrindiniai iššūkiai kyla bandant sukurti efektyvią mokesčių sistemą. Didžiausia problema susijusi su šalies mokesčių sistema yra jos sudėtingumas. Iš mokesčių sistemos sudėtingumo seka ir kitos problemos tokios, kaip mokesčių sistemos pakeitimų neišdiskutuotumas ar priėmimo neefektyvumas. Galiausiai išanalizavus pajamų nelygybės priklausomybės nuo mokesčių sistemos sprendimų problemas analizę suformuota pagrindinė problema Lietuvoje – tai, jog dažniausiu atveju pajamų nelygybė Lietuvoje yra koreguojama per išmokų, bet ne mokesčių politiką.
- 2) Pajamų nelygybės priklausomybės nuo mokesčių sistemos teorinių sprendimų analizės metu apžvelgti ir išanalizuoti pajamų nelygybės, mokesčių sistemos bei mokesčių sistemos poveikio pajamų nelygybei teoriniai aspektai. Atlikus mokslinės literatūros, susijusios su pajamų nelygybės teoriniais sprendimais, analizę, galima teigti, kad pajamų nelygybę sukeliančius veiksnius galime sugrupuoti į ekonominius, socialinius-demografinius bei psichologinius. Na, o ją pajamų nelygybę sukeliančius veiksnius galime sugrupuoti į globalaus masto (rasė, lytis, technologijų plėtra ir t.t.) ir individo lygmens (psichologinės ar fizinės savybės.). Mokslinėje literatūroje ir statistikoje dažniausiai sutinkamas ir lengviausiai interpretuojamas pajamų nelygybės rodiklis – Gini koeficientas. Išanalizavus mokslinę literatūrą susijusią su mokesčių sistema, susistemintos ir apžvelgtos mokesčių funkcijos, mokesčių reikšmė valstybei. Iš techninės pusės pateiktas ir išanalizuotas mokesčių turinys bei klasifikacija. Galiausiai išanalizuoti mokslinėje literatūroje išskiriami apmokestinimo principai. Ryšio tarp pajamų nelygybės ir mokesčių sistemos Lietuvoje literatūros analizėje išsiaiškinta, kad mokesčiai ar lengvatos darantys tiesioginę įtaką pajamų nelygybei Lietuvoje yra gyventojų pajamų mokestis bei neapmokestinamųjų pajamų dydis. Šie du rodikliai ir buvo pasirinkti tolimesniame tyrime.
- 3) Atlikus mokesčių sistemos sprendimų modeliavimą bei vertinimą buvo pastebėta, kad mokesčių sistema turi tiesioginę įtaką pajamų nelygybei. Vien NPD taikymas pajamų nelygybės rodiklį (Gini koeficientą) sumažina iki 5%. Sprendimų susijusių su tiesiogiai taikomu gyventojų pajamų mokesčio progresyvumu vertinimas parodė, jog nepadidinus GPM tarifo, sumažinti pajamų nelygybę yra praktiškai neįmanoma ir nors su tam tikrais sprendimais pajamų nelygybės rodikliai sumažėja, tačiau sumažėjimas nereikšmingas. Tyrimo metu sukurtas efektyviausias mokesčių sistemos, nukreiptos į pajamų nelygybės mažinimą Lietuvoje, sprendimas yra realiai naudojamų NPD formuliu modifikavimas didinant bazinį NPD iki minimalaus mėnesinio atlyginimo dydžio ir didinant standartinį GPM tarifą. Norint įvertinti ekonominį šio sprendimo efektyvumą reikalingas tolimesnis tyrimas apie tai, kokią poveikį padarytų šis pakeitimas kitoms šalies ekonomikos sritims ar problemoms tokioms, kaip šešėlis ar nedarbas.

Literatūros sąrašas

1. A. Laurinavičius (2011). Pajamų nelygybė ir progresiniai mokesčiai. Prieiga per internetą: https://sekunde.lt/leidinys/old_turinys/pajamu-nelygybe-ir-progresiniai-mokesciai/
2. A. Lymer, J. Hasseldine (2002). Introduction to Taxation in an International Context. Prieiga per internetą: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4615-1071-0_1
3. Axelle Ferriere (2014). Sovereign Default, Inequality, and Progressive Taxation. Prieiga per internetą: http://www.eief.it/files/2015/02/02-jmp_ferriere.pdf
4. Balázs Égert (2013). France's weak economic performance: Sick of taxation? Prieiga per internetą: <https://voxeu.org/article/france-s-weak-economic-performance-sick-taxation>
5. Carl M. Kopp (2020). Income inequality. Prieiga per internetą: <https://www.investopedia.com/terms/i/income-inequality.asp#:~:text=Income%20inequality%20is%20how%20unevenly,the%20uneven%20distribution%20of%20wealth.>
6. D. Ruškytė, A. V. Rutkauskas, V. Navickas (2012). Mokesčių ir darbo rinkos sąveika : monografija. Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/96657>
7. David Floyd (2019). Measuring Inequality: Forget Gini, Go With the Palma Ratio Instead. Prieiga per internetą: <https://www.investopedia.com/news/measuring-inequality-forget-gini-go-palma/>
8. E. Buškevičiūtė (2007). Mokesčių sistema. Kaunas: Technologija.
9. EUROPEAN COMMUNITY HOUSEHOLD PANEL (ECHP). Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-community-household-panel>
10. EUROPEAN UNION STATISTICS ON INCOME AND LIVING CONDITIONS (EU-SILC). Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-income-and-living-conditions>
11. Eurostat (2018). Skurdžių pajamų statistika. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Income_poverty_statistics/lt
12. G. Užubalis (2012). Mokesčiai demokratinėje valstybėje. Prieiga per internetą: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:g0bHk_1qhdoJ:https://www.journals.vu.lt/teise/article/download/141/109/+&cd=3&hl=en&ct=clnk&gl=lt
13. Gina Marija Pajuodienė, Algis Šileika (2001). Lietuvos gyventojų socialiniai sluoksniai (59-80). Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/uploads/documents/docs/publications/pajuodiene.pdf>
  - a. https://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/studiju/pajamu_nelygybes_poveikis_EL_knyga.pdf
14. Ieva Valeškaitė (2020). Taisyklės keičiantis virusas – „leiskite veikti“. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/ieva-valeskaite-taisykles-keiciantis-virusas-leiskite-veikti-18-1296856>
15. Inga Blažienė, Rasa Zabaliauskaitė (2011). Socialinė raida ir politika (p. 94 - 111). Prieiga per internetą: https://lsc.lt/download/2011_SOCIALINE_RAIDA_IR_POLITIKA_visas.pdf
16. Inga Blažienė, Rasa Zabaliauskaitė (2012). Verslas: Teorija ir praktika (p. 107 - 115). Prieiga per internetą: <https://journals.vgtu.lt/index.php/BTP/article/download/8634/7504/>
17. Inga Koncevičienė, Martynas Priovelis (2012). Lietuvos mokesčių sistemos efektyvumo vertinimas. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367188598419/J.04~2012~1367188598419.pdf>

18. J. Savickienė, A. Slavickienė (2013). ASSESSMENT OF THE PRINCIPLES OF FAMILYHOLDING TAXATION. Prieiga per internetą: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:sSD6dUyTD_MJ:https://www3.muni.eu/ojs/intellectual-economics/article/download/349/344+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=lt
19. J. Slemrod, C. Gillitzer (2014). Tax systems. Prieiga per internetą: https://www.jstor.org/stable/44014531?seq=1#metadata_info_tab_contents
20. Jakob de Haan, Jan-Egbert Strum (2017). European Journal of Political Economy (171-195). Prieiga per internetą: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0176268017301490?casa_token=Um_nb27D4QAAAAA:uyi4q4HntKkd-9ZJ9yk_Ku6nKmRz9eoe0dF3CE0ZpOuw8QhUmM28U2_9F6OKtg013IkElAAaU70
21. John A. Powell (2016). Six policies to reduce economic inequality. Prieiga per internetą: <https://belonging.berkeley.edu/six-policies-reduce-economic-inequality>
22. Jonas Čiulevičius, Vida Čiulevičienė (2006). LIETUVOS GYVENTOJŲ EKONOMINĖ NELYGYBĖ IR JOS ĮVERTINIMO TOBULINIMAS (p. 49 - 55).
23. Laura Diliuvienė, Zita Tamašauskienė (2019). Socialiniai tyrimai / Social Research. Vol. 42, (74-84). Prieiga per internetą: <https://journals.su.lt/socialiniai-tyrimai/article/view/274>
24. Lietuvos Laisvosios Rinkos Institutas (2019). PROGRESSIVE TAXES & INEQUALITY. Prieiga per internetą: <https://www.llri.lt/wp-content/uploads/2019/01/Progressive-Taxes-and-Inequality.pdf>
25. Lietuvos Respublikos finansų ministerija. Pagrindiniai mokesčiai. Prieiga per internetą: <https://finmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/mokesciai/pagrindiniai-mokesciai>
26. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2020). SKURDO IR NELYGYBĖS PROGNOZĖS 2018-2020 m. Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/Trumprastis_Skurdas_nelygybe2020covid_platinimui.pdf
27. Lietuvos statistikos departamentas (2019). Lietuvos gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/6642527/Lietuvos+gyventoj%C5%B3+pajamos+ir+gyvenimo+s%C4%85lygos+%282019+m.+leidimas%29.pdf/ac85d58b-3c21-4430-9b10-6d4fc8b34269>
28. May leung (2015). The Causes of Economic Inequality. Prieiga per internetą: <https://sevenpillarsinstitute.org/causes-economic-inequality/>
29. Marco Ranaldi, Branko Milanovic (2020). Capitalist systems and income inequality. Prieiga per internetą: <https://voxeu.org/article/capitalist-systems-and-income-inequality>
30. Matthew Johnston (2019). A History of Income Inequality in the United States. Prieiga per internetą: <https://www.investopedia.com/articles/investing/110215/brief-history-income-inequality-united-states.asp>
31. Meilutė Taljūnaitė, Eduardas Kęstutis Sviklas (2018). VIDURINĖ KLASĖ LIETUVOJE. Prieiga per internetą: https://www.lstc.lt/wp-content/uploads/2019/05/Vidurine_klase_Lietuvoje.pdf
32. Nerijus Černiauskas, Andrius Čiginas (2019). Measurement and decomposition of Lithuania's income inequality. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/22983_d5f9235730a54ddfd43af64d137b27f7.pdf

33. Ona Gražina Rakauskienė (2017). SOCIALINĖ EKONOMINĖ NELYGYBĖ LIETUVOJE (p. 24 - 68). Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/16774>
34. Pasaulio bankas. Lithuania - GINI index. Prieiga per internetą: <https://www.indexmundi.com/facts/lithuania/indicator/SI.POV.GINI>
35. Principles of good taxation. Prieiga per internetą: <https://www.futurelearn.com/info/courses/public-financial-management/0/steps/14705>
36. Ray Galvin (2019). Letting the Gini out of the fuel poverty bottle? Correlating cold homes and income inequality in European Union countries. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214629619301021>
37. Remigijus Čiegis, Aidis Dilius, Dalia Štreimikienė (2020). PAJAMŲ NELYGYBĖS POVEIKIO EKONOMIKOS AUGIMUI IR DARNIAM VYSTYMUISI VERTINIMAS (52). Prieiga per internetą:
38. Silvia Amaro (2020). Income inequality will likely get worse due to the virus. This is what governments could do about it. Prieiga per internetą: <https://www.cnbc.com/2020/07/28/coronavirus-making-income-inequality-worse-this-is-what-leaders-can-do.html>
39. V. Aleknavičienė. (2005). Finansai ir kreditas. Vadovėlis
40. Viginta Ivaškaitė-Tamošiūnė (2015). Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. (19-31). Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2015~1473840693124/J.04~2015~1473840693124.pdf>
41. Vilius Šapoka (2017). Mokesčių vaidmuo mažinant pajamų nelygybę. Prieiga per internetą: <https://www.lb.lt/uploads/documents/files/Sapoka.pdf>
42. Vitas Vasiliauskas (2020). Lietuvos mokesčių sistemos pagrindinės problemos. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/uploads/documents/files/Lietuvos%20mokes%C4%8Di%C5%B3%20sistema%20pagrindin%C4%97s%20problemos%202020-03-03%20v2.pdf?fbclid=IwAR29kgQmcz-GYMLfJHwXu3LzoaaIMpYgBp_VA4bRPJlcknACNT1X7nA0P2U